

UK 209/11

465

SÁGH JÓZSEF.

MAGYAR

ZENEAKADEMIA
HUNGARICA

ZENÉZETI LEXICON

A - Fz.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

646

463

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

~~647~~

~~647~~

~~647~~

~~463~~

hiómy

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

2646 1/2

MAGYAR ZENÉSZETI LEXICON.

ENCYKLOPEDIAI KÉZIKÖNYV

MELYBEN FÖLTALÁLHATÓK:

A ZENETUDOMÁNY LEGSZÜKSÉGESEBB ISMERETEI; A HAZAI ÉS
NÁLUNK POLGÁRIOSULT ZENÉSZEK, ZENESZERZŐK, HANGSZER-
KÉSZITŐK, ZENEIRÓK, KITÜNŐBB ZENEKEDVELŐK stb.

RÖVIDRE SZABOTT ÉLET- VAGY ISMERTETŐ RAJZAI;

TOVÁBBÁ

A HANGSZEREK ISMERTETÉSE ZENEAKADÉMIA
A ZENEBEN GYAKRAN ELŐFOR-
DULÓ IDEGEN SZAVAK MAGYARÁZATA.

SZERKEŠZTETTE ÉS IRTA

SÁGH JÓZSEF.

KAPHATÓ

TÁBORSZKY ÉS PARSCH

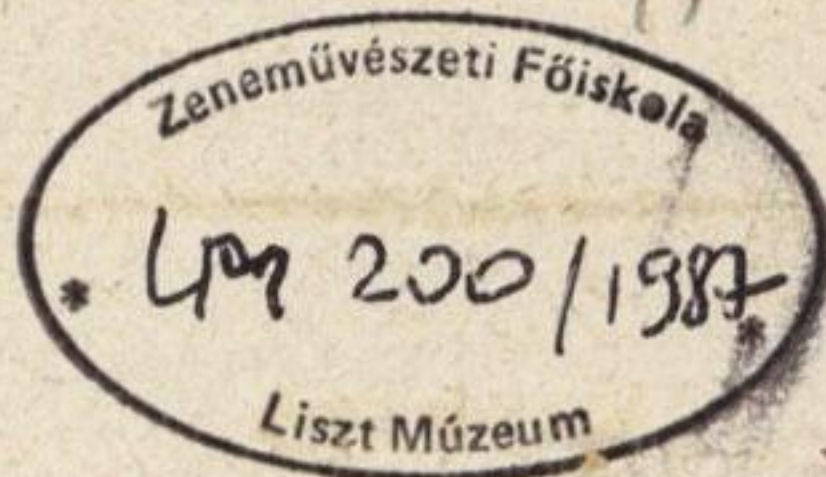
nemzeti zeneműkereskedésében.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Nyomatott Büschmann F.-nél, Budapesten.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

~~MP 646~~
170

LISZT FERENCNEK

hódoló tisztelettel ajánlja

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A SZERZŐ.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

11. 0. 2.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

~~2646~~

JEGYZET.

*E könyv használatánál a következők figyelembe
veendők :*

1. Az idegen szavak közül azokat, melyek a franczia, olasz, latinból stb. vannak véve, e rövidítésekkel jeleztük : fr., — ang., — lat., — csak az olasz szókat hagytuk egyedül.
 2. Mindazon szókat, melyek a, con stb. kifejezések által összetételt képeznének, nem ~~veendők~~ ^{veendők} ha ezekkel összekapcsolva nem találatnának, akkor a megfelelő főnév alatt keresendők.
 3. A *C* alatt hiányzó szókat a *K* alatt kell keresni, vagy ellenkezőleg.
 4. A rövidítések a következők : ol. olasz, fr. franczia, ang. angol, gr. görög, lat. latin, n. német, l. lásd, v. vagy, röv. rövidítve, szül. született, megh. meghalt.
-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A.

A, ettől kiindulva a diatonikus hangrovat hatodik — a chromatikai hangrovat tizedik lépcsője, mely a romániai népek által az aretiniai solmisátio szerint *la*-nak neveztetik. Eme hangzó a föld összes népeinek első betűként szolgál és a zenében is mint a hangsorozat elsejét használták. Pythagorsas a görög hangsort, melynek abszolút mélysége mindig az énekes hangja szerint határozott meg, egy hanggal megtoldotta, és ezen legmélyebb hangot az *A* hangzóval jegyezte. Arezzoi Quido (Kriszt. u. 1010—1050) ezen legmélyebb hangnak a második helyet juttatta, mivel elébe még egyet állított. A tizenhatodik században azonban ^{ZENEAKADÉMIA} ~~Lazaroni~~ József által nyerte az *A* mai állását. Zenekarokban a hangszerek összhangolása az egy vonásos *á* szerint történik. *a* ♭ vagy *a* ♮ az írásmód rövidítése szerint lágy *a* (*a*—moll), *a* ♯ pedig kemény *A* hangnemet jelez. *a* az olaszban mint präpositiv a következő szavaknak *ra re*, mellett, után, *ban ben*, hozzá, ellen, vele, köröszül, addig, szavaknak felel meg. Ezen präpositio a műnyelvben számtalan összetételben fordul elő, pl. *a Tempo*, tempóban, *a piacere* stb.

a ballata * Ballada-írályban a *b a t t u t a*, üteny szerint, az időméret szerint a recitativoknál használtatik, ha az énekesnek ismét üteny szerint kell énekelni. Jelenleg sűrűbben használtatik a *tempo* vagy *arioso*, mely előbbi kifejezés a legkifejezőbb. *A bene*

* Az *a* vagy *alla*-val összetett kifejezések közül mind itt föl nem vétettek s így azok, melyek e részletből hiányzanak, azon betűsorban keresendők hová tartoznak; természetesen az *a* vagy *alla* elhagyásával.

placito = tetszés szerint. A szerző akkor használja e kifejezést, ha az előadás meghatározását, az előadóra akarja bízni. — *A capriccio*, tetszés szerinti időmérték. — *A deux mains* (fr.) *a due mani*, két kézre. — *A due*, két szólamu. — *A due corde*, két húron. — *A la*, természete szerint. — *A la chasse*, (fr.) vadászatilag. — *A la mesure* (fr.) l. *a tempo*. *A livre ouvert* (fr.) lapról. — *A mezza voce*, fél hang erősséggel. — *A moll, la mineur*, (fr.) *à minor*, (ang.) hanglépcső előjegyzés nélkül. — *A piacere*, v. *al piacer*. *A piacimento*, tetszés szerint. — *A poco, a poco*, lassan-lassan, lassú. — *A première vue*, (fr.) *a prima vista*, a darab első megtekintés utáni lejátszása. — *A punto*, pontosan. — *A punta d'arco*, a vonó hegye felé. — *A quatre*, (fr.) *A quattro*, négyen. — *A quatre mains*, (fr.) *A quattro mani*, négykézre. — *A quatre parties*, (fr.) *A quattro parti*. *A quatre voix*, (fr.) *A quattro voci*, négy (ének-) hangra. — *A quatre seuls*, (fr.) *A quattro soli*, egy szerű négyestől előadva. — *A suo arbitrio*, *A suo bene placito*, *A suo comodo*, *A suo luogo* v. *loco*, kényelmesség szerint mind az előadás, mind az időméretben. — *A tempo* (röv. a. t.) az elsőben vett időméret szerint. — *A tempo, comodo, giusto, rubato*, l. *tempo*. — *A tre*, három szólamú. — *A tre mani*, háromkézre. — *A tre parti*, *a tre voci*, három hangra. — *A trois* (fr.), három szólamú. — *A trois mains* (fr.), háromkézre. — *A trois parties*, *A trois voix* (fr.), három hangra. — *A una corda*, egy húron. — *A vista*, l. *a prima vista*. — *A voce sola*, egy ének-hangra. — *A vue* (fr.), l. *a prima vista*.

Abatimento, vezényletnél a leütés.

Abbandono, con, vagy *abbandonatamente* (olasz), teljes lélekből, teljes odaadással. *Abbassamento, di mano*, a karmester kezének lebecsájtása a vezényletnél; *abbassamento di voce*, a hangnak ellankítása; mindkettő az *alzamento* (l. ott) ellentéte. Ha

a zongorajátéknál a kezek keresztbe tétetnek, *abb.* annyit jelent, hogy ama kéz, mely alatt ez áll, alul kell hogy legyen.

Abbellimento, földiszítés. *Abbellire*, földiszíteni, fölékesíteni.

Abbreviations (fr.), *abbreviatur* (n.) *abbreviazione* és *abbreviamento*, rövidítést jelent. A leggyakrabban előforduló rövidítések a következők:

<i>A</i> , vagy <i>Ad.</i> = A dur.	<i>espr.</i> , v. <i>espress.</i> = espressivo.
<i>a</i> , vagy <i>Am.</i> = A moll.	<i>f.</i> = forte.
<i>accel.</i> = accelerando.	<i>ff.</i> = fortissimo.
<i>Accomp.</i> = Accompagnamento.	<i>Fag.</i> = Fagotto.
<i>Adgio.</i> vagy <i>Ado.</i> = Adagio.	<i>Fl.</i> = Flauto.
<i>ad lib.</i> v. <i>ad libit.</i> = ad libitum.	<i>fp.</i> = fortepiano.
<i>aevia.</i> = alleluja.	<i>fren.</i> = frenetico.
<i>all ott.</i> = all ottava.	<i>fz.</i> , <i>sfz.</i> = forzando, sforzato.
<i>Allo.</i> = Allegro.	<i>g.</i> = gauche.
<i>Altto.</i> = Allegretto.	<i>l.</i> = leave.
<i>Andno.</i> = Andantino.	<i>leg.</i> = legato.
<i>And.</i> , vagy <i>Andte.</i> = Andante.	<i>legg.</i> = leggiero.
<i>arc.</i> , vagy <i>c. arc.</i> = coll' arco.	<i>lo.</i> , <i>luo.</i> = loco, luogo.
<i>Arpg.</i> vagy <i>Arpio.</i> = Arpeggio.	<i>lusing.</i> = lusingando.
<i>a t.</i> = a tempo.	<i>M. M.</i> = Mälzl Metronomja.
<i>B</i> , vagy <i>Bd.</i> = B dur.	<i>manc.</i> = mancando.
<i>b</i> , vagy <i>Bm.</i> = B moll.	<i>marc.</i> = marcato.
<i>Basso</i> vagy <i>C. B.</i> = Contrabasso.	<i>m. d.</i> = mano destra vagy main droite.
<i>c. 8-va.</i> = coll' ottava.	<i>m. g.</i> = main gauche.
<i>C. D.</i> = colla destra.	<i>m. p.</i> = mezzo piano.
<i>C. L.</i> = col legno.	<i>m. s.</i> = mano sinistra.
<i>C. S.</i> = colla sinistra.	<i>mzz.</i> = mezzo vagy mezza.
<i>Cad.</i> = Cadenza.	<i>mf.</i> = mezzo forte.
<i>cal.</i> = calando.	<i>mf. p.</i> = mezzo forte piano.
<i>calm.</i> = calmato.	<i>Modto.</i> = Moderato.
<i>C. B.</i> = col Basso.	<i>m. v.</i> = mezza voce.
<i>Clar.</i> = Clarinetto.	<i>n. m.</i> = non molto.
<i>Claro.</i> = Clarino.	<i>n. tan.</i> = non tanto.
<i>Co.</i> , vagy <i>Cor.</i> = Corno.	<i>n. trop.</i> = non troppo.
<i>cresc.</i> = crescendo.	<i>Ob.</i> = Oboa.
<i>D.</i> = destra, droite, D dur.	<i>p.</i> = piano.
<i>D. C.</i> = da Capo.	<i>ped.</i> = pedale.
<i>D. S.</i> = dal Segno.	<i>perd.</i> = perdendosi.
<i>decresc.</i> = decrescendo.	<i>pf.</i> = piu forte.
<i>dim.</i> , v. <i>dimin.</i> = diminuendo.	<i>pizz.</i> = pizzicato.
<i>div.</i> = divisi.	<i>pp.</i> = pianissimo.
<i>dol.</i> = dolce.	

rall. = rallentando.
rf., vagy *rfz.* = rinforzando.
rit. = ritardando.
riten. = ritenuto.
s. = sinistra.
scherz. = scherzando.
seg. = segue.
semp. = sempre.
sfz. = sforzato.
sim. = simile.
simp. = semplice.
smorz. = smorzando.
sost. = sostenuto.
s. S. = senza Tempo.
stacc. = staccato.
string. = stringendo.

T. = tasto, tempo, tenore, tutti.
ten. = tenuto.
Timp. = Timpani.
tr. = trillo.
trem. = tremolando.
Tromb. = Tromba.
Trombone. = Trombone.
t. s. = tasto solo.
u. c. = una corda.
unis. = unisono.
V. = Voce.
Va. = Viola.
Var. = Variazione.
Vo. = Violino.
Vcilo. = Violoncello.
V. S. = Valti subito.

A számok, valamint a hangjegyek fölött és alatt álló egyéb jegyek szintén a rövidítések közé tartoznak.

Abbruch (n.), a katonaságnál harsonával azon jel, mely a kardot a hüvelybe tenni rendeli.

A—b—c-diren (n.), az egyes hangjegyeket a reá vonatkozó hanglépcső néven énekelni, azaz c, d, e, f, g, a, h; *solmizatio*.

Abel Albin szül. 1822. Tevel helységben, Tolna megyében. Mint ismert zenetanár él Budapesten.

Ab initio, (lat.), elévült kifejezés, annyit jelent mint *dacapo*. *Abonnement* (fr.), valamire kötelezni magát.

Ábrányi Kornél, (idősb.) legifjabb fia Eördeögh (Ábrányi) Alajosnak, ki 1854. halt el. Szül. 1822. octob. 15-én, Szabolcs megyének Sz.-György-Ábrány nevű helységében. Az Ábrányi család régibb neve, melyet a többi ág napjainkig megtartott: Eördeögh; régi okiratokban mint Furdung fordul elő, melyből lett aztán köznyelven: Ördög. — Az Eördeögh család egyike a legrégibb ősi magyar családoknak; már II. András és IV. Béla királyoktól nyert új donationális oklevelet, a 17-ik század végeig Magyarország felső megyéiben lakott s várak birtokosa volt. A 17-ik században a család egy ága leköltözött Szabolcs megyébe, mely aztán évek folytán csa-

ládi összeköttetéseknel fogva terjedelmes birtokokra tett szert s a megyei közigazgatás főhivatalait viselte. (Idősb) Ábrányi Kornél hazánk köztiszteletben álló író- s zeneművésze e család sarjadéka; ő elvrokonaival egy pár évtizeddel azt a jelszót tűzte a működés zászlójára, hogy „a magyar zene nem volt, hanem lesz“ s a következés, főleg az ő nem lankadó folytonos és sokoldalú tevékenysége és agitálása folytán meg is mutatta, hogy a kitűzött jelszó nem volt hiu ábrándkép. Már zsenge éveiben kiváló hajlamot tanusított minden szép iránt. Ritka emlékező tehetsége feltűnt s mindenkit bámulatra ragadt. Már hét éves korában könyv nélkül eltudta szavalni a „Hármas kis tükröt,“ Fáy András összes meséit és a „Colloquiumot.“ Az atyai fényes ház és a művelt családi kör a kiváló szellemi tulajdonokkal megáldott gyermekekre ugyanazt a benyomást gyakorolta, mint Emil testvérére, ama különbséggel, hogy míg ez határozottan a szépirodalom felé hajlott, Kornélt ellenállhatlan zenei vonzerő ragadta a zeneművészet tündérországa felé. Az atyának mindkét fiával meggyült a baja, mert míg az egyik minden ellenzése dacára rimeket faragott s éjjel nappal a költészet múzsájával társalkodott, a másikat is már ifju korában inkább gyönyörködtette egy-egy zenemű, mint a „Hármas könyv“ paragraphusai s a magas hivatalok fénypompája. Az atyának, ki bárha maga is korának egyik legműveltebb és sokoldalú képzettségű fia volt, s ki az irodalom és művészet becsét s jelentőségét teljesen át tudta érezni, sok emésztő beltusával kellett küzdenie. Örömkönyük tolultak ugyan szemeibe, látván fiaiban a sok szép hajlamot, de homloka komor redőkbe borult, valahányszor eszébe jutott, hogy ezek idővel tán megfeledkezve születésükről, nem foglalandják el a közéletben ama tért, melyre születésök és vagyoni állásuknál fogva hivatvák. Dacára e gyakran megújuló aggodalmának, majdnem minden este kamarai zeneelőadás volt

házánál a legjelesebb művészek közreműködése mellett, kik felváltva tartózkodtak nála. Lavotta is tiz évig tartózkodott Ábrányban és e magyar Orpheus az öreg Ábrányinak vég hagyományozta hires straduári hegedűjét is. Rózsavölgyi Márk is gyakran hallatta magát e művészi körben; ezeken kívül Martinovics, Bihari és Boka, gyakori vendégek voltak az Ábrányi kastélyban. Habár Ábrányinak nem tetszett Kornél fia zenészeti szenvedélye, mégis aristokratikus szempontból, jobban mondva, divatból, nem akarta elhanyagolni fia kiképeztetését — e tekintetben. Ugy vélekedett, hogy majd felfogad valami zongoramestert, hogy a divat ez igényeinek is eleget tegyen. Történt, hogy a többek közt e választás Kirch Jánosra, magyar zeneműveiről országszerte ismeretes hazánkfiára is esett, aki azonban Kornéllal a rajongásig megkedveltette a zenét, a zongorát s főleg a magyar zenét. Az öreg Ábrányi megbízása folytán Kirch átnézte és rendezte Lavotta hátrahagyott zeneműveit, s mintegy két füzetet azokból zongorára alkalmazott és ki is adott Wagner pesti műárusnál, oly szándékkal, hogy a többi is majd közzéteszi. Ábrányi pénzsegélylyel is támogatta Kirch vállalatát, szóval, mindent elkövetett a hazai művészet lendítésére; de fiának ama kijelentett szándoka, hogy a zongoraművészetre szánja magát, igen aggasztotta. Hogy lassankint leküzdhesse fiában a zene iránti szenvedélyt, gyakran elzárta előle a zongorát. Kornél már tiz éves korában magyar változatokat szerzett, anélkül, hogy valakitől utmutatást nyert volna. Rózsavölgyi Márk ezt a jóslatot tévé egy alkalommal az atyának: „Igaz, hogy Kornél még gyermek, tehát a compositio is csak olyan, de százat teszek egyre, hogy nagy zeneművész s különösen a magyar zenészetnek egyik kiváló apostola lesz belőle.” Az apa nem a legnyájasabban fogadta e jóslatot.

Egy másik, későbbi körülmény végkép határo-

zott Kornél sorsa fölött. A még akkor fiatal Erkel Ferencz meglátogatta N.-Váradot, hol (1834.) húzamosb ideig szorosabb érintkezésbe jött az Eördögh-Ábrányi házzal, s hol művészi játéka által mindenkit elragadott. Ez okozta, hogy Kornél végre szilárd elhatározottsággal a zeneművészetnek jegyezte el életét. Elhatározását csak fokozták a későbbi időben meteorkint feltűnt Liszt és Thalberg nagyszerű világdiadalaik. Kornél, e közben N.-Váradon folytatván s ugyanott be is végezvén tanulmányait, midőn Kirch elhagyá az Ábrányi házat, Dolegny Vilmos lett zenemestere, ki egyik jeles képzettségű művésze volt a prágai zenedének. Kornél, hogy hasson hivatásával atyjára, még akkor kevés harmoniai ismerettel, egy tiz iv terjedelmű magyar ábrándot írt, mely mű világot is látott, Wagner pesti műárus kiadásában (1841). E mű, eltekintve a kidolgozás némely hiányaitól, oly tartalomdus, hogy már annak minden lapján találkozunk az utánzó, vagy teremtmény tehetség jelekkel. Az akkori Liszt—Thalberg virtuóztatás technikája lebegett előtte s látni benne a nagyravágyó lelket, mely bilincseitől még nem képes szabadulni. Á. K. azt remélte, hogy e mű hallására meglágyul atyja szive, de csalódott; ez utóbi nem titkolhatta ugyan el örömét fia előmenetele felett, de még nagyobb szigorral követelte tőle, hogy legyen királyi hivatalnok, diplomata. Mindkét fél törhetlen vasakarátának s egy pár sikerült nagy-váradai hangversenynek, mely — mellesleg legyen mondva — igen sérté az atya aristocraticus gögjét, az lett eredménye, hogy Kornél előn tiltva a művészettől, erővel patvariára, később pedig (1841.) jurateriára vitték Pestre; eltilták a zongorától, úgy, hogy kénytelen volt itt-ott csak lopva gyakorolni magát. E tulságig vitt szigor azonban annyira elkeseríté Kornélt, hogy hat hó alatt, mely időt Zala kir. táblai ítélő mester házában tölté, Bittó Istvánnal — a volt miniszterrel-

nökkel — lakván egy szobában, egy betűt sem tanult a jogi tudományokból s a jurátusi praxis helyett művészeti és irodalmi ismeretekkel gazdagítá látkörét. Atyja azonban kérlelhetlen volt, a legszebb jövő reményével kecsegteté fiát, ha óhajta szerint cselekszik. Kornél végre, hogy célját érhesse, mindent megígért ama kikötéssel, hogy — előbb egy pár évig utazhassék külföldön. Atyja teljesíté fia kívánatát. Kornél 1843-ban utnak indult fényes ábrándok s rózsaszínű remények közt. — Beutazta Német-, Francia-, Angolországot, Belgiumot, Hollandiát s végre Párisban telepedett le, hol majd egy évet töltött. Átélt az élet minden phásisát a kényelemtől elkezdve a nélkülözésig. Ez utóbbit egy atyjának írt levele okozta. Ugyanis: eltökélt szándéka levén ott magát a művészetben kiképezni, egy ideig Kalkbrennertől s utóbb Chopintól vett leckéket; de nem győzvén a költséget, még több subventiót kért atyjától, de a ki nem hogy nem teljesítette kérését, hanem még rendes illetékét is megvonta tőle. Nyomasztó állapotba jutott s elkövetett mindent, hogy segítsen magán, de nem boldogulhatott s ki tudja, mire jut, ha egy szerencsés eszme nem villan meg agyában. Párisban ugyanis (1844—45.) akkor élte divatos, virágzó korszakát a polka, zene- s táncdüh, melyet minden irányban kizsákmányoltak a párisi kiadók. Kornél oly sikerült polka-zenéket írt, hogy ezáltal magát föntarthatta mindaddig, míg hazulról édes anyja s testvére Emil segítették, de oly feltétel alatt, hogy térjen haza. Kornél 1845. év végével haza is jött gazdag ismeretekkel és tapasztalatokkal. A szülői háznál egy rá nézve felette nyomasztó évet töltött. Zongoráján tuladtak s több hónapig anélkül kellett vesztegelnie. Végre Emil segélyével ismét szert tett egyre. Atyja látván fiában a leküzdhetlen szenvedélyt, többé nem is sokat törődött vele. K. volt az első, ki hazánkban abban az időben megis-

mertette Chopin műzsáját. Midőn Liszt (1846) Pestre jött, odahagyta megint az atyai házat s egy pár száz forinttal ismét a nagy világba indult. Több zenei tekintély ajánlata folytán Bécsbe ment, hol tanítványa lőn a híres zenedei tanár F i s c h o f n a k kinek vezetése mellett, (a legnagyobb nélkülözésekkel küzdve) kitartó szorgalommal tanulmányozta a zongoraművészet titkait és a classikus zeneirodalmat. 1847-ben visszatért Pestre, s itt a nemzeti színpadon és más hangversenyekben szép sikerrel működött. Ez alkalommal újra meglátogatta szülőit, de atyjával ki nem békülhetvén, megint távozott Pozsonyba az 1847—48-ki országgyűlésre. Itt részint születésénél, részint művészeténél fogva kedvence lett a legelőkelőbb salonoknak s fényes és látogatott hangversenyeket adott. A forradalom kitörése megakadályozta egy tervezett nagyobb külföldi útjában, melynek főcélja Amerika lett volna. Pesten maradt tehát s a művészet gyakorlása mellett politikával s hirlapirodalommal is foglalkozott. Később pedig egészen szegre akasztotta ő is a lyrát, hogy karjával és fejével szolgálja a szorongatott hazát. Több politikai missioban is részt vett s az 1849. független magyar kormánynál az igazságügy-miniszteriumnál titkári állást foglalt el. A forradalom alatt a viszonyok úgy alakultak, hogy aztán meg is nősült. De a forradalom egyszersmind véget vetett az atyjával való meghasonlásának is, ki többé nem ellenetzte, hogy egészen a művészetnek szentelje életét, sőt segítette volna is pályáján, de vagyoni állapota akkoron már oly zilált lett, hogy kénytelen volt most már valósággal a művészet által tartani fel magát s családját s a fővárosban zongoratanórákat adni. Az atyja halála után nyert kevés örökséget további zeneköltői kiképzésére fordította. M o s o n y i v a l 3 évig (1855-58) tanulmányozta az őszhangzattant és a zeneszerzést. Ez időben lépett fel mint zeneköltő, író és zenekritikus is. Zenészeti bírálatokat, szépműtani érteke-

zéseket és zeneműveket irt, melyek magukra vonták a közfigyelmet. 1860. oct. 1-én pedig megindította a „Zenészeti Lapok“-at, melynek eszméje az övé volt, s melyek megvalósítására Mosonyi M., Rózsavölgyi Gyula s Bartalus I. pályatársai-val szövetkezett.

S a hazai zeneművészeti viszonyok, főleg pedig a magyar zene s műirodalom fejlesztése s nagyobb mérvű lendületességére széles kiható nyilvános működése, voltaképen ez időponttól veszi kezdetét. Az Á. K. szerkesztése s kiadása mellett megjelent „Zenészeti Lapok“ 16. évfolyama, melyek nemcsak hű és részletes képét mutatják a hazai műviszonyoknak majd két évtizeden át: hanem úgy az általános, mint a magyar zeneművészetre vonatkozó elméleti, gyakorlati, elemzési, kritikai, széptani s történelmi tanulmányos cikkek és értekezések megbecsülhetlen tárházát képezik; kellően tanuskodnak erről.

A magyarországi zeneművészeti mozgalmak, reformok és műegyesületi működéseknek mondhatni első sorban való gyupontját Á. K. nevezett szaklapja képezvén: természetes, hogy azok alakulásaira is az ő vezéregyénisége volt legnagyobb befolyással.

A hazánkban sokáig nagy ellenzékre talált új zeneirállynak meghonosítása és elismerésre való juttatása, (mely Berlioz, Liszt s Wagner működésében összpontosult) legnagyobbbrészt a „Zen. Lap.“ s munkatársai sok évi küzdelmeinek tulajdonitható. Hogy Liszt Ferencet ma már egészen a magunkénak mondhatjuk: az is első sorban Á. K. több évi lan-
kadatlan agitatioinak a kifolyása.

1868-ban az ő indítványa és szervezeti tervrajza alapján alakult meg Aradon az orsz. m. dalár-egyesület, melynek azóta vezértitkára és összetartó lelke. Hogy minő kiható befolyással volt és van e nemzeti szellemü és irányu műegyesület a hazai dal-és zeneművészeti viszonyok lendületesb kifejlődésére,

arról elégségesen tanuskodnak az eddig fényesen megtartott s lefolyt országos dal- és zeneünnepélyek.

1870-ben művészeti tevékenységének ismét nagy horderejű tere nyilván a Bartay Ede kezdeményezésére megindult mozgalom következtében, az orsz. m. zeneakadémia életbeléptetésével szemközt: e részben úgy a sajtó, mint a befolyásos körökben több évig folytatott eszme- és szervezeti harcokban neki jelentékeny szerep jutott, s az is, hogy eme 1875. végre életbeléptetett műintézet élére Liszt Ferencet sikerült a magyar hazának megnyerni: főleg az ő közvetítése és befolyásának tulajdonítható. A társadalmi téren egyik buzgó harcosa és támogatója volt a szintén Bartay Ede által indítványozott „Magyarhonban élő zeneművészek segélyegylete” megalapításának is 1869, melynek kebelében azóta — szintén mint titkár — folytonos tevékenységet fejtett ki.

1875 óta a magyar közokt. miniszter által az orsz. m. kir. zeneakadémia titkára és tanárává neveztetvén ki, azóta mint egyrészt annak hivatalnokaként másrészt mint az „összhangzat”, „zenészeti aesthetica” és a „magyar zene” hármaskör tanára, minden idejét és tehetségét ez intézetnek szenteli.

Huszonkét évi nyilvános írói és művészi pályája alatt nemcsak mint szerkesztő, mint műíró, kritikus s mint több műtestület vezértitkára fejtett ki kiható tevékenységet: hanem a zeneszerzés gyakorlati terén is — s főleg a magyar zeneirodalom terén számos elévülhetlen műbecsű és sok tekintetben, mondhatni úttörő termékkel gazdagította a zeneirodalmat.

Nyomtatásban megjelent s zongorára, énekre s férfikarra írt zeneműveinek sorozata chronologikus rendben a következő: 1) „Keservek.” Magyar népdalok átirata. (Pest, megjelent Rózsavölgyi és társánál 1851). 2) „Tíz magyar népdal átirat.” (Bécs, Spina műárusnál 1852). 3) „Adieu.” (Pest, Rózs.

- 1852). 4) „L' ame qui pleure.“ 5) „Le zephir.“ (Mindkettő Pest, Rózs. 1853). 6) „Meglátalak még valaha.“ Magyar ábránd. (Pest, Wagner J. 1853). 7) „Eredeti magyar gondolat, változatokkal.“ 30 db. aranyat nyert pályamű (1855). 8) „Magyar kedély.“ (1855). 9) „Hová lett a jókedv.“ Magyar andalgó. (1856). 10) „Magyarország határánál.“ (1857). 11) „Kossuth és Klapka induló.“ Négy kézre. (1860). 12) „Repülj fecském.“ Átirat. (1860). 13) „Regedal.“ (1863). 14) „Simonffy Kálmán 40 magyar népdala összhangosítással ellátva.“ (1863). 15) Reményi Ede nagy hallgató magyarjának zongorakiséréte és átíratva. (1863). 16) „Hat magyar zenekép“. Petőfi költeményeiből vett mottók felett. (1865). 17) „Honfi bordal.“ Férfinégyes. (1865). 18) „Lengyel hangok.“ Három mazur. (1867). 19) „Országos dalárinduló.“ (1868). 20) „Dalverseny.“ Férfinégyes. (1868). 21) „Hallgasson el a fülmile.“ Férfinégyes. (1869). 22) „Ábrándvilág.“ Hat magyar műdal. (1870). 23) „Három magyar nocturne.“ (1871). 24) „15 eredeti magyar népdal.“ (1872). (A 7—24 művek mind Rózsavölgyi kiadásában jelentek meg). 25) „Öt magyar népdal.“ 26) „Tamássy J. kedvelt dalai.“ (20.) Énekhangra zongorakiséréttel. (1873). 27) „Blaháné kedvelt dalai.“ Énekhangra zongorakiséréttel. (24.) (1874). 28) „Első magyar ábránd.“ (1877). 29) „Második magyar ábránd.“ (1877). 30) „Harmadik magyar ábránd.“ (1877). 31) „Egyveleg Bánkbán dalműből.“ Két kézre. (1877). 32) „Egyveleg Bánkbán dalműből.“ Négy kézre. (1877). 33) „Egyveleg Hunyady László dalműből.“ Két kézre. (1877). 34) „Egyveleg Hunyady László dalműből.“ Négy kézre. (1877). 35) „Egyveleg Ilka dalműből.“ Két kézre. (1877). 36) „Egyveleg Ilka dalműből.“ Négy kézre. (1877). 37) „Hat magyar dal átirat.“ (1877). (A 25—37. sz. alatti művek, mind Tábornszky és Parsch kiadásában jelentek meg). 38) „Két eredeti magyar dal.“ (Pest Pirnitzer s társa kiadása 1877).

39) „Régi jó idők.“ Magyar hallgató. (Pest, Rózsa-völgyi 1856).

Az itt elsoroltokon kívül számos átirata és eredeti zeneműve jelent még meg az „Apolló“ zene-műfolyóiratban is 1872—1877-ig.

Emellett műirodalmi tevékenysége is a művészet minden irányában kihatólag érvényesült. A „Zen. Lapok“ 16. évfolyamában s több más magyar napilap s folyóiratban irt számtalan kritikai, elemzési, széptani, történelmi és szakcikkek mellett, több önállóan megjelent munkával is gazdagította az e részben még igen parlagon heverő magyar irodalmat, melyek közül csak Mosonyi M. életrajzát, Liszt koronázási miséje felett irt kritikai tanulmányát és életrajzát; öszhangzattanát s Wagner „művészet és forradalom“ című művének a magyar irodalomba való átültetését említjük. — Mint zeneakadémiai tanár csak nem rég fejezte be „Zenészeti aesthetika, elméleti s gyakorlati szempontból tárgyalva“ és a „Magyar dal s zene-sajátosságai, nyelvi, zöngidomi és harmoniai szempontból“ című tankönyveit, melyek valamint azok további folytatása is legközelebb sajtó alá kerülendnek.

Á. K. férfikorának még delén áll, s így a magyar zene és irodalom még méltán sok kiható eredményt várhat folytonos tevékenységétől.

Abrègès (fr.) *Abstrakten*. *Abruptio* (lat.), félbeszakítani; hirtelen beálló szünet. *Abstrakten* (n.), azon vékony kis farudacskák, melyek az orgona billentyűiből a szelládába s onnét a sipok alá huzódnak, hogy azok szellentyűit megnyissa.

Academia filharmonica, *Academie de musique* (fr.), oly egyesület, mely a zenét tovább fejleszteni van hivatva. *Acathestus* (lat.), dicsének a görög templomban Sz.-Mária tiszteletére.

Accarezzevole v. *Accarezzevolmente*, behizelgőn, gyöngéden az előadásban. *Accelerando* v. *Accel.* gyors-

sabb mozgás, gyorsítva. *Accent*, erősebb kifejezést és hangzást jelent a zenében, ugy mint a beszédben; l. *accento*. *Accenti*, *accents* (fr.), változatlan előütések. *Accento*, hangokat kiemelni. *Accentuirte Vorschläge* (n.), röviden játszandók.

Accentus ecclesiastici, azon énekekre vonatkozik, melyeket a kath. papok sz. mise közben az oltárnál többnyire egy hangon énekelnek; régebben 7 féle ily kifejezés volt u. m. *immutabilis*, *medius*, *gravis*, *acutus*, *moderatus*, *interrogatus* és *finalis*. *Acciato*, zord előadás. *Accidens* (fr.), *Accidenti*, esetleges átalakító jegy.

Accolade-nak neveztetik, a két hangjegy rendszert összekötő zárjel a zongora-, orgona- és hárfára irt műveknél pl.

A partitúrákban annyi szólamot köt természetesen össze az *accolade*, ahány rendszer benne előfordul. *Accomodement* (fr.), hozzásimulás; *accomodiren* (n.), a hangszeret kényelmesen a használatához előkészíteni. *Accompagnement*, röv. *Accomp.* — *Accompagnamento*, *Accompagnement* (fr.), kíséret. *Accoppiato*, összekötve.

Accordo, összhangzat. Összhangzatnak oly három vagy többszólamu hangösszekötést nevezünk, mely vagy közvetve (két és több) egymás fölé épített harmadokból áll (alap-összhangzatok, törzs-összhangzatok) vagy pedig ily összekötésre visszavezethető (fekvések és fordítások). A hangközök hangrovatba esőkre és hangrovaton kívül esőkre osztatnak. Hangrovatba esőnek az oly összhangzatokat nevezünk, melyek összes hangjai egy hangrovatban lelhetők.

A) Hangrovatba eső hármas hangzatok.

1. A kemény hármas hangzat: ez áll egy nagy és egy kis harmadból, vagy is, alaphang, nagy harmad- és tiszta ötödből, p. *C, E, G*.

2. A lágy hármas hangzat: ez áll egy kis és egy nagy harmadból, vagy is alaphang — kis harmad- és tiszta ötödből, p. *C, esz, G*.

3. A szűkitett hármas hangzat: ez áll két kis harmadból, vagy is az alaphang-, kis harmad- és szűkitett ötödből p. *C, esz, gesz*.

4. A bővitett hármas hangzat: ez áll két nagy harmadból, vagy is az alaphang-, nagy harmad és bővitett ötödből, p. *C, E, Gisz*.

B) Hangrovatba eső négyes hangzatok vagy heted összhangzatok.

1. A nagy kemény heted összhangzat: ez áll nagy, kis és nagy harmadból, p. *C, E, G, H*.

2. A kis kemény heted összhangzat: ez áll egy nagy és két kis harmadból, p. *C, E, g, b, hesz*. Ez az ugynevezett uralgó heted összhangzat.

3. A nagy lágy heted összhangzat: ez áll egy kis és két nagy harmadból, p. *C, esz, G, H*.

4. A kis lágy heted összhangzat: ez áll egy kis, egy nagy és egy kis harmadból, p. *C, esz, G, b, (hesz)*.

5. A kis heted összhangzat: ez áll két kis harmad és egy nagy harmadból, p. *C, esz, gesz, B, (Hesz)*.

6. A szűkitett heted összhangzat: ez áll három kis harmadból, p. *C, esz, gesz, bb (heszesz)*.

7. A bővitett heted összhangzat: ez áll két nagy és egy kis harmadból, p. *C, E, Gisz, h*.

C) A hangrovatba eső kilenced összhangzatok.

A hangrovatba eső kilenced összhangzatok tiz-félék. Ezek közül csak a kemény és lágy hangrovat

ötödik lépcsőn levők használatnak közönségesen, a többiek pedig csak nagy ritkán fordulnak elő a zene gyakorlati terén.

Az uralgón lévő kilenced összhangzatok vagy is jobban fő-kilenced összhangzatok állanak egy nagy, két kis és ismét egy nagy harmadból (G, H, d, f, A) a kemény-, és egy nagy és három kis harmadból (G, H, d, f, asz) a lágy hangrovatban.

Ha a harmadok egymás fölé építését folytatjuk, akkor tizennegyed összhangzatot vagy hatos hangzatot (c, e, g, h, d, f) és tizenharmad összhangtatot vagy hetes hangzatot (c, e, g, h, d, f, a) nyerünk.

Az összhangzatok gazdag bányája az eddig elősoroltakkal koránt sincsen még kiaknázva, mert még most van csak a sor a hangrovaton kívül esőknek felsorolásán. Ezek végtelen száma közt a következők a legfontosabbak:

1. A kemény-szükitett hármas hangzat: áll nagy és szükitett harmadból, p. C—E—gesz.

2. A lágy-szükitett hármas hangzat: áll szükitett és nagy harmadból, p. C—ezesz—Gesz.

3. A kétszerte-bővitett hármas hangzat: áll bővitett és kis harmadból, p. C—Eisz—g.

4. A lágy-bővitett hármas hangzat: áll kis és bővitett harmadból, p. C—esz—Gisz.

5. Az alteralt heted összhangzat: áll két nagy és egy szükitett harmadból, p. C—E—Gisz—b.

6. Egy másik, az előbbinek pendantja: áll nagy, szükitett és nagy harmadból, p. C—E—gesz—B (Hesz). Ennek második fordítása adja a bővitett „harmad-, negyed-, hatod- (Gesz—B—C—E) összhangzatot.”

7. Egy harmadik szükitett, nagy és kis harmadból áll. Ennek első fordítása adja a bővitett „ötöd-, hatod- (Cisz—Esz—G—B) összhangzatot.”

8. Továbbá találunk egy nagy, szükitett és kis harmadból (disz—fisz—asz—c) állót, pl. Schubert egy

dalában, (A tengeren) hol a harmadik fordításban (c—disz—fisz—asz) fordul elő.

9. Egy alteralt kilenced összhangzat (g—h—des—f—as) pedig Wagner „Tristan és Isoldájában” található.

Accordando, — *dano*, — *te*, összehangzó, egyező hangu. *Accordare*, *Accorder* (fr.), összhangzani. — *Accordatore*, *Accordeur* (fr.), hangoló. — *Accordion*, egy könnyen hordható hangszer, mely *Damian* nevű által találtatott fel Bécsben 1829-ben. E hangszer nagyságához képest 5, 10, 20, sőt 50 apró billentyűvel van ellátva s a hang apró acélnyelvecskék által idéztetik elő s ezek fuvók által — melyek a láb által nyomatnak — hozatnak rezgésbe. — *Accordo consono*, *dissono*, összhangzó, egybehangzó és szét-hangzó, ellenhangzó hangoknak összütése. — *Accordoir* (fr.), hangoló kalapács.

Acht (n.), e szám 8 ha a hangjegyek fölött áll 8-va *alta* v. csak 8.... megnevezéssel annyit jelent, hogy azok egy nyolcaddal magasabban játszatnak; ha pedig 8-va *alta* után még pontok is vannak pl....., akkor mindazon hangjegyek játszatnak egy nyolcaddal fölebb, melyek fölött a pontok állanak mindaddig, míg e szó *loco* nem olvasható. A hangjegyek alatt ha 8-va *bassa* áll, annyit jelent, hogy azok egy nyolcaddal mélyebben játszandók. *Fusa* (lat.), *croche* (fr.), *croma*, nyolcad-hangjegy; *demi soupir*, nyolcad-szünjel. — *Act*, rész, nagyobb szabásu s zindaraboknál egy része a cselekvénynek. — *Acteur*, *Actrice*, énekes (énekesnő) színészi tehetséggel. — *Acuta*, éles orgonahang (Mixtur). — *Acutezze*, magas, éles. — *Acuto*, a, élesen, keresztülhatolva.

Adagietto, rövid *Adagio*.

Adagio, mint időméret jelenti, hogy lassan és pedig nem oly lassan, mint *Largo* l. *Largo*, de lassabban mint *Andante*. Mint tárgy-név használva, egy lassu, gyöngéden tartott zenedarabot jelent, mely rendszeren mint a *Symphonia* és *Sonate* harmadik

tétele fordul elő, azonkívül azonban mint önálló zenedarab is használtatik. Kedély-hangulata az adagionak, mindenkor szelid, bús, érzelgős, itt ott erősebb szenvedélyek kifejezésével vegyítve.

Adagissimo, Adagio di molto, ugy szintén *Adagio assai*, igen lassan.

Adagio non tanto, v. *non molto*, nem igen lassan. — *Addenda*, toldalék. — *Addolorato*, fájdalmasan a kifejezésben.

Adept, a zenébe beavatott. — *Adiaphanon*, egy hatnyolcad fogásu (octávu) zongora, mely nem hangolódik le; hangja olyan mint az orgonáé. Schuster által találtatott fel Bécsben 1820-ban. — *Adirato* v. *con ira*, mérgesen.

Adler Ignác, született Ungvártt 1851. év május 2-án. Már az elemi osztályok végeztével élénken foglalkozott nyelvtani-, zenei- és gyorsírási tanulmányokkal; 1869-ben már a városban tanfolyamot nyitott. Előbb gyorsírási ismereteit egyesíté a nyelvekkel s a magyar, német, francia és latin gyorsírással foglalkozott; majd a zenéhez kötötte a gyorsírást s ép a zenegyorsírás nagy eszméje hevítette, midőn megdöbbenve értesült arról, hogy a német gyorsírással e tekintetben már kísérleteket is tettek. De ép oly szívóssággal ment tovább a megkezdett uton, mintha semmi sem történt volna s az ifju, ki addig csak egyes beszédeket vett föl, megjelent a hangversenyeken lemásoló írónjával 1870-ben. 1871-ben Budapestre jött, hol összhangzattani tanulmányait tökéletesíté, de a súlyos anyagi körülmények lehetetlenné tették kedvenc eszméjének a „Zenei gyorsírás”-nak megvalósítását. Két évi súlyos s hasztalan anyagi küzdelem után Bécsbe ment s azóta, fájdalom a magyar gyorsírási és zenegyorsírási mozgalmaktól távol tartja magát.

Ad libitum, tetszés szerint. — *Adornamento*, föl-ékesítve. — *A due*, kétszólamulag, *a due corde* két

húron. — *Ad una corda*, egy húron. A zongoránál a második v. bal pedál használata. — *A-dur*, kemény hangnem mely három kereszttel jeleztetik; alaphangja az *a*. — *Aequo animo*, kedélynyugalommal. — *Aesthetika*, az igaz, a magasztos és a szép — tana. Föladata, hogy a minden idők legkiválóbb termékeit fölsorolja, elvállassa azokat a kevésbé kiválóktól, és kimutassa a bizonyítékokat, melyek az előbbieket értékét kimutatják. Föladata, hogy kimutassa a művészetben az előrehaladás összeségét, és azt — tekintettel a kedélyre és szellemre — megvilágítsa. Ép ez okból a századok theoretikus munkái ép úgy, mint gyakorlati zeneművei alá vannak az aesthetika ítéletének vetve. Fontos adalékokat újabb időben — e tárgyban Vischer, Helmholtz, Hauptmann, Hanslik, Ambros stb. szolgáltatottak. — *Aevia*, az *Alleluja* v. *Halleluja* szónak a régi egyházi zenében található rövidítése.

Affabile, barátságosan, kellemesen. — *Affanato*, nyugtalanul, búsan, bánatteljesen. — *Affetto*, szenvedélyes kedély indulattal. — *Affettuoso* v. *affettuosamente*, szenvedélyesen, érzelemteljesen az előadásban. E kifejezés igen gyakran mint melléknév fordul elő valamely főnév mellett, pl. *Andante affettuoso*. Az időméretre befolyással nincs. — *Affectált*, természetellenes, cicomázott; a *naiv*-nak és természetesnek ellentéte. — *Afflitto*, *afflizione*, *con afflizione*, elborulva, fájdalmasan, szomoruan. — *Affrettando*, *affrettoso* sietve az időméretben.

Agevole, könnyen, *Agevolezza*, könnyűséggel az előadásban.

Aggiustamente, szigoruan az üteny szerint játszani.

Aggházy Károly, született Budapesten 1855. oct. 30-án. Már kora ifjúságában mesterei: Bartalus Ist., Székely, Zapf Ant., Feigler Géza fölismerték benne a zene iránti nagy hajlamot s azért minden alkalmat megragadtak arra, hogy a kis Károlyt — ki mohón s vas szorgalmu kitartással ta-

nult — bevezessék a zene titkaiba. 1870-ben ment a bécsi Conservatoriumba, hol Dachs József, Bruckner és Dessoff alatt tanult 1874-ig; 1875 óta a „m. k. zeneacademia“ növendéke s Lisztnek kedvenc tanítványa. Több ízben játszott már nyilvánosan s föllépéseit mindenkor tetszés követte.

Agitato, élénken, nyugtalanul, szenvedélyesen, *agitato con passione*, szenvedélyes élénkséggel, *agitamente*, *agitazio*, nyugtalanul, nagy élénkséggel.

Air (fr.) *Ária* (l. e); *Air détaché*, egyes Ária valamely operából. *Air angloise*, angol dal; *Air française* (fr.), dallam; *Air russe*, orosz népdal; *Air bohémienne*, cseh dallam; *Air autrichienne*, osztrák népdal; *Air suédois*, svéd dallam; *Air espagnol*, spanyol dallam; *Air varié*, dal változatokkal. — *Ais*, *la dièse* (fr.), *a sarph* (ang.), ama hang, mely akkor hangzik ha az „a“ előtt egy kereszt áll.

Akroama. Fül-élvezet, fülgyönyörködtetés. *Akromatikus*-nak neveztetik valamely zene, mely a kifejezés mélységével mitsem törődve, csupán a fülnek akar kellemes lenni. Harangjátékoknál gyakran fordul elő e kifejezés.

Akukriptophon, egy Wheastone által Londonban 1822-ben föltalált hangszer. Alakjára nézve egy nagy szekrény forma volt. Egész készülék egy óraműhöz volt hasonló, mely a hangokat rugó segítségével hozta létre, hasonlóan az órákban alkalmazott rugókhoz.

A la mesure, egyértelmű a *battuta* v. a *tempo*-val. — *Alla breve* v. *à la Brève*, gyors időmértetben. Két főidőből álló üteny-nem, melyben a főidők nem negyed, hanem félhangjegyek által fejeztetnek ki, melyek aztán még egyszer oly gyorsan vétetnek. Megkülönböztetünk nagy, azaz $\frac{2}{1}$ *Alla Brève* ütenyt és kicsit — azaz $\frac{2}{2}$ ütenyt. — *Alla caccia*, *a la chasse* (fr.), vadászatszerűen. *Alla camera*, kamarai irányban. *Alla capella*, templomi irányban. *Alla an-*

tica, régi irányban. *All' alla*, előbbi mód szerint. *Alla ballata*, ballada irányban. *Alla marcia*, induló-szerűleg. *Alla Palestrina*, *P a l e s t r i n a*, azaz nemes templomi irányban. *Alla Polacca*, *Polonaise*, időmértben. *Alla Quinta*, az ötödben. *Alla russe*, orosz irányban. *Alla turka*, törökösen. *Alla zingara*, cigányosan.

Allaga Géza, szül. 1841. Ó-Becsén. Gyermekeiben nem mutatott valami különös hajlamot a zenéhez, bár atyja korán tanitatta zongora-, ének- és hegedűre igen kevés eredménnyel; csak 1855-ben, midőn a véletlen következtében megismerkedett a gordonkával, mutatott iránta oly előszeretetet, hogy azt kezelni is csakhamar megtanulta; 1856. évben kilépve a gymnásium 5. osztályából Bécsbe ment, hol *Schlesinger Károly* jeles gordonka tanár vezetése alatt 1861-ig tanult s a conservatoriumi tanfolyamot bevégezte; ugyanez idő alatt a zeneszerzést is megtanulta. 1861-ben a budai népszínházhoz szerződttetett s **ZENEAKADÉMIA** LISZT MŰZÉUM **előtt is kisebb hangversenyekben közreműködött, mégis nyilvános föllépte innen számittatik. Első kísérlete a zeneszerzés terén egy „Bajai emlék” című zongora darab volt; majd egy nagyobb „Zongora ábránd”-ot írt, mely tehetségéről tanuskodott. Ez időtájt írt zenét Tóth K. „Dobó”-jához, Kempelen „Szép Mara” és „Drótos tót” népszinműveihez. A „Szerelmes Kántor” című operettje részesült legtöbb kitüntetésben s a 20 éves szerző a legbátoritóbb fogadtatásban részesült.**

1863-ban a nemzeti színház zenekarához szerződttetett, honnan kevés idő után kivált s Baján, Zomborban és Pécsen hangversenyeket rendezett. 1866-ban Szigeti Imre jól szervezett szintársulatának karmestere lett; írt egy eredeti román operettet: „Szakálas farkas”-t s azt nagy hatással hozta színre. 1870-ben a bajai állami tanítóképezde zene-

tanárává neveztetvén ki, feladatának sok buzgalom és eredménnyel felelt meg; irt tanoncai számára egy vokál misét s sok egyéb apróságot.

A magasabb zenei élvezetől való elzárttságot tovább nem türhetvén 1871-ben újra s állandóan a főváros lakosa lön, visszaszerződve a nemzeti színház zenekarához, melynek ma is buzgó tagja.

Népdalai közül kiemelést érdemelnek a „Szeretlek én egyetlen,” „Befűtta az utat a hó;” négyesei közül „Téli dal,” „Választás” stb.

Allegramente, ébren, vigan, gyorsan mint az *Allegro*. *Allegrettino*, kis *Allegretto*, az *Allegrettonál* kissé lassabb, mely mint élénk zenedarab, az *Andante* és *Allegro* között áll. *Allegrezza*, *Allegría*, szintén élénken az előadásban.

Allegrissimo, leggyorsabban, oly gyorsan, ahogy csak lehet, egyenlő *presto assai*-val.

Allegro, rövidítve *Allo*, éberén, élénken, gyorsan, jelzi 1-ör, valamely zenedarab mozgás gyorsaságának a fokát, még pedig az öt főfok között a negyediket, s mint ilyen közép helyet foglal az *andante* és *presto* között. 2-or, önállólag használva, egész zenedarabokat vagy nagyobb zenekari művek egyes részeit jelenti, pl. *Symphoniák*-, *Sonáták*-, *Quartettek*-ben stb. melyek élénk, gyors mozgásban adatnak elő. Szokottabb összetételei: *Allegro assai*, *con fuoco*, tüzzel, *di molto*, nagyon gyorsan. *Allegro di bravoura*, nehéz, briliáns és gyors zenedarab. *Allegro giusto*, gyors mozgás. *Allegro ma non tanto*, *Allegro non troppo*, nem nagyon gyorsan. *Allegro moderato*, kevéssel lassabban mint *Allegro*. *Allegro risoluto*, határozottan, tüzzel és gyorsan. *Allegro vivace*, valamivel gyorsabban mint *Allegro*. *Allegro brillante*, briliánsan előadva. *Allegro con brio*, tüzzel, gyorsan, szintén *Allegro brioso*. *Allegro fuocoso*, szenvedélyesen, gyorsan, vadul. *Allegro agitato*, szenvedélyes nyugtalansággal. *Allegro maestoso*, mérsékelt gyorsan,

méltósággal. *Allegro scherzando*, játszi gyorsasággal, körülbelül mint az *Allegro moderato*.

Allentamente, allentando v. *allentato*, alább-hagyva, késleltetve, hasonértelmű a *rallentando*-val. A főnév *Allentamento* = késleltetés.

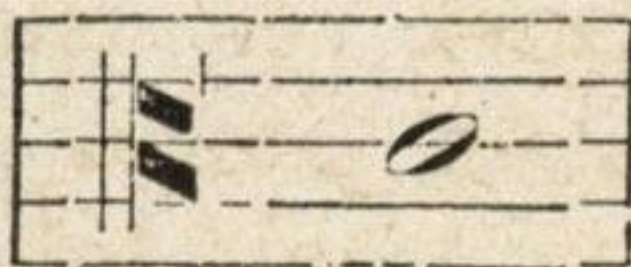
Al loco, szokott helyen. — *All ottava*, a felső nyolcadban, 8 hanggal fölebb. *All' ottava*, ugyanazt jelenti a mélyebb nyolcadban.

Al piacere, tetszés szerint. A zeneköltő általa az előadást egészen a játszóra bizza.

Al rigore di tempo, szigorúan az üteny szerint.

Al segno, jelenti valamely tétel ismétlését, egy bizonyos meghatározott jelig (§), *al seg.* összeköttetésben *al segnoval* jelenti: a jeltől a jelig.

Alt, Alto, Contralto, egyike az éneklésben föl-vett négy szólam közül, a második a *Sopran* után lefelé, női v. gyermek hang, mely a kis *g*-től, a kétszer vonalzott *e*-ig terjed. E szólam azelőtt *alt*-kulcsban iratott, jelenleg *Violin*-kulcsban. — *Alt-kulcs*, oly alkalmazása a *C*-kulcsnak, miáltal az egyvonásos *c* a harmadik vonalra esik pl.

Altambor, Spanyolországban és Arábiában divó hangszer, alakjáról nézve hasonlít az üst dobhoz.

Alternativo, fölcserélve, egyik a másik helyett, ugyanezt jelenti a melléknév: *altenamente*. — *Alt-Stimme* (n.), (Alt-hang) majdnem egyenlő a *Mezzo-Sopran* hanggal, s a kis *f*-től a kétvonásos *g*-ig terjed úgy mint az alábbi példa mutatja:

Az alt kulesot ma már csak partitúrákban használják. — *Alzamento di mano*, a kéznek felütése egyes karok vezetésénél.

Amabile, amabilmente, amabile v. *amarevole*, kedvesen, gyöngéden, hasonlólag *amoroso*.

Ambrus-féle ének (Cantus Ambrosianus) alatt azon hymnusszerű énekmódot értjük, melynek behozatalát Olaszországban Ambrus milánói püspök 380 körül rendelt el, s melyet különösen a milánói egyházban nagy buzgalommal műveltek.

Tévesen állittatik, hogy Ambrus püspök azok szerzője, mert azok Görögországból, azaz a keleti egyházból erednek és a nevezett püspök azokat csak terjeszté és reformálta azzal, hogy a prosában írt szövegeknek rhytmikus alakot adott, továbbá, hogy a keleti birodalomban divó s többnyire a diatonikus hangnemhez tartozó dallamokkal ellátatta.

Amadé Tádé gróf, született 1783. január 10-én Pozsonyban, s oly nagy előszeretettel veté magát a zongorajátékra, hogy nemsokára általánosan mint csodagyermek volt ismeretes, s a bécsi udvar előtt is több ízben játszott. Igen szerencsés kísérleteket tett az improvisatióban is, úgy hogy e téren még a nagyhirű Hummellel is versenyezhetett. Szerzeményei közül néhány igen szép sikert aratott. Legnagyobb érdeme azonban Liszt Ferenc zenészeti geniusának fölismerése és továbbképeztetése. Meghalt 1845. máj. 17-én.

Amadé László, szül. 1703-ban mart. 12-én Kassán. Philosophiai tanulmányai bevégezése után, a katonai pályára adta magát, meghalt 1764-ben dec. 22-én Felbáron. Igen kedvelt népies irányu költő, ki költeményei mellé a zenét is legnagyobb részt maga szerzé, melyek szélesen ismertek és elterjedtek voltak. E szétszórt dalokat 1836-ban adta ki Pesten *Amadé Tádé* gróf.

Amarezza, keserűség a kifejezésben. — *Amateur* (fr.), zenekedvelő l. *Dilettant*.

Ambubaja (lat.), vándorló *syriai* nők, melyek a romai császárság idején a sipot játszva pénzért mutogatták és hallatták magukat. Sueton „Nero“ 27. fejezetében egész érthetőleg leírja, hogy oly üzelmekkel is éltek, melyek korántsem álltak a muzsák védnöksége alatt. — *Ambulans* (lat.), ide s tova vándorló, bulans az az kóbor zenészek, kiknek állandó tartózkodási helyük nincsen. — *Ame* (fr.), 1) a lélek, az élet, egyáltalán az, mi által valami valódi életet nyer; 2) a hegedű belső támaszának francia elnevezése. — *Amen* (héber), megerősítési v. esküforma.

A mezza voce, a hang félerősségével.

Amore con, szeretettel, odaadással. — *A-moll*, lágy hangnem előjegyzés nélkül.

Amphibrachis, rhytmikus alak, hangláb, mely áll rövid, hosszú és ismét rövid hangból, méretileg tehát $\sim - \sim$, zenészetileg pedig $\overset{\sim}{\text{♩}} \overset{-}{\text{♩}} \overset{\sim}{\text{♩}}$ által fejeztetik ki.

Amphimacer, az *Amphibrachissal* épen ellenkező rhytmikus alak, hangláb mely áll egy hosszú, rövid, hosszú lábból ($- \sim -$). Zenészetileg fejezve ki:

Amphichord, kis Lyra, melyet Doni talált föl a 17-ik században Florenceben. — *Amusement* (fr.), kisebb tetszetős zenedarab.

Anabasis, egész sora az emelkedő hangoknak. — *Anakamptos* (gör.), egész sora az eső hangoknak. — *Anakara* (gör.), kazándob, féldob, üstdob. *Anakarista*, kazándobot ütő.

Anapästus, hangláb, mely áll két rövid és egy hosszú szótagból ($\sim \sim -$). Zenészetileg kifejezve

— *Anaphora*, a közvetlen elhagyott résznek ismétlése.

Ancora, még egyszer = *Da capo*.

Andante, léptetve, nem gyorsan, a harmadik fok a lassu mozgások között. Jelzi a nyugodt, nem vontatott mozgását valamely zenedarabnak, melyet nem kell erősen hangsúlyozni. Gyakran még az *Andantéhoz* valamely melléknév is ragasztatik mint: *Andante con moto*: kissé élénkebben mint az *Andante*. *Andante cantabile* jelzi, hogy az énekszerű helyek, kiemelendők. *Andante quasi Allegretto, quasi* = csaknem, megközelítőleg, tehát közép időmérték *Andante* és *Allegretto* között. — *Andantino*, kissé gyorsabban mint az *Andante*.

Anemochord, v. *Animo-Corde*, egy hangszergyáros, Ján. Jakab Schnell által Párizsban 1789. föltalált billentyűs hangszer, melynél a hang, fúvók által rezgésbe hozott húrok által eszközöltetett. Terjedelme 5 egész oktava volt, s bár a párizsi akadémia által megkoszorúztatott, a hangszeri építésre mi befolyással sem volt.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Angosciosamente, angioscoso, nyugtalanul, aggálylyal, mindamellett gyöngéden — édes fájdalommal.

Anima = lélek; *con anima*, lélekkel, érzéssel; *animato, animando*, lelkesen, élénken.

Animo, lélekteljesen, bátran; *animoso*, élénken, kissé erősebb kifejezéssel mint az *animato*. — *Animoso*, élénken, indulékonyan, gerjedelmesen. — *Anoner* (fr.), akadozni, játék közben megakadni. — *Anschlag* (n.), a zongorajátéknál azon ütést nevezzük, mely a hangot előidézi. — *Anteludium*, előjáték. — *Anthema*, görög néptánc.

Anthologia, válogatott zeneművek gyűjteménye.

Antibachus, hangláb mely áll két hosszú és egy rövid szótag vagy hangjegyből (— — —). Zenészetileg kifejezve: = $\frac{5}{8}$ üteny.

Anthem (ang.), *Antienne* (fr.) *Antiphona*, váltakozó ének a pap és a község v. a chorus között a

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

keresztyén *Ritusban*. Ehhez hasonló az evangélikus egyházban az *Intonatio* v. *Liturgia*.

Anthologie, válogatott zenedarabok gyűjteménye. — *Anthropoglossa*, orgona változat (Register) = *vox humana*.

Antistrophe, ellentétel, a felelő chorus, a Palestrina által alapított római iskolában írt szerzeményekben. — *Antithesis*, ellentétel.

Aphonia, hangtalanság; *Apnoea*, Apnée (fr.), lélekzet vétel hiánya. — *A piacimento*, tetszés szerint; egyértelmű vele a *beneplacito*, *ad libitum* és *al piacere*. — *A poco a poco*, mindinkább.

Apollo-Lyra, elévült lyra alaku 42 billentyűs fúvó hangszer.

Apollonicon, egy az orgonához hasonló hangszer, mely oly hatást gyakorol, mint a zenekari-hangszerrek; jobban mondva, nem egyéb egy óriási játszó óránál. Föltaláltatott Londonban Flight és Robson által 1828-ban.

Appassionato, szenvedélyesen.

Appel, a lovasságnál használatos jelzés a visszavonulásra. — *Appenato*, szenvedőn. — *Applicatura*, ujrakozás.

Appoggiando, — *giato*. Egy hangnak másokhoz való kitartása. — *Appoggiatura*, előütés. (X)

A punto d' arco = a nyirettyü hegyével. — *A punto*, pontosan. — *A quatre mains* (fr.), *a quattro mani*, négy kézre.

Arcato, hasonló értelmű coll' arco v. csak pusztán arco = a nyirettyüvel játszva.

Arco = *Archet*, = nyirettyü. — *Ardente*, lángoló, tüzesen. — *Ardito*, hegykén, bátran az előadásban.

Aria, *Air* (fr.), dal v. ének, melyet a zongora v. zenekar kísér. Leginkább operák-, oratoriumok-, kantatékban stb. fordul elő, igen gyakran *Recitativo*val összekötve. *Aria di bravoura*, nehézségekkel telt dal. *Aria di concerto*, hangverseny-dal. Régebben dalokat mint zongoradarabokat is használtak, miből

később a *Romanc*, *Ballade* és „*Szó nélküli dal*“ fejlődött.

Arietta, a dalnak kisebb neme.

Arioso, dallamosan.

Arpe, l. hárfa.

Arpeggio, *Arpegè* (fr.), jelzi a hangzatok (*Accord*) hárfaszerű megtörését, miközben a hangzat hangjai nem egyszerre, hanem egymásután üttetnek meg. Az *arpeggio* jele egy kigyó vonal pl. az ujjaknak mindamellett a billentyükön kell maradni, a hangzat értékének megfelelőleg.

Arrangement, átdolgozás, berendezés. — *Arsis*, fölütés. — *Articolare*, *articuler* (fr.), *articuliren* (n.), a szavak érthető hangoztatása az éneknél. — *Artiste* (fr.), művész.

As a c-től számított chromatikus hanglépcső kilencedik hangja, előáll, ha az „a“ egy *b*-vel lejjebbittetik. — *As moll*, lágy hangnem 7 *b*-vel; enharmóniailag egyenlő a *Cis moll*al.

Aspirare, az éneknél hallható mellékhangok; a lélekzet vételt is így nevezzük.

Assoluto, kötetlenül. — *Assonanz*, hang hasonlóság, *assoniren* (n.), ugyanazon hangot birni.

A suo arbitrio, *a suo bene placito*, *a suo comodo*, tetszésszerű előadás, amennyiben az előadó tetszésére bízatik az időmérés meghatározása. —

Asymphonia, széthangzás.

Assai, nagyon, erősítés pl. *largo assai* — nagyon lassan, *assai allegro* — nagyon gyorsan.

As dur, kemény hangnem négy *B*-vel, alaphangja „as.“

A trois mains, három kézre.

A tempo, rövid. a *T.* ismét szigorúan az üteny szerint.

A Tempo primo, v. *Tempo primo* (I-ma), az első időméret szerint. Leginkább azon zenedarabokban fordul elő, hol az időméret változik.

Attacca subito i sequente v. *attacca subito*, gyorsan tovább játszani, a tétel végén áll, mely után a másiknak rögtön következnie kell. *Attacca* egyedül is használtatik, ha a követő tétel pausa nélkül kezdődik. — *Atto*, fölvonás.

Au Alajos szül. 1837. ápr. 8-án Budapesten. 1850-ben a „Nemz. zenede” növendéke lett s Pfeiffer és Ridley Kohne vezetése alatt kitünő haladást tőn. Elhagyván a zenedét a vakok intézetében tanított s ugyanott alakult zenekarban közreműködött. 1862-ben már önálló zenekart alkotott s ezzel 1865-ig fölváltva játszott Belgrád- és Mehadiában. 1874 óta Budapestre költözött, hol zeneórák adásával foglalkozik. — Irt indulókat, négyeseket, szerb- és román dalokat.

Auer Lipót, szül. 1845. máj. 28-án Veszprémben. Eleintén a pesti „Conservatoriumot” látogatta, hol Ridley Kohne vezetése alatt hegedüssé képezte magát. 1857—58-ban a bécsi Conservatoriumot látogatta, hol kivalólag Dont vezetése alatt tanult, tanulmányait Joachimnál fejezte be. 1863-ban mint Concert-mester Düsseldorfba hivatott, honnan hasonló minőségben 1866-ban Hamburgba ment. 1868-ban a híres Müller testvérek „Négyesébe” lépett, ugyanazon év végén a császári zenekar „Solo” hegedüsnek és a Conservatorium tanárának Szt.-Pétervárra hivatott, hol jelenleg is él. Auer első rangu hegedüművész és rendkívüli technikai ügyességgel, szép hangot, lélekteli előadást és tiszta intonatiót köt össze. Vonása igen finomul képzett, s staccatója mintaszerű. Mint zeneszerző eddig nem lépett föl.

Aulos (gr.), a régi görögöknél azon fa fuvóhangszerek elnevezése, melyeknél a hang egy vékony falapocska segítségével hozatott létre. Ma az obaá-, fagot- s klarinetnél is találjuk alkalmazásban. — *Augmentatio*, megnagyobbitás. — *Aumentando*, növe-

vőleg. — *A una corda*, v. *una corda*, a vonós hangszerknél annyit jelent, hogy addig kell egy húron játszani, míg az erre vonatkozó jel tart; a zongoránál ama peda'le használatát jelzi, mely a kalapácsokat akként tolja félre, hogy azok csak egy húrt érintenek. *Verschiebung* (n.).

Ave, légy üdvözölve, *Ave Mária*, dicsértessék Mária, *Ave Maria stella*, katolikus egyházi *Hymnus*. — *A vista*, *a vista prima*, *prima vista*, valamely darabot lapról játszani, első látásra lejátszani. — *A voce sola*, egy solamra egyedül. Rendesen *solo* szokott előírva lenni.

B.

B a neve ama hangnak, mely keletkezik, ha a „h” egy félfokkal lejjebbittetik; képezi „C”-től fölfelé a kis heted lefelé a nagy másodot. A „b” mint előjelzés használtatik, ha valamely hang, fél fokkal lejjebbittendő. A kettős „B” a hangjegyet egy egész fokkal lejjebbiti. A görögök a kis „b”-ét *Trite* „synemmenon”-nak nevezték; a középkorban neve „b rotundum” volt; az angol a mi „b”-ünket „hes”-nek, a hollandi a „h” nevezi „b”-nek. — „B” mint rövidítés = Basso, így az összetételekben is péld.: c. B. = col Basso, CB. = Contrabasso, B. C. = Basso continno.

Bacchus, a régiek által, mint több zene-iskola alapítója tiszteltetett.

Bacchius, egy rövid s két hosszú (— — —) tagból álló versláb.

Bagatelle (fr.), zeneművecske, kis keretben s könnyű modorban.

Baguettes (fr.), ütőke a dob és üstdobhoz (dobverő).

Bajnay Gáspár, XVI-ik századbeli magyar zeneszerző. A magyar tudom. akadémia könyvtárában lévő Hoffgreff-féle ének-gyűjteményben egy Dávid királyról szóló éneke maradt fenn, melyet 1549-ben Temesvárott szerzett.

Bakfark, B a c f o r t v. más néven G r a e v e Bálint, szül. Erdélyben 1515-ben, nemzetiségére szász. Hires hegedüs, kinek Z á p o l y a Z s i g m o n d, mint a fejedelmi zenekar igazgatójának, nemesi jószágot ajándékozott. — Nagy utazásokat tett, így bejárta Német-, Francia- és Olaszországot s Maximilián császár Bécsbe is meghívta. Hosszabb ideig a lengyel király Z s i g m o n d Á g o s t o n udvarában élt. Később 1570-ben Bécsben találjuk a német császári udvarban. Meghalt 1576. Paduában, 61 éves korában. Következő művei jelentek meg: Livre de tabulature de luth. etc. (Párizs, 1564.) Harmoniae musicae in usum testudiusi. (Két rész. Krakkó, 1565 és 1568.)

Balalaika, orosz hangszer, lant alakban, melyen köröszől húr van feszítve. Az orosz parasztok, dalait kísérik vele.

Balázs-Bognár Vilma, szül. 1845. október 5-én. Már 3 éves korában színpadra lépett mint egyik gyermek Normában s ez eléggé elárulta a színpad iránti hajlamot s kedvet. 1860-ban lépett fel népszínműben a „Csikós“-ban s mindjárt első dalával általános tetszést nyert. 62-ben nőül ment hazánkban szélesen ismert s kedvelt Balázs Sándor íróhoz. 63-ban Olaszországban tanult s képezte hangját, — 64-ben a „Zsidónő“-ben mint hercegnő lépett fel s aratott diadalt a mellett művészetének fényes tanujelét adta. Három évvel később külföldre ment s tetszéssel énekelt Hollandiában, hol a Leideni „Musikverein“ tiszteletbeli tagjává választotta 1870-ben. Első ilyennemű kitüntetés, mi magyar művészt ért. Továbbá Amsterdam-, Köln-, Bréma-, Drezdában stb.

Drezdában szerződtték is, de időközben Budapestről kapván ajánlatot, mint hazáját szerető magyar nő, haza jött s 1871 óta tagja a nemzeti színháznak. Drámai és coloraturai szerepeket egyaránt énekel. A „Hugenották“-ban Valentinát s a királynőt; „Ördög Robert“-ben Alicet s a hercegnőt adja. Kiválóbb szerepei a „Norma“ — „Lucia“ — „Melinda“ stb.

Balduin Dorottya Zsófia, énekes- és lantosnő, Balduin Fridrich regensburgi prédikátor leánya; Böhm Kristóf lőcsei prédikátor, ennek holtá után Serpilius János soproni polgármester felesége. Igen művelt hölgy volt, beszélt görögül, latinul és zsidóul. Meghalt Sopronban 1685-ben élte 46-ik évében.

Balg = fuvó, az orgonánál használatos széltartó, a szél-nyomás előidézésére.

Ballata, Ballada, (regedal) az olasz ballare (táncolni) szót tekintve, eredetileg dallal összekötött tánc lehetett; ~~zenészetileg~~ a daltól annyiban különbözik, hogy nem ismételtetik minden versszakhoz ugyanazon dallam, hanem a hangulatok s képek változékonyságának megfelelően — inkább drámailag kezelve — több különböző dallam segélyével átdolgozva szerkesztetik.

Ballet, Baletto ezen szótól Ballo — táncról — származik. A **Ballett** színházi tánc, hol valamely drámai cselekvény, mimika és tánc által fejeztetik ki. A zenének a cselekvényhez kell alkalmazkodni és a táncformákat a darab tartalma és értelme határozza meg. Eredetét a régi rómaiak némajátékai-ban találjuk.

Ballo, tánc-darabok a **Balletben**.

Bálvánszky (?) szül. Magyarhonban (?), élt a 18. és 19-ik század fordulóján; irt Duokat zongorára és hegedűre.

Bandola, tiz húrral bevont lantszerü, olasz hangszer, mely hajlitható fogantyú által (szarv, vagy bé-

kateknőből) hangoztatik. Közel rokonságban áll hozzá a *Bandora*, mely alakjára a citerához, hangolására nézve a lanthoz igen hasonló; tizenkét húrral van bevonva.

Banyák Simon, hires cimbalmos, Bihar ipa. Fiatal korában a bécsi udvar előtt is játszott, s játéka annyira megtetszett Mária Teréziának, hogy őt egy üveg cimbalommal ajándékozta meg. Meghalt 1802-ben.

Bänkelsänger (n.) alatt azon vásári énekesek értendők, kik ének kíséretében képeket magyaráznak.

Barabás István, született 1855. aug. 18-án Széplakon Sopron megyében. Jeleuleg Hegykőn (Sopron megye) kántor-tanító. Leginkább táncdarabok írásával foglalkozik.

Barbillák, Vespasián császár alatt Ephesusban divott görög-játékok, melyek zenei versenynyel voltak összekötve.

Barcarola, Barcarolle (fr.), sajksadal, melyet a velencei gondolasok s bácsavenekek énekelnek; jellemzi sajátságos, egyszerű dallama, többnyire lágy hangnemekben, hol a $\frac{6}{8}$ üteny ritkán változik.

Bard-oknak neveztettek a rómaiak idejében, a celtiber nép énekesei, kik költők s vitézek voltak; ünnepeken v. lakomákon istenek s hősök tetteit éneklék meg; csata előtt a harcosokat bátoríták, utána pedig az elhulltakat gyászos énekekkel panaszták. — A fejedelmek és népre nagy befolyással voltak.

Bardiet = Bárd-dal.

Bardus, a monda szerint a *Bárdok* apja.

Bari-Basso, a baryton egy mélyebb neme.

Bari-Tenor, mélyebb tenor.

Bariton (fr.), *Baritono*, azon férfihang neve, mely a tenor és bassus közt áll, hangterje a nagy „G“-től az egyvonásos „f“-ig terjed. A baritonnak két neme van, u. m. tenor- és bass-bariton. Bariton-nak nevezik a tenor-kürtök egy nemét is (réz-hang-

szer) hosszabb csővel mint a tenor-kürt, fagott (búgó-sip) alakban hangjegyei Bassus kulcsal jeleztetnek.

Bariton-kulcsnak neveztetik az „F-kulcs“ a harmadik vonalon. Sűrűn előfordul a 16. és 17. század partitúráiban.

Baritonklarinét, tompaszögű hosszabbítvánnyal ellátott közönséges klarinét, melynek hangterjedelme ($F-\overset{=}{C}$) körülbelül a gordonkáéval egyenlő.

Barocco, Baroque (fr.), különös, sajátos, szélsőséges.

Barna Mihály, 1737-ben Illésfalván a Szepességben, gróf Csáky Imre cardinális udvari hegedűse volt, képét a cardinális, életnagyságban lefestette s „Magyar Orpheus“ aláírással tisztelte meg.

Barre (fr.), méretvonal (Taktstrich).

Bartalus István szül. 1821-ben Erdély Bálványos-Váralja helységében, hol atyja ref. lelkész volt. Iskoláit a refor. főiskolában végezte, hol jogot és theológiát is hallgatott. Mint tanuló, előbb a kolosvári conservatorium növendéke lőn, s oly nagy szorgalommal tanulta a vadászkürtöt, hogy már pár hó múlva az iskola zenekarában működött, később pedig mint a zenede rendes tagjának jó alkalma volt magát a színházi zenekarban zeneileg gyakorolnia. Különös előszeretettel birván a zongora iránt, elhatározta annak alapos megtanulását, s bár már 25 éves korában kezdett e nehéz feladathoz, mégis győzött szilárd akarata, s szép képességre vitte e hangszeren. Ez egyszersmind döntő befolyással is volt életére, miután magát egészen a zenepályára szánta. Ennek folytán atyja kitagadta s csak később fogadta ismét fiául.

B. több évi zenetanárkodás után végre az 1849-ki események után Budapestre jött, hol a „Szépirodalmi Közlöny“-ben (1858) „Zenészeti leve-

leivel" ébresztett maga iránt figyelmet. Ezután tanulságos cikkeket írt „Zenészetünk hajdan és most” címen a „Budapesti Hiradó”-ban, (1859.) melyek tárgyát a régibb és újabb magyar zene képezte.

Kihatóbb művészeti működése azonban 1860-ban kezdődött, midőn Ábrányi Kornél szerkesztése és kiadása mellett a magyar „Zenészeti lapok” megindultak, melynek Mosonyi Mihálylyal együtt állandó munkatársa lőn. Ez időszakba esik több gyakorlati és elméleti zeneművének is kiadása. A többek közt „101 magyar népdal, zongorára és énekekre alkalmazva.” (1862) — „Gyermek dalkör.” (3 füzet.) „Gyermek-lant” (3 füzet.) „Kis művész,” (2 füzet.) melyekkel különösen nagy szolgálatot tett a kezdő zenetanulóknak. Továbbá Lobe „Zenészeti kátéja”-nak megmagyarosítása, s „Módszer a zongora helyes játszására” (1862.) című zongoraiskolája, mely nagy kelet és elismerésnek örvend folytonosan.

A „Zenészeti Lapok”-tól 1863-ban bizonyos differenciák felmerülése folytán végkép elvált s önállólag működött a hazai lapok hasábjain, hol részint kritikai, részint ismertetési cikkeket írt a zenére vonatkozólag. Több mulattatva oktató zenészeti novellát is írt, s mint kiváló író folyvást sok elismerésben részesült.

Az önálló zeneköltészet terén is több kísérletet tőn kisebb nagyobb sikerrel. Munkái közül álljanak itt a következők: „Egy zenebölcs életéből.” (1861.) — „Egy zenélő nagybácsi levele.” (1862.) — „Egy zongora története.” Regény. (1863). — „A magyar zene története” (1863—1864.) — „Kakasdi dalárda.” Beszély. (1866.) — „A művészet pongyolában.” Beszély. (1866.) — „A magyar egyházak zenéje a XV. és XVI. században.” — Székfoglaló képen olvasta a „Kisfaludy”-társaságba belső taggá választatása alkalmával 1866-ban „A cigány és viszonya zenénkhez”, „Szeretlek én egyetlenegy stb.” Ábránd zongorára. (1866.) „Magyar Orpheus”

I. köt. (1869.) „Bevezetés a zongora és orgona játszásához. (1871.) „Ének tanító vezérkönyv.“ — „Éneklő A, B, C.“ (1872—74.) „Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye.“ (I. köt. 1873. II. köt. 1874.) „Művészet és nemzetiség.“ Akademia széklőkép olvasta 1876-ban „Vázlatok a zene történelméből.“ I. köt. (1877.) „Emlékbeszéd Mátyás Gábor felett.“ (1877.) — Még mindig kevés a száma azoknak, kik hazánkban a zenészettel magasabb szempont és ösztönből foglalkoznak, de még kevesebb azoké, kik magukat e pályára szánva, azon maradandó becsü elméleti és gyakorlati műveket teremtenek; legkevesebb pedig azoké, kik e mellett mint kiváló írók és zenekritikusok is betöltik hivatásukat, és ez által nagyban tisztázzák az eszméket s előmozdítják a magyar zenészeti ügy érdekeit. B. e kevesek közé tartozik. Sok oldalú míveltsége, könnyü, folyékony és mulattatva oktató irmodora, zenetanári gyakorlati rendszere és fáradhatlan tevékenysége fogva szép nevet vivott ki magának.

Bartay András, szül. Széplakon Abauj megyében 1798-ban előkelő nemesi családból, s mint ilyent az akkori nevelési rendszer szerint csak megyei és más hivatali pályára nevelték. Budapesten telepedett le, tehetsége és összeköttetéseinél fogva városi hivatalba lépett s 22 éven át egyik legtevékenyebb tisztviselője volt Budapest városának. Hivatala mellett mint szenvedélyes és alaposan képzett zenész nemcsak zeneszerzéssel foglalkozott, hanem a társadalmi téren is egyik apostola lőn a nemzeti zenének. Már 1829-ben több füzet népdalt adott ki saját költségén zongorára alkalmazva, mi akkoriban nem kis feltűnést okozott s nem kevés vállalkozási bátorságra mutatott. 1830-ban V. Ferdinánd király koronázási ünnepélyére pedig egy nagy koronázási misét írt, melyet Pozsonyban elő is adtak. 1834. adá ki „Magyar Apollo“ című zeneelméleti köny-

vét, mely e nemben a legelső volt. 1836. *Aurelia* című operát írt, melyet a német színpadon adtak elő.

A pesti állandó magyar színház megnyitása után (1837) abban „Csel” című első magyar víg operával lépett fel. Később hivatalától megválván, 1843. a nemzeti színház igazgatásával lőn megbízva s mint ilyen elévülhetlen érdemeket szerzett magának; vezetése alatt léptek életbe Szigligeti népszerűvé vált színművei, valamint a magyar operák is, a többek közt Erkel „Hunyady”-ja is.

József nádor névünnepeére nagy vocál-misést s halála emlékére nagy oratoriumot írt, mely 1847. Pozsonyban saját igazgatása mellett elő is adatott. Az 1848-ki események után elhagyta hazáját s több évig Párizsban tartózkodott, hol több hangversenyt rendezett, sőt a „Theatre lyrique” számára balletteket is írt, melyek elég sikert arattak. Később Hamburgba költözött, hol szintén zeneszerzéssel foglalkozott. Ez időszakba esnek ily című nagyobb zenekölteményei, u. m. **ZENEAKADÉMIA**: „Árpádok népe és Budavár ostroma a törökök alatt”; ezenkívül egy magyar opera ily címen: „A magyarok Nápolyban.” Viszontagságos és sokat hányatott életének a halál Mainzban vetett véget 1856. okt. 4-én.

Bartay Ede. Hazánk e köztiszteletben álló és több irányban kiható tevékenységet kifejtett zeneművésze, negyedik született fia Bartay Andrásnak, ki a hazai művészet terén szintén sok érdemet vivott ki magának. Született Budapesten 1825. október hó 6-án, hol első neveltetését nyerte s hol gimnáziumi és jogi tanulmányait is végezte.

Mint zenész és művész, voltaképen csak az 1848—49-ki magyar szabadságharc után tűnt fel, az akkori zilált és nyomott viszonyok közt, életsorsa őt is mint sok mást e pályára utalván, mint olyanra, mely akkoron biztosabb menhelyet nyújthatott a politikai meggyőződések és a nemzeti érzület üldöztetésével szemközt.

B. E. voltaképen a jogi, az ügyvédi pályára készült, s mint ilyen, egyetemi tanulmányai bevégezése után gyakorlati alkalmaztatást is nyert. Atyjának nagyszámu családja s épen nem fényes anyagi viszonyai nem engedték meg, hogy fiai neveltetését, a hazánkban akkoriban még nagyon is fényűzési cikket képezett zenészeti oktatással is kiegészítse, s így történt, hogy Ede fia, bár minden testvére közt már gyermekkorában a legtöbb s leghatározottabb hajlamot, hivatást tanusított a zeneművészet iránt: ez irányu képzése, egészen el lőn hanyagolva s csak is testvére Endre — az Oroszországban korán elhunyt kitűnő zongoraművész — futólagos s épen nem rendszeresen vezetett utmutatásai mellett szerzett magának annyi képességet, hogy aztán nagy fáradság mellett saját szorgalma után is tovább művelhette tehetségét. Mint első éves jogász 1844-ben „Kedvsugár” című körmagyart szerzett, mely mint első műve, Treichlinger pesti műárusnál meg is jelenvén s nyilvánosan is előadotván, már akkor magára vonta a fővárosi zenészeti körök figyelmét. Az 1848-ki mozgalom és nemzeti lelkesedés őt is magával ragadván, az első magyar miniszterium közlekedési reszortjában mint a postahivatal egyik kiadója szolgálta a hazát s mint ilyen 1849-ben Debrecenbe is követte a magyar kormányt, melynek mindvégig hivatalnoka maradt.

A szabadságharc gyászos lezajlása után ő ránézve is bekövetkezett a küzdés és nélkülözés korszaka, melyben csak is zenészeti képzettsége lett egyedüli segélyforrása. Egészen a zenére szentelte magát s utóbb megnősülvén, zongora tanórákat adott a fővárosban s üres óráit önszorgalom útján a zeneszerzés tudományában való önkiképzésre fordította. Az 50-es években már nem csak mint keresett zongoratanár volt neve ismeretes a fővárosban, hanem mint zeneszerző is, kitől több sikerült salondarab és magyar zenemű forgott a zeneközönség kezén. Ez

időben, a nemzeti színházban a vakok intézete javára hangversenyt rendezvén, abban „Pericles” című zenekari nyitányát és egy hymnuszát is előadták. Rózsavölgyi és társa kiadásában jelent meg a 60-as évek elején az általa összegyűjtött és zongorára alkalmazott összes művei Rózsavölgyi Marknak is, mely gyűjtemény azon időben széles keletnek is örvendett.

B. E. művészeti tevékenységét ép úgy érvényesítette a szakpályán, mint a társadalmi téren is. 1863. az ő indítványa s kezdeményezésére alakult meg a „Magyarhonban élő zeneművészek segély- és nyugdijegylete,” melynek kezdettől fogva a mai napig köztisztelőben álló buzgó és tevékeny elnöke. Sok nehézséggel és ellenáramlattal kellett megküzdenie, míg eme jelentősége és kihatásában oly anyyira üdvös intézményt alapjában megszilárdíthatta. Ő azonban nem kimélt sem időt, sem fáradságot s jogosan elmondhatni, hogy az ő erélyes vezetésének köszönhető, hogy az **ZENEAKADÉMIA** már 30,000 frt. activ vagyonnal rendelkezik s évenként számos nyomort enyhít a sors csapásoktól üldözött zenészek körében. 1864-ben ugyancsak ez egylet javára a többek közt egy nagy séta-hangversenyt is rendezett a vigadó nagy termében, mely 1000 frtnál többet jövedelmezett. Ez alkalommal mint zeneköltő is szerepelt, előadatván tőle a nemzeti színház és egy katonai zenekar által „Magyar induló” és „Bemene a bálba” című művei, melyek köztetszésben részesültek.

Mint az orsz. magy. daláregyesület ig. vál. tagja is egyike volt azoknak, ki ez orsz. műtestület érdekében példás buzgalmat és tevékenységet fejtett ki. Az 1874-ki kolozsvári orsz. dalárközgyűlés, érdemei elismeréseül egyhangulag az egyesület alelnökének meg is választotta.

1870-ben az ő kezdeményezésére indult meg a fővárosi zenészeti körökben az orsz. m. zeneakadémia

életbeléptetése érdekében ama mozgalom, melynek mindvégig első sorban vezére és erélyes intézője volt. A magyar országgyűlés az ő kidolgozott és beterjesztett tervrajza alapján szavazta meg egyhangulag annak felállítását s az ez ügyben két évig folytatott szervezési enquêt-munkálatok is annak alapján alakultak. Csak jogos sajnálatot kelthető, hogy e nagy horderejű orsz. műintézet végre mégis az ő eredeti tervrajzától eltérőleg s az ő buzgó tevékenységű egyéniségének be nem vonásával alakult meg. A hazai műtörténelem feladata marad azonban az ezt befolyásozott okokat az igazság érdekében regisztrálni és megvilágítani.

Hogy minő bizalommal s érdemei és képessége iránt minő elismeréssel viseltetnek ugy a fővárosi zenészeti, mint a társadalmi körök: igazolja legújabbán az is, hogy a budapesti nemzeti zenede, Mátray Gábor — érdemes igazgatója — elhalálózása után 1876-ban őt választotta meg igazgatóul, mely intézet élén az ő vezetésével a legteljesebb eredménnyel működik is.

Altalában felőle jogosan elmondhatni, hogy ő mint minden szép és nemzeti kultureszme vagy mozgalom egyik legbuzgóbb pártolója és tevékeny önzetlen harcosa, nemcsak pálya- hanem honfitársai részéről is méltán kiérdemelt köztisztelet és becsülésben részesül ugy a fővárosban, mint a vidéken.

Zeneköltői működése és hivatásának több irányban adá meggyőző tanujelét, s nem egy szerzeménye aratott már köztetszést a hangverseny-termekben. Nagyobb művei közül 1875-ben a budapesti zenekedvelők egylete adta elő H. moll symphoniájának „Adagio“ és „Scherzo“ részleteit, melyek ugy a közönség, mint a kritika elismerésével találkoztak.

A hazai műviszonyok fejlesztésére és a szükségelt lendületesb reformintézkedések kezdeményezése és életbeléptetésére, mint a nemzeti zenede igazgatójának tágabb és kihatóbb tere nyilván: az ő igaz-

gatóságához kötött jogos remények és igényeknek — a koronkint felmerülhető nehézségek dacára — bizonyára teljesen meg is fog felelni.

Basso, az összhangzatban a legmélyebb szólam; mint ilyen a zeneművek minden fájában az alapot képezi. — Így neveztetik az emberi hangok legmélyebbike is, melynek terjedelme a nagy *F*, vagy *E*-től az egyszervonalzott *D* vagy *E*-ig ér.

Bassa ottava, l. *Ottava-basso*.

Bass-kulcs, a negyedik vonalon áll, az ugyanazon lévő hangjegy neve *F*. (Innen: *F* kulcs).

Basson (fr.), Fagotto, Fagott (bugósip).

Bassposaune, l. mély púzon.

Bathizi András magyar zeneszerő, élt a XVI. században. A magy. tudományos akadémia könyvtárában őrizet alatt levő „Hoffgreff“-féle énekgyűjteményben három ének van tőle névszerint: „A drága és istenfélő vitéz Gedeonról“ melyet 1540-ben és „Az istenfélő Susanna asszony historiája“ melyet 1541-ben, és „Isák patriárka szent házasságáról“ melyet 1546-ben szerzett.

Életéről mitsem tudunk, valamint azt sem tudni, irt-e még több ilyen vagy másnemű éneket. Énekei a bibliás énekek közé tartoznak és becsre nézve ott állanak hol a XVI. századbeli német vagy más művelt nemzet énekei.

Battere, leütés.

Battimento, régibb neme a cifrázatnak, mely egy igen rövid *trum*-ból áll, de soha nem kezdődik a főhanggal, hanem fél hanggal mélyebben: a segédhanggal, pl.

Bauer Lajos, szül. Budapesten 1846. decemb. 20-án. Atyja B. György azon időben a budapesti terézvárosi templomban orgonista volt; ő tőle nyerte első és egyedüli oktatást a zongorázásban. Már korán mutatkozván a hajlam a zenéhez, némi erőltetésébe került iskoláit végezni, hogy azután egészen a zenének élve magát tökéletesíthesse. Tanulmányait a tanító-képezdében végzé; de már e mellett egyidejűleg a nemzeti zenede összhangzattani osztályában is hallgatta előbb Thern, később Feigler előadásait. A zenedében töltött idő alatt tanulmányozta Reicha, Marx, Lobe és Sachten műveit. 1868-ban — minthogy a képezde végeztével városi tanítóvá lett — leköszönt, s egy a zenede részéről nyert oklevéllel Prágába utazott, hogy az ottani orgona iskola tanfolyamait hallgathassa. Prágában, hol kizárólag zenei tanulmányainak élhetett, fel is használt minden alkalmat s körülményt a maga tökéletesítésére. Ez intézetnek csakhamar első növendékei közé tartozott nemcsak az orgona osztályában, de a hangszerelési tanulmányaiban is, melyet Skuherszky intéz. igazg. előadásaiból merített.

1870-ben vissza jött hazájába és kineveztetett a csurgói áll. tanító-képezdéhez zenetanárnak. E hivatalának teljes buzgósággal felel meg s szabad idejét tanulmányozással, zeneköltészettel foglalja el.

Szerzeményei közül igen kevés van a nagy közönségnek átadva s ezeket a kik ismerik, bizonyára szeretik is; többi munkái melyek még kéziratban vannak — hiszszük — nem sokára szintén át fognak adatni a zenét kedvelőknek.

Bécarré, ♪ feloldójel.

Beck János Nepomuk, egyike a jelenkor legkitünőbb baritonistáinak, szül. Budapesten 1828-ban máj. 4-ikén. Itt kezdett járni a gymnasiumba, hol az ugynevezett „humaniórákat“ (akkori nevével) absolválta, emellett azonban folyvást legmelegebb ér-

deklódéssel viseltetett a zene iránt. Később a zenedébe lépett (akkor még csak egész szerényen „énekoskola“) hol a svéd Romingertől tanult, kinek egyedül köszöni, saját szavai szerint, tiszta hangvételét. 1846 májusban hallották őt a vendégszerepekre lerándult bécsi énekesek Erl és Formes és kolossális hanganyaga oly hatást tett rájuk, miszerint azt tanácsolták neki, hogy hagyja ott az iskolát s lépjen a színpadra. Első föllépte a „Puritánokban“ sikeres volt, úgy hogy ennek következtében szerződést kapott Bécsbe, az udvari operához. Bécsben azonban ekkor Leitner uralta a tért, s Becknek kevés énekelni valója maradt. Következő évben elhagyta Bécsét és egymásután énekelt Hamburg, Brema, Köln, Düsseldorf, Mainz, Würzburg, Wiesbaden s végre M.-Frankfurtban, hol 1851-ben angagiroztattott. Innen 6 évi távollét után 1853-ban újra Bécsbe ment az udvari operához, melynek még jelenleg is egyik legfőbb ékessége. Elsősége a bécsi operánál, valamint kora legjobb énekesei között, elvitázhatlan. Saját erejéből és a művészvilágban nélkülözhetlen Maecenátus nélkül emelkedett ama magas polcra, melyen még most is áll. Hangjának jellege, mély bariton, mely a legnagyobb mélységben úgy mint a magasságban egyaránt kiegyenlített és a legtisztább ércsel ellátott. Legkitünőbb szerepei: Bolygó Hollandi, Hamlet, Hans Sachs, Don Juan, Nelusko, Hans Heiling, Pizarró, Rigoletto, Almaviva és sok más. 1862-ben január 1-én cs. kir. kamarai énekessé neveztetett. 1865. máj. 5-kén pedig a Ferenc József lovagjává.

Beliczay Gyula született Rév-Komáromban 1835-ik évi aug. 10-ikén. Zenei tehetsége már korán kivált, úgy hogy 12 éves korában midőn Pozsonyban iskolába kezdett járni, mestere Csádor a Cramer Etudók első füzetét játszatta vele, ezután ernyedetlen szorgalommal folytatta a zongora tanulást, már elméleti utmutatás nélkül komponálgatott; amellet

mint az ottani evangélikus Lyceum egyik legkitünőbb tanítványa tünt ki, kivált a mennyiségtanban, minek következtében Bécsbe ment a műegyetemre 1851-ben. Itt alkalma nyílt, hogy műegyetemi tanulmányai mellett, a zenében is képezze magát; az öszhangzattant és ellenpontozatot előbb Hoffmann Joachimtól, utóbb Krenntől tanulta, kitől 1856-ban karnagyi képesítő bizonyítványt is kapott. Bevégezvén műegyetemi tanulmányait 1858-ban Bécsben vállalt hivatalt, szabad óráit azonban, folytonosan a zeneművészet tanulmányozására fordítá. 1862—1864-ben Halm Károlynál tanult zongorázni, és pedig oly előmenetellel, hogy 1864-ben adta mestere beleegyezésével, első nyilvános hangversenyét. A kritika nyilatkozata nem lévén egyhangú, Beliczay ismét 3 évig teljesen visszavonulva dolgozott, s midőn 1867-ben újra a közönség elé lépett, a kritika egyhangu elismerését vivta ki. 1868-ban írta hét fő művét F-dur miséjét és Ave Máriáját. Az F-dur miséért Ö fölsége, József által, egy saját kezével írott okmányban, legfelsőbb megelégedését nyilvánította. Ave Máriája pedig Herbeck vezérlete alatt, az udvari kápolnában adatott elő. Írt ezen kívül, több zongora-darabot, dalokat — melyek kiváló tetszésben részesültek. Beliczay nemcsak mint zeneszerző, hanem mint író is kitűnt, így Ábrányi „Zenészeti lapjának” is, több évig levelezője volt. Később a „Berliner Musik-Zeitung” megkinálta bécsi levelezői állásával. Művei leginkább Spina, Haslinger bécsi és Schott brüsseli cégeknél jelentek meg. 1871-ben Budapestre költözött, hol mint a m. kir. államasutak főmérnöke működik.

Bella János Lipót, szül. 1843-ban Liptó-Szt.-Miklóson, hol atyja szegény kántor volt. Mintán rendszeres oktatást nem nyert, saját magát művelte s már 8 éves korában kitűnt. Bella ezután Záborszky László szepesi püspök költségén a lőcsei gymnasiumba került, hol a zenét nagy-

ban kedvelő Dvorrák Lipót tanár a legnagyobb befolyással volt tehetségére, a mennyiben a tanulókból egy zenekart szervezett, Bellát meg magához vette s alkalmat nyújtott neki, hogy a partitúrákba tekinthessen. 16 éves korában több műve Egrý János karmester vezetése mellett adatott elő, mi őt szorgalmasabbá tette a zene elméletének tanulmányozásában. 20 éves korában a bécsi Pázmáneumban küldetett, hol Sechter Simon udvari organistával és Preyer Gottfried udvari karmesterrel ismerkedett meg, s a szigorú egyházi irányhoz csatlakozott. Theologiai tanulmányainak végeztével Besztercebányára tétetett át. 1869-ben a papi rendből kilépve, Körmöcbányán városi karmester lett, hol jelenleg is él. Bella egyike a kor kitűnő egyházi zeneszerzőinek, kiről a kitűnő zenetudós Ambroz Wilmos is dicsérőleg nyilatkozott. Írt több külföldi zenelapban sok szép és érdekes értekezést a szorosán vett egyházi zenéről. Kitűnőbb művei: „Haec dies” és „Adoramus” szigorú ellenpontozati-, „a capella” irányban tartott férfi négyesei. „Tu es Petrus” ellenpontozati kardal. Fellegi „Apolló”-jában is jelent meg több műve. Így: „Le sort et l’ideal” symphoniai mű, egy vonós Quintour s a Lisztnek ajánlott Molett „Christus factor est.”

Bellicosamente, Bellicoso, harciasan.

Bémont, ♭ lejebbbitőjegy; *bémoliser*, lejebbbiteni.

Ben, Bene, jó, jól.

Benedictus, áldott; dicsének; a misének egy része.

Ben marcato, l. *marcato*.

Ben tenuto, l. *tenuto*.

Benza Károly, a budapesti színház látogatók egykori kegyencze, a nemzeti színház volt kifogyhatatlan kedélyű buffója, szül. 1812.

Ifjuságáról vajmi kevés a mondani való. Viglegény volt, csinos hanggal birt, többet énekelt mint beszélt, ez az egész. Egyszer valaki azt tanácsolta

neki, hogy legyen színész. 1834. Debrecenbe vetőd-
vén, az ott működő Balla-féle színtársulatnál rá-
vették, hogy föllépjen. Adtak neki oly szerepet,
melyben több dal éneklése mellett svábos- és tótos-
sal kevert dialektussal kellett beszélnie. Roppant
nagy fourorét csinált és szerencséje meg volt ala-
pitva. Énekes, még pedig operai énekes lett. A
negyvenes évek elején Szerdahelyi József helyébe a
budapesti nemzeti színházhoz szerződtették, hol ép
ugy mint a vidéken csakhamar a közönség kedvence
lett. Mint buffó valóban ritka jelenség volt a szin-
padon s az ő Miská-ja az „Ilka“ operában valamint
Bartoló (Szevillai borbély) és Grizenkója (Éjszak
csillaga) felejthetetlenek maradnak mindazok előtt
kik látták. Igaz, hogy komikusnak némelykor drasti-
kus sőt — nagyon is vastag volt, de ugy tudott
mindent előadni, hogy visszatetszést sohasem szült.
Mig hangja még ép erővel birt, komoly szerepekben
is föllépet néha. 1859—60 körül megvált a nemzeti
színháztól s leányával Bécsbe költözött, hogy azt a
művészi pályára nevelhesse. 1870-ben azonban ismét
Budapesten találjuk. Föl akart lépni ismét a nem-
zeti színházban, de a hirtelen halál (szélhüvés) meg-
hiúsította e szándokát.

Benza Ida, l. N a g y n é - B e n z a I d a.

Beregszászy Lajos, szül. 1817-ben Békésen.
15 éves korában Mezőtúron az 5 gimnásziális osztályt elvégezvén Temesvárra ment, hogy ott a zongorakészítés művészetét megtanulja. Öt évi tanulási idejének letelte után Budapestre ment, innen Bécsbe s végre Németországon köröszül Hamburgba utazott. Kitűzött célját mindig szemelőtt tartva, meglátogatott minden nevezetes zongora-gyárat, hogy azok különféle készítmódjával megismerkedjék. Hamburgi egy évi tartózkodása után, Londonba ment, hol a legelső zongora-gyárakban három évet töltött. Innen Párizsba is átment, hol ismét a leg-hiresebb francia mesterek műveivel volt alkalma

megismerkedni. 1844-ben Bécsbe tért vissza, hol a következő évi iparműtárlaton, saját találmányu új zongora-gépezetét is bemutatta, mi is érdempénzzel lett kitüntetve. Hét évi távollét után Budapesten telepedett le, hol az iparműtárlatba beadott két zongorája szintén érdem-éremben s méltánylatban részesült. 1857-ben a müncheni nagy ipartárlaton nyert kitüntetést. Szakképzettsége a párizsi világkiállításon részesült a legnagyobb elismerésben, hol zongorája első rendű érdempénzt nyert. Neve ez által messze elhatott, úgy hogy a continens minden részéből kapott megrendelést. Az évenként nála készült zongorák száma 70—80. Zongorái tiszta, dalamos és lágy hangjuk által tűnnek ki, mit még emel a ruganyos, kényelmes gépezet.

Berkes Lajos, szül. 1827. jun. 29-én Csécse községben Nogr. megye. 14 éves korában elhagyta a szülői házat; 3 évvel később már bandát alakított s 65-ben Fóthon egy alkalmával — gróf Károlynál — oly szépen játszott, hogy b. Podmaniczky házi zenészenek fogadta. 1873-ban Budapestre jött, hol az első rangú banda élén áll. Ugyancsak 1873-ban Wels herceg meghívta őt Londonba, hol 12 előadás után az udvar teljes elismerését nyerte ki; 1874. oct. 15-én Gödöllőn a Királynő ő felségének igen megtetszett játéka s meg is dicsérte.

Bernát Gáspár, a „Freskoképek“ és „Kaczagányok“ humorteljes írója szül. 1810. június 26. Tisza-Füreden Hevesmegyében. Apja Bernát Mihály, igen művelt ember volt és élt halt a tudomány- és művészetért, s Gáspár fiába annak ifjú korában cseppegteté már a művészet iránti szeretetet. Bernát Gáspár a következő műveket írta: „Freskoképek“ (4 kötet), „Kaczagányok“, „Lavota élete“, s „Ki a vivát“ népszinmű. 1834 körül saját zeneszerzeményeiből hat csárdást adott ki szöveggel. Ezek közt van az „Alföldi halászlegény“ és „Sötét

felhők kerekednek az égen." Meghalt Budapesten 1873. jan. 4.

Bes, $\flat\flat$ a „h” előtt, azt „á”-vá változtatja.

B $\flat$ -dur azon hangnem, melynek jelzése a két „ $\flat$ ” és alaphangja „B”. Egyenközü (paralell) hangneme „G”-moll.

Bignio Lajos, szül. Budapesten 1838. Már mint gymnásiumi tanulóban észrevették benne a művészi tulajdonokat, ő játszott és szinelőadásokat rendezett s szép hangjánál fogva a templomi énekkarban is szerep jutott neki. Később elhagyva az egyetemet, a pesti hangászegyleti zenedébe vétette föl magát s ott az énektanulást rendszeresen kezdte tanulni. Később Bécsbe ment és a jeles Rossini-nál folytatta, komolyan és jó tanrendszer alapján. Időközben lerándult Budapestre, hol akkoriban a híres Gentili-um o dicsekedhetett legtöbb tanítvánnyal, mert tanrendszere kitűnő volt. B. is ide csatlakozott és G. szerencsés jóslattal hocsátotta el a fiatal művészt, midőn később a helybeli német színházhoz szerződött.

Itt lépésről-lépésre haladt és rövid időn kedvence lett a budapesti közönségnek, mi még nagyobb mérvben következett be, midőn R á d a y G e d e o n gr. intendáns meghívása folytán a „Nemz. színház”-nak lett tagjává. 1863-ban a bécsi udvari opera-színházban is vendégszerepelt oly sikerrel, hogy több évi szerződéssel kínáltatott meg. 1864-ben „Tell Vilmos” előadásával meg is kezdte ott a sikeres működést.

Hangja erő- és bájteljes bariton; alakítása, eszményi játéka tele van kifejezéssel, hévvel s egyszerűen nemes. Legkitűnőbb szerepei: eschenbachi Wolfram „Tanhäuser”-ben, Nelusko az „Afrikai nő”-ben, „Tell Vilmos”, „Don Juan”, „Don Carlos”, Ernani, „Lucia” stb. operákban.

Bignio mint hangverseny-énekes is kivívta az elismerést oly tért karolva fel, hol kevesen

versenyezhetnek vele. Schumann, Schubert, Liszt, Brahms és más szerzők dalai terjesztésére ő a legnagyobb hivatottsággal vállalkozott és Bécsben alig van első rendű hangverseny közreműködése nélkül.

Bignio, a szeretetre méltó magy. művész nemcsak kiváló énekes, hanem jeles műértő és műpártfogó is egyszersmind, mert régtől fogva gyűjtögeti a képirás becsesebb termékeit is; folytonos viszonyban, részben barátságban él a legnevezetesebb festőkkel, s már is oly gyűjteménynek van birtokában, mely három szoba díszét képezi gazdagon és igazi pompával.

Bianca, fél-méret tartamu hangjegy.

Bihari János szül. 1769. Nagy-Abonyban Pozsonymegyében cigányzenész szülőktől. Gyermek- és ifjúkorát rokonai körében Bönyön, Gömörmegyében tölté, hol hegedülni is tanult. Már 7 éves korában szépen kontrázott, 15 éves korában pedig mint első primás, társai vezetője volt. Alig volt 18 éves, midőn megnősült s utána szervezett egy társaságot, melynek élére állva csakhamar hirre s nagy jövedelemre tett szert. Azonban Bihari dicsszomjas lelke nem elégedett meg azon szűk körre szorított hirrel, s elhatározta, az ország fővárosába Budapestre rándulni. Bakos Ferenc cimbalmossal jött a fővárosba, hol főgondja volt oly társaságot szervezni, melynek minden tagja kitűnő legyen. E terve sikerülvén, rövid idő múlva országos hirre tett szert s a „két pisztoly“-t s a „Beleznay“-t ő tette hiressé játékkal. Hire és népszerűsége a haza határain túl is elhatott s minden nevezetesebb ünnepélyre hivatalos volt. Bejárta egész Magyar- és Erdélyországot Tót-, Horvát- és Lengyelországot, mindenütt határtalan lelkesedéssel fogadtatva s pazaron jutalmazva pénzzel és kitüntetésekkel. Budán a nádori, Pozsonyban az udvari, koronázási, országgyűlési s egyéb ünnepélyek alkalmával mindig ő volt a zenész. Bécsbe is

többször felhivatott az udvari ünnepélyekre; ő maga különben minden évben elment hangversenyeket adni a birodalmi fővárosba. Ez alkalommal több ízben volt alkalma egész bandájával az udvar előtt játszani s tetszést aratni. Szerencsés volt az özvegy oldenburgi hercegnő, Katarina Pawlowna, József nádor első neje testvérének tetszését is megnyerni, midőn a hercegnő tiszteletére a Margitszigeten 1815-ben június 1-én rendezett népünnep alkalmával oly nagy hévvel és virtuozitással játszott, hogy azok is, kik őt már többször hallották, egészen elcsodálkozva, bámulva nézték s bámulatában senki táncolni nem tudott. 1824 nov. 29-től dec. 4-ig Bihari az egri tisztujitáson gyönyörködteté hallgatóit s innen Budapestre szándékozván menni, Hatvan és Gyöngyös között feldőlt szekérével s bal karja csontjai megrepedeztek. Minden gyógy mód meg-
 hiusult s a megsértett kar idegei oly merevek maradtak, hogy hajlékonyságukat többé vissza nem nyerték. Ekkor bandáját közv vette át s Bihari kontrásnak volt kénytelen saját bandájába állani. Az 1825-diki pozsonyi országgyűlésen ismét Bihari vette át a primásságot, de már úgy mint előbb hatni nem tudván, csökkenvén jövedelme, társai meg elhagyván s valóságos végnyomorra jutott, mert midőn B. teljes virágjában állott, a milyen óriási volt pénz-bevétele ép olyanná tette kiadásait is.

E csapásai után még egy jó napja volt Biharinak; ugyanis, a „Zrinyiben“ egy alkalommal több gazdag úr, kik őt virágzása idejében hallották, megsajnálva a béna virtuózt, karját bankókkal betakarták s a bankókat neki adták. Az őszszeg nagy volt s habár előbbi időkben Biharinál ez mindennapi esemény volt, mégis ez alkalommal egészen elragadtatva ment haza s örömtől könnyes szemekkel mutatá nejének a halmaz pénzt, mondván: „Asszony, én már újra tudok hegedülni. stb.“

Ez volt azonban utolsó szerencséje, mert a nyo-

mor és inség állandó sátrát üté fel nála s így testi s lelki nyomortól gyötörve 1827. ápril 26-án meghalt.

A mi hegedűjátékát illeti: ő valódi virtuóz volt s nemcsak rendkívüli technikai ügyessége volt bámulásra méltó, hanem az az óriási szenvedély, örök bű, is, mely annyira jellemző sajátságai közé tartozott. Valóban, Bihari egyike marad ama felejthetetleneknek, kik borus idők földerítői, örömök megkétszerezői, s egy egész nemzet érzelmeinek kifejezői. Compozitói közül különösen fölemlítjük a „Hatvágás.“ „Primáciális magyar,“ „Koronázás“ címűeket. *Bis*, (latinul), kétszer; ismételni.

Bischroma, 32-ted hangjegy. ()

Bizzarramente, sajátságosan, különös módon. — *Bizzarria*, szeszélyes ábrándosság, minden ok és mód nélküli átmenet pl. egy hangnemből, a legidegenebbe. — *Bizzarro*; furcsa, szeszélyes, sajátságos.

Bogisich Mihály, szül. 1830-ban Budapesten. 11 éves korában a „Zenede“ növendéke lett s az ének-tanszakban 6 évet kitűnő sikerrel végzett. 1859-ben az esztergomi érseki papnövendékek közé fölvétetvén, a theologiai tanszakra Bécsbe a Pázmány intézetbe küldetett, hol zeneismeretei s szépen fejlődő tenorhangja végett a növendékpapok „Dalárdájának“ karmestere lett. 1863-tól 68-ig falusi- azután fővárosi káplánysága alatt folytonosan képezte zeneismereteit. 1874. jan. 12-én Simor J. hercegprimás, ünnepélye alkalmával B. szép énekeért ő Felségétől egy gyémánttal körített smaragd gyűrűt kapott.

Hat éven át a „Budai zen. academia“ buzgó titkára volt s jelenleg ugyanily hivatalt visel a „Nemz. Zenedé“-ben.

Bogyó Alajos (Verebélyi) előkelő nemesi család sarja. Szül. 1836-ban Nyitra megye Panuközségében. Eleintén a tanítói pályára szánta ma-

gát, később szép hangja által kitűnően énekes lett, s mint ilyen bejárta a vidék első rendű városait, s mindenütt köztetszés mellett énekelt. 1870-ben a Nemzeti színházhoz szerződttetett, hol jelenleg is működik.

Bokshorn azon idő szerint Capricornus Samu szül. 1629-ben. Korában híres zeneszerző. Alig lépett ki az ifju korból, már a pozsonyi Szt. Háromság templom karmesterévé választatott. Még nem érte el 30-ik évét, midőn Stuttgardba hivatott, hercegi karmesternek, mely tisztet 1657 táján el is fogadta. Stuttgardban általános tiszteletnek örvendett, de hogy itt mennyi időt töltött s mikor halt meg? — bizonytalan; azonban munkáinak egyikén — melyen áll „opus posthumum“ — 1670-nes évszám áll, s így valószínű, hogy Stuttgardban körülbelül 12 évet töltött s 1669-ben halt meg. — Irt: Miséket, Motetteket, Sonatákat, Capricciokat, Allemandokat, egy világi Cantátét, „Proserpina elrablása.“ stb.

Bolero, mérsékelt mozamu spanyol nemzeti tánc, többnyire $\frac{3}{4}$ ütenyben. A táncosok énekkel és castagnettekkel erősbitik, a néhány hangszerből, vagy csupán citerából álló zenekart.

Bombarde, a legmélyebb (16') bugósip neve az orgonában.

Bombardon, katonai zenekaroknál a legmélyebb alapszólam erősbitésére felhasznált rézfuvó hangszer, melynek hangterjelme körülbelül a contra B-től az egyszer vonalzott f- v. g-ig terjed.

Bon temps de la mesure, a jó ütenyrész, leütés. (Thesis.)

Bourdon vagy Bordun, a legmélyebb földött fuvolahangokat jelenti az orgonában.

Bourrée, vig jellegű, de mérsékelt sebességű francia tánc, egyenes, páros méretben, felütéssel kezdve.

Böhm Gusztáv, szül. 1823. jun. 14-én Budapesten. Már 6 éves korában kezdett zenét tanulni Joachimmal együtt, Szervacsinszky zenk. igazgatótól; 13 éves korában a német színházhoz szerződött, melynek karmesterei akkor Grill és Erkel F. voltak, s míg itt a dalműirodalommal ismerkedett meg: alkalma nyílt egyszersmind más oldalról a klasszikus-, de különösen a kamarazenével is megismerkednie. Magasabb zenészeti kiművelést Bécsben nyert, hová szülei a műegyetemre küldték, s habár e tanfolyamot sikerrel végezte, mégis hajlama a zenéhez vonzá. Fel is vétetett a bécsi conservatorium 3. osztályába, hol Böhm Józsefnél hegedülni, Fischhofnál zongorázni s Sellnernél zeneköltést tanult.

Bécsből anyja halálának hírére visszajött Budapestre. Itt időzése alkalmával Erkel F. meghívására a nemz. színház zenekarához szerződött; azonban ez álláson magasabbra törő vágyait ki nem elégithetvén, egész erővel, karmesterről kiképeztetésre törekedett, s hogy vezérkönyvekhez jusson, Benza, Füredi s másokat szerepeikre tanítá.

Ekkor ismerkedett meg Egressyvel, kinek sok dalát lekótázta s ha kellett hangszerelte. Nem-sokára Szerdahelyi dalműtársulatot szervezett, s karmesternek B. hívta meg, ki e minőségében Kolozsvártt meg is kezdte működését s erélye, ügyessége, szakképzettsége folytán a közönség valamint a társulat közbecsülését vivta ki. E közben 12 tagból álló férfi-négyest szervezett s azt betanítá, hogy külföldre utazhassék velök a magy. dallamot bemutatni; hosszú fáradság után ezt el is érte, mert Trieszt, Velence, Padua, Fiume, Zágráb, Grätz, Laibach, Marburg stb. városokban hangversenyeztek a legjobb sikerrel. Visszajövet, Pécsre vezette utjuk, hol a szintársulattal kezdék meg ismét működésüket, ez azonban oly zilált anyagi körülmények közé jutván, hogy még a könyvtárt is el kellett zálogosítani, elhatározták, hogy ismét

külföldre mennek hangversenyezni s Pozsonyon keresztül Bécsbe vették utjukat, hol, a „Kärtner-Thor“ színházban oly tetszés közt énekeltek, hogy Schönbrunba is meghivattak s Metternichtől ajánló leveleket kaptak. E kitüntetésből új bizalmat meritve, folytatták utjukat Brünn, Prága, Drezda, Lipcse, Páris stb. városokon keresztül Budapestre. B. az „Erzsébet“-téri német színház első karmestere lett, s vezetése alatt az opera is eredményteljes virágzásnak indult. A főváros bombáztatása alatt leégett e színház s később lépett életbe Haynau parancsára egy új német színház a Redout-épületben, melynek szintén B. lett a karmestere, de az igazgatóság szerencsétlen vállalkozásai zöld-ágra nem juttatván e színházat, ott hagyta állását s Aradra ment, hová az ottani színház igazgatótól kapott meghívást. Ugyanekkor — Vachot felszólítására — írta a „Huszárcsiny“ zenéjét, mely a fővárosban is ismeretes lett. Végre elhagyta a színházat s 12 éven keresztül mint zenetanár élt Aradon. Ezalatt előhaladottabb tanítványait sokszor nyilvánosan játszatta, zenekari hangversenyeket is rendezett, s azok által nagyobb szabásu klasszikus zeneművekkel ismertette meg az ottani közönséget. Sok fáradozással alapította meg az „aradi dalárdát;“ később a „Győri ének- és zeneegylet“ meghívására elfogadta annak művezetését s félévi működés után Rossini „Stabat mater“-jének előadása volt az eredmény. Radnótfái meghívására a nemz. színházhoz szerződött operai rendezőnek s e minőségében működik ma is.

Az utolsó években Olaszországba lett meghíva, hol Wagner „Lohengrin“-jét, Gounod „Romeo és Juliá“-ját, Mayerbeer „Prófétá“-ját; a milánói Scala-színházban pedig Wagner „Rienzi“-jét, s az idén ugyancsak W. „Lohengrin“-jét a trieszti nagy operában hozta színre, amiért is ott több kitüntetésben részesült.

Zeneszerzeményei közül kiemeljük: „A dalnok

átká“-t, „A debreceni bíró“ című 3 felv. és „Demetrius“ 4 felvonásos dalművét.

Böhm József, az udvari zenekar tagja, s a bécsi conservatorium első hegedű tanára szül. 1798-ban Budapesten. Első kiképeztetését az ének- és hegedűben atyjától nyerte oly sikerrel, hogy már 8 éves korában indult Lengyelhonba hangversenyezni. Négy év után azon szerencsében részesült, hogy az akkor Oroszországból visszatérő P. R o d e tanítványa lett. 1815. Bécsbe ment, hol nagy sikert aratott. 1818-ban Olaszországot utazta be, honnan megjövén 1819-ben a bécsi conservatorium tanára lett, 1821-ben pedig az udvari zenekar első hegedűse. 1823-ban. Német- és Franciaországot utazta be. Mint tanító is nagy sikerrel működött, tanítványai közül kiemelendő E r n s t és J o a c h i m. Mint zeneszerző is kitüntette magát, nyomtatásban Concert darabok, Quartettek, Duettek, Variatiók, Polonaisek és Dalok jelentek meg tőle.

Böhm Lépót, szül. 1800. Budapesten, kitűnő hegedűs s sok éven át tagja a szent-pétervári udvari zenekarnak.

B-moll, lágy hangnem öt előjegyzéssel h, e, a, d, g, előtt; egyenközü Des duállal.

B-Quadrat, () feloldó jel.

Brava, Bravi, Bravo, jeles, kitűnő.

Bravissimo, — *ma*, legkitűnőbb, legnagyobb mértékben kitűnő.

Bravura, Bravour, nagy művészek játékában ama minden nehézséget legyőző könnyedség, mely által legnagyobb mértékben ragadtatik el a hallgató.

Bräuer Seraphin Ferenc, szül. 1799. okt. 20-án Pesten. Atyja, nemzetiségére cseh, az itteni német színháznál első fagótos volt. Bräuer már igen korán nagy hajlamot mutatott a zenére, első oktatást rokonától S k r o b á k J á n o s t ó l nyert a zongorán, kitől C e r n y J ó z s e f h e z került, — ki ez időben a K á r o l y i grófok házában magántanár volt.

Nyolc éves korában már annyira vitte, hogy egy színházi hangversenyben nagy tetszéssel játszta B e e t h o v e n Es-dur ötösét. Ugyanez időben hegedülni is tanult s miután atyja sok gyermekkel lévén megáldva, szegénységgel küzdött; a kis 10 éves fiu kénytelen volt egész éjeken bálokban és egyéb mulatságokban játszani s így került 1809-ben a B i h a r i hires bandájába. 1812-ben hosszabb műutazást tett s néhány hónapra H u m m e l tanítványa lett. 1818. újra utazni ment s miután bejárta Magyarhon és Austria nevezetesebb városait, 1819-ben Pestre jött s a jogot kezdé tanulni; azt azonban elhagyván kiválólág a zene tanításra szentelte magát. 1833 körül a főegyház karigazgatója lön, később a zenede választmányi tagja, majd tevékeny alelnöke lett. Tanítványai közül megemlitendő a hires H e l l e r. Megh. 1871.

Brève, Brevis, rövid, röviden; így nevezetik az

ily hangjegy:

is, mely két ütem hosz-

záig tartandó ki, a „Meusurál theoriában.”

Brillante, Brillant, fényes, brilláns.

Brillare, briller, ragyogni, fényleni.

Brio, élénkséggel, tüzzel.

Brioso, élénken, tüzesen.

Bruscamente, durván, élesen, hevesen, indulatosan.

Buffa, tréfa, bohóság.

Buffo, bohó, tréfás, komikus.

Bullyovszky Mihály, szül. turóczmegyei Dulicz községében a 17. században. E tudós férfiu egyszersmind kitünő zenész is volt. Egy általa föltalált különös szerkezetü zongora nagy föltünést okozott a maga idején. Első Lipót császárnak is bemutatván a hangszert, fejedelmi elismerését és kegyét nyerte ki nemcsak uj találmányáért, de játékaért is.

A zeneművészet iránti kiváló szeretete később arra bírta, hogy az orgona szerkezetét alaposan tanulmányozza; ezt nemcsak hogy megtette, de olyan eredménydús volt e téren is munkássága, miszerint egy műnek közrebocsátása által az említett hangszeren lényeges javításokat s tökéletesítéseket ajánlt az orgonaépítőknél.

Burla, burlando, burlesko, annyit jelent, mint *buffo, buffa*.

Burlescamente, tréfásan, bohókásan.

Burletto, tréfás dalművecske.

Büchler Rachel, szül. Budapesten. Hajlamát követve előbb zongorázni, később énekelni — Pauli R.-tól tanult. 1876. évi nov. hóban adott saját hangversenyét elismerés követte a kritika és közönség részéről. Jelenleg Bécsben tovább képezteti hangját.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

C, *ut* (fr.), *do* (ol.), a mai diatonikus hangrovat, első foka; a vonalrendszer elején, jelzi a $\frac{4}{4}$ -es ütem nemét; a „C” egy függélyes vonallal körösztül huzva (**C**) az *Alla breve* ($\frac{2}{2}$) ütemet jelenti. — *C-kulcsnak* nevezzük, a Sopran, Alt és Tenor kulcsokat, mivel a hangjegy, azon a vonalon, melyen a kulcs áll, mindig c. pl:

Cabaletta, rövid, tetszetős olasz dal (Aria), *Rondo* alakban.

Cachucha, (olv. Katschutscha), kéjelgő spanyol tánc *Castagnettel*, a *Bolero* és a *Fandango* keverékéből.

Cacofonia, Cacophonie, (fr.), széthangzás.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Cadence, (fr.), *Cadenza* (o.) *Cadenz* (n.) l. zárlat.
Caesura, metszett valamely nagyobb körmondatban, mely ott alkalmaztatik, hol az egyik dallami phrasis a másikat föl váltja.

Cahier, (fr.), egy füzet v. gyűjtemény.

Calando, fogyó, csillapodó mozgás, elenyésző.

Calata, olasz tánc $\frac{2}{4}$ méretben.

Calmato, nyugodtan.

Campana, harang; *Campanella*, harangocska; *Campanetta*, harangjáték.

Canon, l. *Kanon*.

Cantabile, dallamdúsan; így neveztetik még valamely mérsékelt mozgású dallamos zenedarab is. Sűrűn használtatik, *Andante cantabile*.

Cantamento, éneklés, ének. *Cantando* v. *Cantante*, énekelve.

Cantata, *Cantate*, eredetileg pusztán dallam forma, később, a dalműnek tökéletesbitésével, kilépett e határából, mintegy keveréket képezve, az *Oratorium* és a dalmű között. Ma mint nagyobb szabású zenedarab elnevezése fordul elő, énekbeszédekkel (*Recitatio*), dallamokkal, karokkal stb. zenekari kísérettel. *Cantatet* két félét ismerünk u. m. egyházit és világit. *Cantatella* v. *Cantatina*, kisebb szabású *Cantate*, *Cantatore*, — *trice* énekes, énekesnő. *Cantatorium*, azon egyházi könyv, melyből a kántor a felelgető-éneket (*Responsorium*) énekli.

Canticum, *Cantique* (fr.), dics-ének, hymnus; *Cantilena*, rövid világi dallam; *Canto*, v. *Contus* (lat.) ének; *Conto cromatico*, ének félhangokban. *Canto fermo* v. *Cantus firmus*, kar-ének (chorál). *Canto figurato*, mű-ének. *Canto primo*, *secundo*, első, második felhang (*Discant*). *Canto recitativo*, énekbeszéd (*Recitatio*).

Cantor, elő-énekes a templomban. *Cantor choralis*, kar-énekes. *Cantor figuralis*, vezénylő. *Cantorat*, kántori hivatal v. lakása.

Cantus, éneklés, ének. *Cantus Ambrosianus*.

Ambrosius dics-éneke. *Cantus Gregorianus*, Gergely pápa által behozott ének.

Canzonette, kisebb ének. *Canzoniere*, ének gyűjtemény.

Capo, a kezdettől l. *da capo*.

Capella, l. *Kapelle*.

Capriccieto, kisebb *Caprice*, *Capriccio*, *caprice* (fr.) (szeszély) kisebb neme a fantasiának. *Capricciosamente*, *capriccioso*, szeszélyesen, önkényileg.

Carezzando, *carezzavole*, behizelgőn.

Carmagnole, savoyárd ének-tánc. *Carola*, szintén énekkel egybekötött tánc.

Cassa, l. *Tambur*, dob.

Castagnettes, (fr.) *Castagnole*, kagyló alakú üres fahéj csörgetés; főleg táncnál alkalmaztatik.

Castrate, mesterséges Soprán, megférfiatlanított énekes.

Cavata és *Cavatina*, ismétlés nélküli ének; dalművekben a fő dallamok jelzésére is szolgál.

Celere, gyorsan.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Ces, ut *bémol*, *c flat*, (ang.) a c hangjegy *b*-vel.

Chaconne, (fr.) l. *Ciaconne*.

Chanson, (fr.) ének, dal; több versszakból álló lyrikus költemény, mely egy könnyű egyszerű dallamot foglal magában s az minden versszaknál ismételtetik. *Chansonnette*, dalocska, *Chant* (fr.) dal. *Chant de l'église*, templomi ének. *Chant de triomphe*, diadal-ének. *Chant pastoral*, juhász-dal. *Chantant*, (fr.) énekelhető. *Chanter*, énekelni. *Chanter à livre ouvert*, lapról énekelni. *Chanter* (ang.) templomi énekes, cantor.

Chanterelle, (fr.) E húr a hegedűn.

Chanteur, *-euse*, (fr.) énekes, énekesnő.

Chaos, zavar, zürzavar.

Chapelle, (fr.) l. *Capella*.

Characterstück, *characteristische Tonstücke*, (n.), oly zenemű, mely bizonyos eszmére vagy költőikép

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

visszatükrözésére támaszkodik, a festői zeneköltészet egyik válfaja, kisebb keretben.

Charivari, macskazene, csúfondáros zene.

Chasse, (fr.), vadászdarab.

Chef d' attaque, karvezető. *Chef d' orchestre*, zenekari igazgató.

Chelys, (gör. és lat.) cithera.

Chevalet, (fr.) hegedü-nyereg.

Chevilles, (fr.), csiga a vonós hangszereknél.

Chiarentana, egy neme a körtáncnak.

Chiesa, templom; *Concerto da chiesa*, templomi hangverseny.

Chiave, billentyű a fuvóhangszereken.

Chiroplast, ama gép, melyet Logier talált föl a kéznek szabályos tartására a zongoratanulók számára.

Chmel Gusztáv, szül. Budapesten 1844-ben. Iskolai tanulmányait végezvén fölment Bécsbe (1859) hol Heitzmann zongoragyárosnál a zongorák készítés művészetét tanulta 1863-ig. 1863—67-ig külföldön utazott, hol tanult ismereteit még bővíté. Stuttgartban Schiedmayernél, Berlinben Lockingernél, Zürichben Huni és Hubertnél. Az említett hirneves zongora-gyárosoknál több időn át tartózkodott míg Közép-Europa nagyobb s hiresebb gyárait csak tanulmányozás végett látogatta meg.

1869 óta József Chmellel vezeti nagy zongora-üzletét a következő firmával: J. Chmel és fia. l. *J. Chmel*.

Chitarra, gitár, pengedü. *Chitarina*, kis nápolyi pengedü.

Choeur, (fr.), *Chorus* (lat.), többszólamu ének vagy kárének. Van férfi- és vegyes kar. A fuvó- és vonós hangszert játszókat együttesen zene-karnak nevezzük.

Choral, templomi ének. *Choristen* (n.) karénekesek.

Chorde, (lat.) húr. *Chorda characteristica*, vezérhang.

Chordae essentielles (lat.), egy hangnemben az alaphang, harmad és a negyed neveztetik így.

Christe, a misének második része.

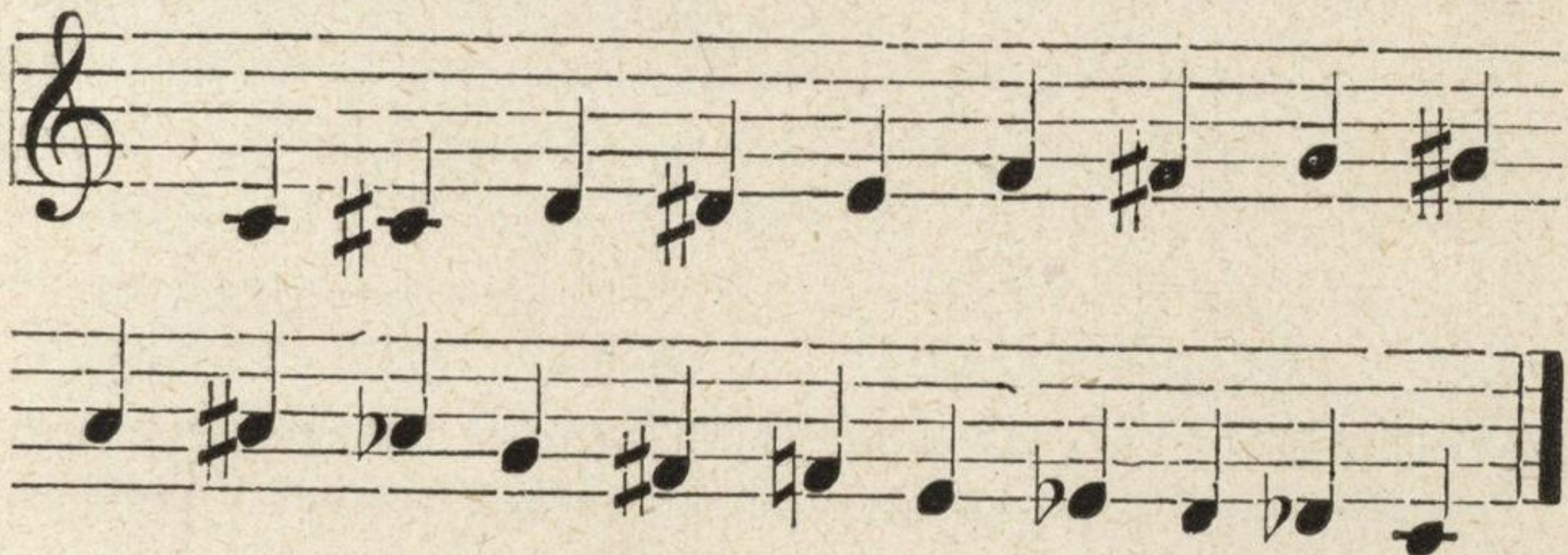
Chroma, (gör. és lat.). *Croma*, *Versetzungszeichen*, (n.), elváltató jegy. Ilyen van öt: 1) a $\sharp$ (kereszt) emeli a hangjegyet egy fél hanggal, 2.) a $\flat$ (Be) lejjebbiti a hangjegyet egy félhanggal, 3.) a $\natural$ (földőjel) a hangjegy előtt állt $\sharp$ vagy $\flat$ megsemmisíti, 4) a $\times$ (duplakereszt) a hangjegyet két félhanggal emeli, a $\flat\flat$ (dupla Be) két félhanggal lejjebbiti, 5.) a $\sharp\sharp$ és $\flat\flat$ azon hangjegyet mely a $\times$ vagy $\flat\flat$ által volt emelve vagy lejjebbitve, egy félhanggal vissza helyezi pl.

Chroma diesis, fél hang. *Chroma duplex*, dupla kereszt.

Chromameter, a zongorahangolást könnyítő eszköz.

Chromatique, (fr.), *cromatico*, egymás után következő félhangok pl.

Ciacona, *Chaconne* (fr.), elavult tánc $\frac{3}{4}$ -méretben; Olaszországból származott. *Ciacconetta* kis *Chaconne*.

Cimbal, cimbalom. A cimbalom ülő helyzetben játszatik s a játszó ülése kellő magas legyen és akként berendezve, hogy a legmagasb s legmélyebb hangokat is erőltetés nélkül érinthesse. A verők minden egyes kéz 2-dik és 3-dik ujja közt tartatnak. Legjelentékenyebb szerepe a hangok ütésénél a kéztőnek (kézcsukló) jutott, mert minden ütésnek lehetőleg tőle kell származnia. A kar csak ritkán, a legnagyobb „forte”-ban segít. Legujabban Schunda V. J. udvari hangszerkészítő és Szabadi Frank Ignác sokat javítottak s tökéletesítették rajta. Előbbi hangtompítót, (pedált) csinált és cimbalom iskolát írt, utóbbi a húrokat chromaticus lépcsők szerint rendezte. Bővebben l. Sch. V. J. és Sz. F. I.

Cinelles, (fr.), *Cinelli* réztányér; zenekaroknál alkalmaztatik.

Cinka Panna, kitünő hegedüs- és zeneszerző, cigány szülőktől a XVIII. század elején született Somogy megyében. Lány János, Gömörmegei földbirtokos, a nagyreményekre jogosító leánygyermeket, saját költségén Rozsnyóra küldte, hol a hegedűjátékban képezte. A tanítvány mesterét csakhamar túlhaladta és remek játéka által közbámulat tárgyává lön. 14 éves korában egy ügyes nagybögös vette nőül. Ezzel és ennek két testvérével, kis zenekart alakítva, gyönyörködtette az előkelő világot, kiviva magának egyszersmind a szakértők elismerését is. Hire annyira el volt terjedve, hogy ünnepélyességek és mulatságok alkalmával azok emelésére 18—20 mértföldnyi távolságra is elvitték. Lány, a Sajó partján egy diszes és kényelmes lakházat építtetett számára, hol családjával egyetemben lakott, s a jó földes ur az egész zenekart minden három évben új vörös posztó-ruhával látta el. Később négy fiával, férje és leányával hallatá magát. Csáky bibornok annyira el volt ragadtatva játéka és szerzeményei által, hogy őt egy

Amati hegedűvel ajándékozta meg, melyet új tulajdonosnője annyira szeretett, hogy azt halála után koporsójába tétetni rendelé. 1772-ben Gömörben, késő vénységben halt meg; élete és művészete, több rendbeli gyászkölteményben dicsőítettetett.

Cinque, öt, az éneknél az ötödik hang.

Cis, ut dièse, (fr.), *C sharp* (ang.), a *C*. hangjegy egy $\sharp$ -el.

Clara voce, tiszta hanggal.

Clarinette, klarinét, sipola, fa-fú-hangszer a zenekarokban; van C-, B-, A-, Es- és F-sipola.

Clave, Clavis, Keyboard (ang.), billentyű. *Clavecin* (f.) zongora. *Claviatur*, billentyűzet.

Coda, zártétel valamely zenedarabnál.

Colofone, gyanta.

Coloratura, gyors futamok, cifrázat az éneknél.

Col sordino, a hang mérséklővel vagy tompítóval.

Come, mint; *Come prima*, *Come sopra*, mint főntebb.

Come sta, úgy mint *irya van*

Commodo, Cominodamente, kényelmesen.

Compiacevole, Compiacevolmente, tetszetősen, kellemesen.

Componere, Composer (fr.), hangművet írni.

Composition (fr.), *Composizione*, zenemű, zeneköltemény. *Compositore, Compositeur* (fr.), zeneszerző, zeneköltő.

Con, *) -val, -vel, -al, -el, -u, -au, -on, -en.

Con abbandono, odaadással. *Con affeto, con affezione*, szenvedélylyel és érzéssel. *Con angilita*, könnyűséggel. *Con allegrezza*, élénkséggel. *Con alterezza*, büszkeséggel. *Con amore*, hévvel. *Con calore*, melegséggel. *Con celerità*, gyorsasággal. *Con comodo*, fesztelenül. *Con delicatezza*, finomsággal. *Con dolore, con duolo*, fájdalmasan. *Con elevazione*, emelkedettséggel. *Con espressione*, kifejezéssel. *Con*

* A *con*-nal összetett szók, melyek alább föl nem találhatók, a megfelelő főnév alatt keresendőek.

estro poetico, költői ábrándozással. *Con fermezza*, határozottan. *Con festività*, ünnepélyességgel. *Con fierezza*, vadsággal. *Con forza*, erővel. *Con fuoco*, tüzzel. *Con garbo*, csinteljes előadással. *Con gravità*, méltósággal. *Con gusto*, izléssel. *Con leggerezza*, könnyűséggel. *Con lenezza*, kényelmesen. *Con mano destra*, a jobb kézzel. *Con mano sinistra*, a bal kézzel. *Con morbidezza*, szelidséggel. *Con molta passione*, szenvedélyes kifejezéssel. *Con molto passione*, sok szenvedéllyel. *Con moto*, élénken. *Con osservanza*, szemmeltartással. *Con precisione*, pontossággal. *Con sentimento*, érzéssel. *Con sordino*, a hangmérséklővel. *Con tenerezza*, gyöngédséggel. *Con tristezza*, szomorusággal. *Con un dio*, egy ujjal. *Con vivezza*, elevenességgel.

Concento, összhang.

Concert, (fr.), *Concerto*, zenedarab, rendesen három szakaszban. egy hangszer (pl. hegedű) számára, zenekari kísérettel.

Concertando *concertant* (fr.), *concertato*, ha két vagy több hangszer vesz részt a zenedarab fő motívumainak játszásában; egyszersmind az előadásban vetélkednek, versenyeznek.

Concertare, magát hallatni.

Concertato, összejátszva.

Concertino, kisebb *concert*, melyben *Allegro*, *Adagio* és *Rondo* egymásután következnek.

Concertmeister, l. hangversenymester.

Concitato, heves, tüzes, felizgatott mozgás.

Conclusione, zártétel.

Concordanten, azon billentyűk, melyek összesen egy összhangot (accord) képeznek.

Concordanz, jóhangzás, hangkellem; összhangzás, összhang.

Conducten, csövek az orgonában, melyeken keresztül a szél a sipokhoz vezettetik.

Conductor, (ang.), karmester.

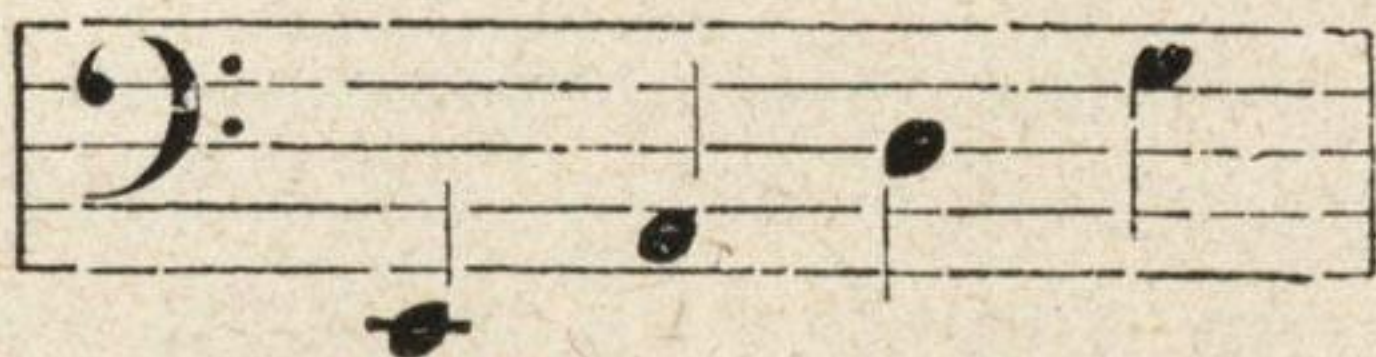
Conservatoire de musique, (fr.), *Conservatorium*,

nyilvános zeneiskola. A conservatorium alatt oly nyilvános intézeteket értünk, melyekben a zenének minden ága s iránya tanittatik. Az utolsó évtizedekben majd minden civilisáltabb államban vagy nagyobb városban alakultak ilyen intézetek. (A világ összes s hiresebb conservatoriumait felsorolni, az azokban közre működő tanerőkkel együtt, más alkalomra tartjuk föl.)

Contra alto, mélyebb *Alt*.

Contra-Basso, *Contra-Violon* (fr.), *Violone*, a legnagyobb és legmélyebb hangokat adó hegedűalakú hangszer; negyedekben (Quarten) van hangolva (tehát egészen eltérőleg a többi vonós hangszerektől):

Vannak olyanok is, melyeken csak három húr van a következő hangolással:

azonban ma csak az olaszok által használtatnak. A hangjegyek egy nyolcaddal mélyebben hangzanak, mint a hogy írva vannak.

Contradanza, *Contretanz*, *Contre danse*.

Contra-Fagotto, fahangszer, (búgó-síp) egy nyolcaddal mélyebb a közönséges búgó-sípnál.

Contra-Octava, azon hangok, melyek a nagy *C* alatt vannak s azok *contra* hangoknak neveztetnek, pl.

contra hangok vagy contra-octava.

Contrapunktist, (n.), egy teljesen képzett zenész.
Contrapunto, *Contrepont* (fr.), *Contrapunkt*, (n.),
 ellenpontozat.

Contr' arco, a vonó-húzás szabályellenessége.

Contrasubject, a második alárendelt rész a
Fugá-ban.

Contratempo, *Contretemps*, halogatás, késleltetés.

Contratöne (n.) minden hangja a bassusnak a mély
 (nagy) *C* alatt veendő.

Contra-Violon, l. *Contra-Basso*.

Contredanse (fr.), egyenértelmű a francia né-
 gyessel.

Contre-partie (fr.), *Gegenstimme* (u.), ellenhang.

Conversio, megfordítás.

Coperto, eltakart. Vonatkozással az üst-dobra.

Copula, összekötése két v. több hangjegynek; az
 orgonánál is van *Copula*. (Kopell an der Orgel.)

Cor (fr.), *Horn* (n.), kürt. *Cor de chasse* (fr.),
 vadászkürt. *Cor de vaches*, tehenészkürt.

Corda, *Corde* (fr.), húr. *Corde fausse* (fr.), hamis
 húr. *Corde à jour*, *Corde à vide*, nyitott, üres húr.

Corifeo, *Chorführer* (n.) karvezető, némelykor
 előénekes; legelőkelőbb. Némelyek első rangu mű-
 vészekre alkalmazzák e szót *Corifeo*.

Cor mixte, magán kürt.

Cornamusa, *Dudelsack* (n), duda.

Cornare, *Cornet* (fr.), a kürtön fújni. — *Cor-*
namuti torti, görbitett kürt.

Cornet (fr.), posta-kürt. *Cornet à pistons*, kis
 szellentyüs-kürt; hasonlít a három szellentyüs trom-
 bitához. A három szellentyüs-kürtnek hang-terje-
 jelme a következő:

A *Cornet à pistono* szokottabb hangolása a következő: *G, As, A* és *B*; azok melyek *F, E, Es, D* és *C*-ben hangoltak nem olyan kedveltek, mivel nehezebben lehet a felső hangokat tisztán fújni. A *Cornet à pistons* tanulásához legajánlatosabb a F. J. Schubert által írt iskola. *Cornetto*, kis kürt. *Corueur* (fr.), kürtös, kürt fújó. *Corno*, *Waldhorn* (n.), vadász-kürt. *Corno alto* és *basso*, magas és mély kürt. *Corno primo* és *secundo*, első és második kürt. *Corno bassetto*, *Bassethorn* (n.), hamis elnevezése egy három szögbe görbitett sipolának; szép s kellemes hangszer, mely azonban ma már nem igen használtatik s így egészen elhanyagoltatik. *Corno di caccia*, l. *Corno*. *Corno inglese*, angol-kürt. *Cor omnitonique* (fr.) minden hanggal ellátott kürt.

Coro, l. *Chor*.

Corona, nyugjel.

Corps de voix (fr.), hangérzék.

Corrente, l. *Courante*.

Corrépétiteur (fr.) *Correpetitore*, a dalmükben előforduló karok tanítója, v. karvezetője.

Coryphaeus, l. *Corifeo*.

Cotillon (fr.) a zenében olyan tánc, melyben sok tréfás játék, diszitmény stb. alkalmaztatik.

Conac, (fr.), *Kicks* (n.), hiba.

Coulè (fr.), csúztatva.

Coup d'archet (fr.), nyirettyü vonás.

Coup de fouet (fr.), csattanó hatás.

Coupè (fr.), elvágva.

Couper le sujet (fr.) másolni, a fő themából valamit elhagyni v. rövidíteni.

Couplet (fr.) *Strophe* (n.) versek, egy neme a kisebb dallamoknak.

Courante (fr.), elavult, komoly francia tánc egyenetlen méretben.

Couronne, nyugjel.

Cousser vagy **Kusser János Zsigm.**, fia egy pozsonyi híres kántor és zeneszerzőnek, született Hawkins szerint ugyanott 1657-ben, de nyughatatlan szelleme — bár zenei képzettségénél fogva hazájában is kaphatott volna állást bárhol is, — sehol állandó helyet nem talált, hanem bejárta Europa minden nevezetes városait, melyekben, többféle hangszeret kitűnően kezelvén, zenekarokban kapott alkalmazást. Párizsba meave, az akkor ott mindenható Lullynak, annyira megnyeré kegyét, hogy ez őt tanítványának fogadá, s csak is ez birhatá rá Coussert, hogy 6 esztendeig maradjon Párizsban, tehát oly hosszú időig, minőt — álhatatlan és szeles vérmérséklete mellett — még legszerencsésebb helyzeteiben, mint Stuttgardi és Wolfenbütteli karmester, sem állott ki. Élete legfénylőbb szaka, azon idő, melyet mint karmester Hamburgban töltött s mely 1693—1697-ig terjed, hol Mattheson állítása szerint, nemcsak az éneknek hallatlan szép nemét hozta be, hanem a zenekart is oly tökélyre fejleszté, minő azelőtt ösmeretlen volt. Ezután kétszer bejárta Olaszországot. Innen Londonba ment, hol zeneleckékből és hangversenyekből élösködött. 1710-ben Irlandban, a dublini székes-egyház szolgálatába lépett, s itt kiválólag az elméletnek szentelte magát, s minden törekvését arra forditá, hogy a doktori címet megszerezze magának; ez bár nem sikerült neki, de megszerzé az „Irlandi királyi karmester“ címét, mely minőségben 1727-ben Dublinban meghalt. Több, nyomtatásban megjelent, kisebbrendű műveken kívül, irt következő operákat: *Erindo* (1693), *Ponis* (1694), *Pyramus és Thisbe* (1694), afrikai *Scipio* (1695), és *Jason* (1697). Mindezek legnagyobb részben Hamburgban adattak elő és pedig igen nagy tetszés mellett.

Credo (lat.), a misének harmadik része.

Crembalum (lat.), doromb, szájdob.

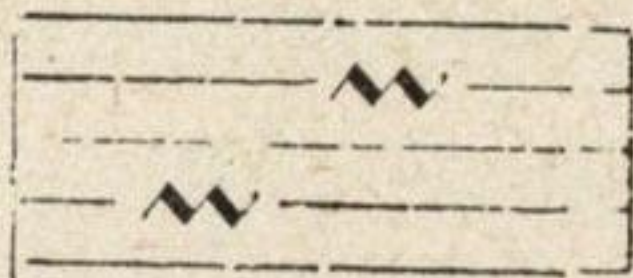
Cresc., l. *Crescendo*.

Crescendo, mindig erősbitve.

Croche, Crome (fr.), nyocadhangjegy.

Currende, egy tanulókból összeállított ének-kar, mely egyházi körmenetek alkalmával énekelni van hivatva. — *Currendaner*, egyik tagja az ilyen ének-karnak.

Custos (lat.), fölügyelő v. fölvigyázó a könyvtárakban. *Küster* (n.) a zenében ama jel, mely a sor végén ki nem fért méret megtörésénél arra használtatik, hogy általa a következő sorban kezdődő hangjegyre figyelmeztessük a játékost. Hogy szemléltetőbb legyen, szolgáljon a következő példa magyarázatul:

Cyclus, *Ének-Cyclus*, tartalmukat tekintve összetartozó, mindazonáltal különböző lyrikus költemények.

Cymbel, l. *Cimbalom*. — *Cymbel*, az orgonában egy kis sipmü, éles hangzó, melynek hangja a cimbáléhoz hasonló hangokkal; katonai zenekarokba a disz-rúd melyen csengetyük vannak, neveztetik *Cymbel*-nek.

Czakan, egy neme a fuvolának.

Czapik János, szül. 1841. jul. 27. Kecskeméten, hol atyja kántor volt; ugyanitt kezdett a tehetséges 6 éves fiú zongorázni tanulni, mit később a pesti zenedében folytatott. Thern Károly tanár vezetése mellett. Később Egerbe került Zsakovszkihoz, hol az összhangzattanban kezdé magát képezni. Miután a tanítóképezdét kitűnő sikerrel elvégezte, 1858-ban Szegedre tette át lakását, hol jelenleg is mint köztisztviselő álló s elismert zenetanár működik. Cz. neve a magyar tánc-zene téren, egyike a legjobb hangzásuaknak. Választékos izlés és kidolgozással kezeli szerzeményeit; főérdeme, hogy darabjai tiszta törzsgyökeres magyar irányuak.

D.

D, ré (fr.) a diatonikus hangrovat második hangja. (d.)

D., rövidítése a *destre*-szónak. *M. D. = mano destra* (l. *mano destra*).

D. C., a *da capo* rövidítése.

D. S., a *dal segno* rövidítése.

Da, dall, dalla, e, össze van téve *da* és *il*-ből. *A da = von* (n.) = -tól. -től, -ról, -ről, -ból, -ből. *Az il = durch* (n.) -n által, által.

Da capo, előről kezdve. *Da capo al fine*, v. rövidítve *D. c. al fine*, előről kezdve addig míg e szó *fine* (vége) áll. *Da capo sin'al segno, poi segne la corda*, előről kezdve a jelig, azután következik a vége. (Schluss.)

Dactylion *gr.* kézvezető, melyet *Herz* talált föl, hogy általa a zongorázók ujjainak ereje, egyenlősítessék. A kézvezető acélrudacskákból áll, s ezekre vas gyűrűk úgy vannak alkalmazva, hogy azokon keresztül dugatnak az ujjak s üttetnek a billentyűk.

Dactylus (gr.), versláb, (hangláb) mely áll egy hosszú és két rövid hangjegyből.

Daina, Dainos, kisebb szerelmi dalok elnevezése.

Daire, kézi dob v. fél dob. *Tamburin* elnevezés alatt sem értendő más.

Dal, präpositio a *da* és *il*-ből összetéve megfelelő -tól, -től, -ról, -ről, -ről-nek, *von dem* (n.).

Dal segno, a jeltől. Rövidítve: *d. s.*

Dämpfer, (n.) *sordino* (olasz), a hegedűnél a hang mérséklésére alkalmaztatik.

Darmseiten, (n.), bélhúr, hegedűk, hárfák stb. hangszerek használására. E bélhúrok, tisztításuk után keskeny hosszas csikokra metszettnek összeso-

dortatnak, kénnel áthúzatnak s megszáritásuk után némelyek még simitatnak is. Olaszországból nyerjük a legjobb bélhúrokat.

Debile, debole, gyöngén.

Debut, (fr.) első föllépés, első szereplés a művészet valamely ágában. — *Debutant-e*, először föllépő. — *Debutiren*, első föllépés.

Decachord, (fr.) *Decachordon*, elavult hangszer (Gitár) 10 húrral.

Decamerone, 10 napi időköz. 10 különféle zenedarabot tartalmazó gyűjtemény.

Decima, decime, 10 diatonikus fokot magában foglaló hangköz. — *Decima quarta*, 14 foku hangköz. — *Decima quinta*, 15 foku hangköz.

Decimole, 10 egyenlő értékű hangjegyből álló zöngecsoporth. Hangsúlyt csak az első hangjegy kap. Ily zöngecsoporth fölé mindig 10 szám tétetik.

Decke, a hegedű alaku hangszereknél, a test felső része, melybe az „F” alakú lyukak vannak vágva.

Deciso, határozottan. — *Decissimo*, nagyon határozottan.

Declamando, kifejezéstarti előadás. Jelzi az énekben az inkább beszélő, mint éneklő előadást.

Declamatio, a szövegnek a zenéhez való alkalmazása.

Decomposé, (fr.) össze nem függő.

Decrescendo, rövidítve *Decrs.* mindinkább halkabban a hang-erősségben, ellentétben a *crescendo*-val.

Des-dur, ama hangnem mely 5 — b-vel van jelezve, egyenközü lágy hangneme B-moll.

Dessin, (fr.) valamely zenedarab tervrajza. — *Dessiner* (fr.) tervrajzolni.

Dessus, (fr.) discánt vagy soprán. — *Dessus de flûte, de violon*, (fr.) discánt fuvola, hegedű.

Destra, — *Destra mano*, a jobb kéz.

Détaché, (fr.) lásd *staccato*.

Deliberamento, Deliberato, határozottan.

Délicat, (fr.) *Delicatamente, Delicato*, gyöngéden, finom izléssel. — *Délicatesse*, (fr.) *Delicatezza*, (ol. con) finomul, gyöngéden, izléssel. — *Délié*, (fr.) finoman, gyöngéden, választékosan.

Demande, (fr.) vezér, a fugában.

Demi-baton, (fr.) két méretet helyettesítő szünjel. — *Demidessus*, mezzo-soprán. — *Demi-jeu*, (fr.) *mezza voce*, fél erővel. — *Demi-Orchestre*, kisebb zenekar. — *Demi-ton*, félhang, néha *semi-ton*.

Dedicato, Dédié, (fr.) ajánlani.

Deficiendo, elenyészőleg, egyenlő a *decrescendo*-val.

Degré, (fr.) hangköz.

Del, dell', della, ez, az, abból, az-é; pl. *del' Opera*, az operából.

Delassement, (fr.) könnyű modorú, kellemes zenedarab.

Désy András, XVI-dik századbeli magyar dalköltő. Tőle a magy. tudom. akadémiában levő „Hoffgreff“-féle gyűjtemény két művet tartalmaz, u. m. „A levitáról historia“ s „Az ifju Tobiás házasságáról.“ címűeket.

Az elsőt 1549-ben írta; a másodikat 1552-ben Debreczenben. Ez utóbbi évszám amannál bizonyosabb, mert a címlapon következőket lehet olvasni: „szerzé 1552-ben Debreczenben.“

Determinato, határozottan, biztossággal.

Detoniren, tisztátalanul énekelni.

Detto, ugyanaz.

Deutsch Vilmos, szül. 1825. május 28-kán Budapesten. Szülei részéről Deutsch a kereskedői életpályára volt szánva, de csakhamar a művészetek iránti túl uralgó hajlama annak elhagyására kényszeríté, minek következtében a festészetben kezdé magát gyakorolni mindaddig, míg a zene iránti hajlama a leghatározottabban nem mutatkozott.

Nem is habozott az ifju sokáig a végleges életpálya választásával, mert csakhamar határozattá

emelte, hogy életét egészen a zenének fogja szentelni, érezvén, hogy boldogságát egyedül itt leli föl.

A hangszer melyet választott a zongora volt, s azt **Thern Károly** és **Erkel Ferenc** től tanulta, későbbben továbbképzése miatt Bécsbe ment, hol az ottani hirneves **Fischhoff J.** zenedei tanár vezetése alatt haladt előre. A zeneszerzést is ugyanott tanulta **Sechter** től s később Budapesten **Volkman**-tól.

Sokat utazott Németországban, Franciaországban, eredménydús hangversenyeket rendezve. Budapesten is nem egy érdekes hangversenyt rendezett. s igen sok jótékonycélu előadásban működött közre s emelte azok érdekét.

Vannak sikerült s általánosan elterjedt zongoradarabjai, melyekkel a nagy közönség előtt is szép névre tett szert.

Jelenleg közöttünk él a fővárosban, hol mint keresett zongoratanár működik.

Deuxième position, (fr.) az ujjnak második fogása a vonós-hangszerek

Dextra, (fr.) jobb kéz.

Di, tól, től, val, vel, pl. *Allegro di molto*, nagy sebességgel.

Diaconicon (görög) amaz imádság, melyet mise alatt a Diaconus az oltár előtt énekel.

Diagramma, a vonalrendszer; a hangnemek előjelzése; továbbá: tervezet, vezérkönyv.

Dialogue (fr.) két szólamú zeneszerzemény, melyben a szólamok egymásnak felelnek.

Diapason, a görögöknél az oktáva, a franciáknál a hangvilla vagy valamely hang faj vagy hangszer terjedelme. — *Diapason cum diapente* a tiszta tizenketted. — *Diapason cum diatesseron* a tiszta tizenegyed.

Diapente vagy *doxia*, a tiszta ötöd, az ötödik fok.

Diapente col ditono, a nagy heted. *Diapente col semiditono*, kis heted.

Diaphonie, széthangzás. *Diaphonia* széthangzó hangköz.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Diaschisma; hangköz, mely abból származik, ha valamely más hangköz fölosztatik.

Diastema, (gör.) hangköz.

Diatesseron (gör.) tiszta negyed.

Diatonicus ama fokozatos haladása a hangoknak, melyben csak ama hangok fordulnak elő, melyek valamely meghatározott hanglépcsőhöz tartoznak, mellőzve minden chromatikus hangot. Így pl. a Pedal-hárfa, diatonikusan van hangolva, mert hangjai az Es-dur hanglépcsőhöz tartoznak, a billentyűs hangszerek alsó billentyűzete szintén diatonikusan vannak hangolva a C-dur hanglépcső szerint.

Diése (fr.) *diesis* a $\sharp$ fölebbbitő jel. *Diéser*, *diésiren*, följebbiteni.

Diesis, a görögöknél a hangok mindennemű elosztása; az újabb zenében az a különbség mely az egész és a kis félhang közt létezik. *Diesis chromatica*, az egész hang harmad része. *Diesis enharmonica*, negyedrészes hang. *Diesis magna* félhang.

Dilettant *zeneakadémia* LISZT MÚZEUM *zene*ét nem kenyér-keresetből, hanem saját mulattatására űzi. *Dilettante*, gyönyörködtető. *Dilettantismus*: a művészet szeretete.

Diligenza, szorgalom.

Diludium (fr.) közjáték.

Diluendo, elenyészőleg, elhalólag.

Diminuendo, fogyasztva.

Diminutio (lat.) *Diminuzione*, kisebbítés.

Diminutiones (lat.) kisebb értékű hangjegyek, elosztások.

Di molto, igen nagyon.

Diaxia l. *diapente*.

Diphonium, zenedarab két szólamra.

Directeur (fr.) *Direttore*, vezénylő, igazgató.

Directrice (fr.) *direttrice*, vezénylőnő, igazgatónő.

Directeur de musique (fr.) *Direttore di musica*, zeneigazgató. *Direction* (fr.) *Direzione*, igazgatóság.

Diretto, *Dirigé* (fr.) vezényelve, igazgatva. *Dirigere*, *diriger* (fr.) igazgatni, vezényelni.

Dis, ré diése (fr.) d sharp (ang.) a $\sharp$ fölebbített „d”.

Discant, treble (ang.) a gyermekek és nők legmagasabb hangterjelme.

Discord, Discordanz, széthangzás.

Discreto, con discrezione, szerényem természetesen.

Disdiapason, két nyolcadot magában foglaló hangköz.

Disharmonie, széthangzás.

Disimolto, szabadon, fesztelenül.

Dissolutio (lat.) föloldás.

Dissonanz, összenemhangzás, ellenhangzás. *Dissonare, dissonner*, széthangzani.

Distanza, távolság.

Distonare, distonieren, az igazi tiszta hangból kiesni.

Dithyrambe, rohamos lelkesedésű, szenvedélyes ének.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Dithyramben, eredetileg versek, dalok, melyek Bachus tiszteletére énekeltettek.

Dito, szintűgy.

Ditty, rövid panaszos dal.

Divertimento, divertissement, könnyebb darabokból összeállított zeneszerzemény.

Divisi, elosztva. Előfordul midőn két szólamot két személynek kell énekelni vagy hegedülni, ilyenkor a vezérkönyvekben, *divisi* szó azt teszi, hogy az egyik a felsőt, a másik az alsó szólamot énekelje vagy hegedülje. Sűrűn előfordul kivált újabb időben, a zenekarokban a vonós hangszereknél.

Divotamente, divoto, ájtatosan, vallásosan.

Dixième (fr.) tizede vagy nyolcada a harmadnak.

Dix-septieme, kettős nyolcada a harmadnak, *dix-huitième*, kettős nyolcada a negyednek, *dix-neuvième*, kettős nyolcada az ötödnek.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

D-moll, lágy hangnem egy $\flat$ előjelzéssel, egyenközi hagneme az *F*-durnak.

Do, a Solmisatióban a „c” hangjegy.

Dobozy Károly, előkelő család ivadéka, született Eperjesen 1817. apr. 22-ikén. Atyja tehetős földesúr lévén, házában állandóan 10—12 tagból álló jó cigány zenekart tartott, mi a gyermek veleszületett zenei tehetségét nagyban előmozdította. A gyermek hegedűt vétetett magának, egyik cigány utasítása mellett hegedülni tanult, s csakhamar meglepő ügyességre tett szert. Iskoláit Debrecenben végezte, hol Boka Károlytól és a híres, öreg Boka Andrástól tanult hegedülni. 1834-ben az egyetemre Buda-Pestre jött, hol azonban a tudományok csarnokával édes keveset gondolt, hanem teljes erejével a zenének szentelte magát, egyszersmind a zene elméletét is tanulmányozta. Atyja 1842-ben meghalván, most a fiu egész szellemi és anyagi erejét művészi szenvedélye kielégítésére fordította. Tehetséges cigányokból, saját kezével zenekart szervezett, melyekkel több hazai városban általános tetszés mellett szerepelvén 1846. jan. 10-ikén Bécsbe ment, hol (a *Gegenwart* 1846. évi 97. száma szerint) „Varázshagedűjével” egy fél éven át növekvő elragadtatásban és lelkesültségben „tartá a birodalmi főváros hallgatóit”. Innen Prágán át Berlinbe, Hamburgba, Kielbe, Brémába. Gröningenbe, Amsterdamba utazott, majd Leydenen át, Haagába. Rotterdamba és Antwerpenen keresztül Párisba ment, hol egy évig tartózkodott Utjában, mely a magyar zene diadalutja volt, mindenütt bámulatra ragadá hallgatóit. A költséges utak vagyonát fölemésztvén, 1856-ban jószágai eladatván, az egykori földesúr mint szegény karmester élt felváltva Makón, H. M. Vásárhelyen és Battonyán. Karmesteri szerény fizetéséből és silányul díjazott szerzeményeiből tengette életét. 1859-ben Makóra ment, hol azonban betegen kellett feküdnie.

9180. febr. 10-én szakadt meg a legnagyobb nyomorban, viszontagságos élete. Szerzeményei számra nézve mintegy 41 legnagyobb részt kiadatlanok. Műveinek kiváló becse és főjellem az eredetiségben rejlik, és a valódi magyar érzés hű kinyomatával bírnak.

Doctor musicae, (lat.) eredetileg az angol egyetemektől származó méltóság, jelenleg a német egyetemeken is adják egyes kitűnő zenészeknek, pl. dr. Hauptmann, dr. Liszt, stb.

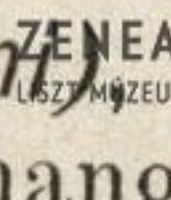
Dodecamerone, 12 napi időköz, vagy valamely 12 zenedarabot tartalmazó gyűjtemény címe.

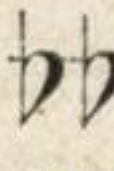
Doigté, (fr.) ujrakozással ellátott zenedarab. — *Doigter*, újrend, Applicatura.

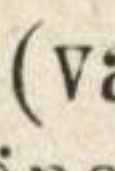
Dolce, dolcemente, édesen, gyöngéden, kedvesen. — *Dolcissimo*, nagyon kedvesen.

Dolente, dolentemente, szomoruan, panaszosan.

Dolorcsomento, doloroso, fájdalmasan.

Dominante, (Quinta) *Domina*) *Uralgó zöngé, vagyis az ötödik hang valamely hangrovatban. Megkülönböztetünk alsó és felső dominantét, az előbbi fölfelé (pl. c-től g-ig) az utóbbi lefelé (pl. c-től f-ig) számoltatik. — Dominanten-Accord, minden oly kemény hármas és kis hetes hangzat, mely az ötödik fokra építettik.*

Doppel-B, , double bémoll (fr.) double flat (ang.) ama jel, mely két félhanggal lejebbíti.

Doppelkreuz, (vagy) double diése (fr.) double sharp (ang.) a zöngét két félhanggal fölebbíti.

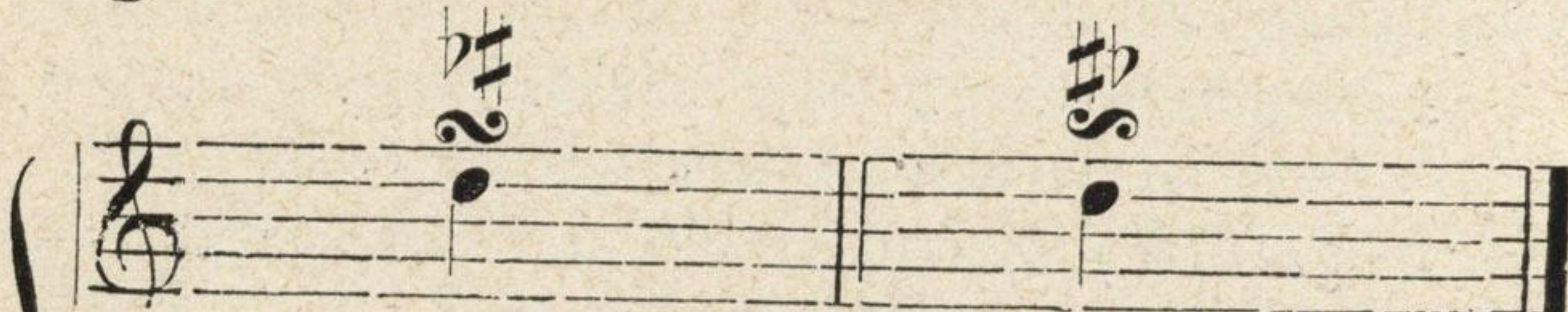
Doppelschlag, egy neme a földiszítéseknek. Áll egy oly figurából, mely a fő zöngé előtt alakul s jele a következő: u. m :

Válfajai különfélék pl.

Gyakorlatilag:

Ha két zöngé közt áll, akkor a második belépésével meg kell szünnie pl.

Doppelter Contrapunkt, 1. Contrapunkt.

Doppio, kétszer. — *Doppio movimento*, még egyszer oly sebesen mint előbb, vagy amint egy időmérték kijelölve van.

Dopo, után.

Dorisch, görög hangnem, a hanglépcső: d, e, f, g, a, h, c, d.

Douzième, a 12-ted.

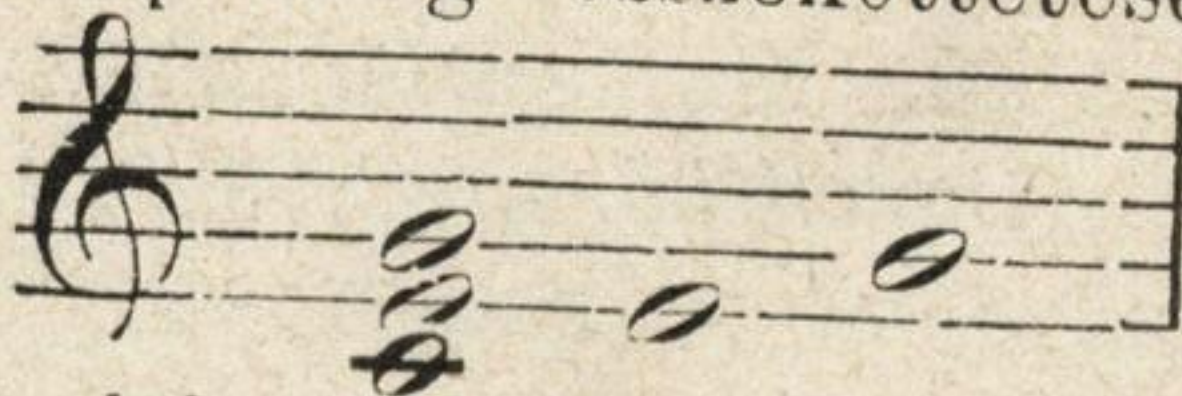
Dramma per musica, dalmű, opera.

Drammaticamente, *Dramatico*, *Dramatique*, drámailag.

Dreichhörig, neveztetik valamely zongora, ha minden egész és félhangja, három húrral van kifeszítve.

Dreigestrichene Octave, a hatodik nyolcad hangköz a zongorán.

Dreiklang, hármas hangzat, három hangból álló hangzat; tulajdonkép az alap hang összeköttetése, harmada és ötödével. pl.

Dritta, *Droit*, (fr.) jobb kéz.

Due, kettő. — *Due volte*, kétszer annyi mint bis. — *Duettino*, *duetto*, *duo*, két szólamu zenedarab.

Dunkl N. János szület. 1832-ben Budapesten. Már gyermekkorában nagy hajlamot mutatott a szépművészetek iránt, miért is anyja határozata folytán az amúgy is csak a művészethez vonzó fiút Bécsbe küldte, hogy ott a zenében alapos oktatást nyerjen.

Bécsben Kärbling volt mestere addig, míg Walter stuttgardi udvari énekesnő rá nem birta az ott időző anyát, hogy Liszt Ferencz-nél a fiút mutassa be, ki őt szívesen fogadta s játékát megvizsgálván, Rubinstein Antalhoz küldte, ki őt a zongorázásban tovább oktatá. 1846-ben Liszt — midőn Bécsbe visszajött — maga is tanítványául fogadta s így volt elég alkalma magát tökéletesíteni a zenében; de különösen a zongora játékban. 1852-ben visszajött hazájába, hol 1858-ig mint kiváló zongoraművész s zongora-tanár volt ismeretes. 1858. vissza ment Bécsbe, hol 1864-ig mint zongora-tanár, 1864-től 1866-ig pedig, mint

zeneműkereskedő működött. Ily minőségben tette át lakását aztán Budapestre, hová sógora Grinzwil Norbert — a Rózsavölgyi-cég tulajdonosa — hívta meg üzlet társul s hol jelenleg is mint ilyen, többoldalu tevékenységgel működik.

Duodecimo, az alaptól a 12-ik zöngé.

Duodecimole, zöng képlet 12 hangból.

Duodrama, a melodrama egy neme, melyben csak két személy szerepel.

Duolo, fájdalom (előadási kifejezés.)

Duplicatio, (lat.) az utolsó előtti hang megket-
tőzése, leginkább a templomi énekeknél fordul elő.

Durchcomponieren, ha valamely dallamtétel the-
matikus kidolgozás által szélesebb keretet nyer.

Durchführung, (pl. a fugánál) a fő themának a
különböző szólamokbani való átdolgozása.

Durchgangsnoten, idegen zöngék, melyek az alá-
tett hangzatokhoz nem tartoznak, vagy amelyek mint
ékesítések, a dallam földiszítésére használatnak.

Durtonart, **Dömény** hangnem, melyben az alap-
tól számított harmad, nagy harmadot képez.

Dux, vezér szólam. A fuga thema neve, ellen-
tétben a kísérő (Comes) szólammal.

Dynamik, a hangok erősebb vagy gyöngébb fo-
kozása.

Dystonie, (gör.) elhangolás.

Dömény Sándor szül. 1791. novemb. 26-án
Békés nevű helységben. D ö m é n y — mint zongora-
tanító — túlhaladta korát legalább is félszázaddal.
Sőt ugyanezt mondhatjuk atyjáról, — ki békési ref.
lelkész volt — mert kortársain fölülemelkedve, ha-
lálós ágyán meghagyta fiának, hogy keressen alkal-
mat és tanuljon meg zenélni.

Dömény ekkor már végezte volt Debrecenben
a felső tudományokat s önszorgalma által tanulta a
jogot, hogy az igazság szolgája legyen. E pályára
már alkalmazást is nyert s gyakornokoskodni kez-
dett (1816). Atyjának ugyanez évben történt halá-

lával azonban Budapestre jött, hogy itt az ügyvédség mellett a zenét is kényelmesebben tanulmányozhassa. — (1817).

A zongorán első mestere Malovecky János ref. egyháziorgonász volt, kitől hat hónapig vett leckét. A Malovecky által irt német zongoraiskolát Dömény magyarra dolgozta. át.

Nagyobb zenei műveltségét Becker Fülöp zongoraművésznek köszönhette, ki 1826—1830 Budapesten tartózkodott. E barátja biztatására szedett össze és adott ki két kötet zongora-tanulmányt a legjelesebb európai híru zongorázóktól. 1818-ban báró Podmanicky József vette Döményt magához titkári minőségben. Bács-Bodrog megyének e jeles főispánja kitünő zenei műveltségű volt s így nem kis befolyást gyakorolt titkárjára; ugyancsak az ő ösztönzései folytán nyitott később egy zeneiskolát Merkel József és Servacinsky közreműködésével. (Ez iskolában tanult Joachim, is Európa első hegedűművésze). Később Dömény a ref. hitfelekezet karénekeit dolgozta ki, mely munkáját 1830-ban ki is nyomatta s megbirálás végett Fink-nek (a lipcsei „Musik-Ztg.“ szerkesztőjének) küldte ki. A birálat kedvezően ütött ki. Vállalatairól azt kell megjegyeznünk, hogy sok anyagi veszteséggel jártak, mert az aristocraticus körökön kívül alig volt még akkor valaki, hazánkban, ki a zeneművészet terén valamit pártolt volna.

E.

E, harmadik foka a diatonikus hanglépcsőnek.

E, ha *ed* (ol.) szótag helyett áll „és“-t jelent.

E-is, *mi diése*, (fr.) *e sharp*, (ang.) az „e“ ha $\sharp$ van előtte *eis* nevet kap.

Echelle, (fr.) hanglépcső. *Echelle chromatique* chromatikus hanglépcső. *Echelle diatonique*, diatonikus hanglépcső.

Echo, (fr.) *Eco*, visszhang.

Echelle, *Claquebois*, (fr.) szalma-hegedű.

Ecloque, (fr.) pásztor-dal.

Ecole, (fr.) iskola. *Ecole de musique*, zeneiskola.

Ecossaise, (fr.) $2/4$ ütenyes scót tánc, mely a régi sonátákban *Andante* helyét pótolta.

Éder Antal Gyula, szül. 1849. márt. 19. Budapesten. Kereskedőnek fia lévén, előbb a kereskedői pályára lépett, de csakhamar elhagyta ezt s Bécsbe utazott, hol B. Filippinél a zongora építés módját tanulta. 1870 óta Budapesten eléggé ismert az Éder-féle zongoraraktár.

Editeur, (fr.) kiadó. *Edition*, (fr.) Edizione, kiadvány.

E-dur, 4 kereszttel ellátott hangnem, egyenközü hangneme: *Cis-moll*.

Effect, (fr.) *effetto*, hatás.

Egressy (Galambos) Benjámín, a híres színésznek Gábornak öccse, született 1814-ben Lászlófalván, Borsodmegyében. Első oktatója a zenében atyja volt, ki őt már korán bevezette a zeneszet országába. Iskolái elvégzése után 1834-ben színésznek csapott föl. 1837-ben bátyjával együtt a nemzeti színháznál látjuk. Itt maradt 1848-ig mint

kardalnok a kisebb operai és drámai szerepekre. A forradalom alatt honvéd lön, több csatában vett részt, utóbb Komáromba jutott, hol Klapka alatt kapitulálni kellett. Ezután Budapestre újra a nemzeti színházhoz jött, de napjai számlálva voltak, egy a forradalomban, hazája szolgálatában kapott betegség volt az, mely őt 1851. július 15-ikén a sirba vitte.

Zenészetét 1840-ben kezdette meg, s több száz kisebb nagyobb művet írt, melyek meghatározó hangulatuknál, eredetiségöknél, s igaz mélységükönél fogva, közkincsévé lettek a magyar zenének. Magyar nótai, népdalai, körmagyarjai, Csermák modorában írt hallgató magyarjai, vocálnégyesei, gyászdalai, indulói mind általános ismeretnek örvendenek. Helvét hitsorsosai részére Dávid 150 zsoltárát orgonára alkalmazta s azok ma is az ő zenéjével énekeltetnek. A zenén kívül még színművek írásával is foglalkozott s „Két Söbri” című népszínműve azon időben kedvelt volt. De maradandóbb érdemei az Erkel számára írt opera szövegekkel, minők „Hunyadi László,” „Báthori Mária,” „Bánk-Bán.” Ezekén kívül még mint műfordító is bámulandó munkásságot fejtett ki. A nemzeti színház számára rövid 10 év alatt, több mint 60 színdarabot s 19 operát fordított. — Eredeti népszínművekhez írt zenéje ma is a jobbak közé tartozik.

Egressy egyike legeredetibb s legtermékenyebb népdal-íróinknak. Ábrándos volt, de nem dagályos, természetes, naiv és népies, de nem pórias, s ha néha a világfájdalom egy-egy hangja zendül föl lantján, az zaklatott életének, mostoha sorsának tulajdonítandó. Ismeretes dalai a „Szózat” „Ereszkedik le a fölhö”, „Ez a világ”, „Sik puszta” stb. Hangszerelése primitív.

Einchörig, (n.) neveztetik oly zongora-hangszer, melynek hangjai csak egy húrral vannak behúzva.

Eingestrichene, *Oktave*, (n.) egyvonásos oktáva;

az első nyolcad a discantban, következik a kis oktáva után. — Fekvése:

Eisenkolb Gáspár, szül. Lovrinban Torontál megyében 1826. máj. 24-kén. Első kiképztetését a zenében az aradi zenedében nyeré, hol tehetsége által kitünt. Később a tanító-képezdébe lépett, hol a zene iránti tehetségét annál szorgalmasabban fejlesztette. Jelenleg Nákófalvai főtanító. Néhány sikerültebb műve Rózsavölgyinél jelent meg.

Eitler Mihály, szül. Ács-Teszéren Veszprém megyében 1822. márc. 9-kén. Első zenei képeztetését gróf Zichy pártfogásának köszönheti, ki zenei tehetségét észrevévén, saját költségén tanította. 1839-ben a Ferenciek orgonistája lett Nagyszombaton, hol Kócsos Józseftől elsajátította az öszhangzattant és generál-bassus ismereteit. Miután mint tanító több helyen megfordult, 1867-ben a csornai Premontrei-rend orgonistája s karmestere lett, hol jelenleg is, mint ilyen működik. Legfőbb munkasságát, az egyházi zene terén fejté ki; írt több kisebb-nagyobb négyhangu egyházi éneket, latin és magyar szöveggel. Előbbiek a dunántúli egyházakban a nép által énekeltetnek. Több zongora- és orgona-darabon kívül, néhány sikerült csárdást, keringőt stb. is írt.

Eitler Irma, egyházi karénekesnő szül. 1855. február 12-én Tüskevár mezővárosban. Az énektanulást már kora ifjúságában kezdte tanulni s rövid idő után oly szép előmenetelt tanusított, hogy atyja Eitler Mihály mellett a leányiskolákban az énekoktatást átvehette s működését szép siker követte. 1867. atyja Csornára hivatott karnagynak s így a leánynak is több tere nyílt művészetében való

tökéletesbitésére; itt mint „s o l o“ énekesnő szép hangja által nem egyszer ragadta elismerő tapsokra a hallgatókat s nem egy dicséret jutalmazá zenei tekintélyek részéről is.

Erkel Ferencz és Richter G. előtt is egy alkalomkor jó sikerrel énekelt a nemz. színpadon, szerződtetése azonban kisebb diferenciák fölmerülése miatt elmaradt.

Elegance, (fr.) *eleganza*, finomság, csiny, az előadásban.

Elegant, (fr.) *Elegante*.

Elegantemente, izletesen, diszesen, választékosan.

Elegia, *Élégie*, (fr.) alagya, búdal, gyászköltemény.

Elégiaque, (fr.) *elegiaco*, búsan, gyászosan.

Elevato, emelkedetten.

Elevamento, *Elevazione*, fölemelkedés.

Ellinger József, „Nemzeti színházi“ dalműénekes, szül. 1820. Budapesten. Atyja szegény sorsu zenész lévén, már kora ifjúságában önfentartásáról kelle gondoskodnia, hogy kitűzött célját — a színpadra léphetést elérhesse. 1845-ben Pozsonyba utazott, hol P e k a r e k karnagy vezetése mellett kisebb szerepeket énekelhetett, de szerződtetést csak mint kardalnok kapott. A nevezett esztendőben ugyanott „N o r m á“-ban és „B e l i z á r“-ban lépett föl mint „F l a v i u s“ és „E u t r o p i u s“ a közönség nagy tetszésére, de minthogy akkor az operák előadása még rendszeresítve Pozsonyban nem voltak, nem is haladhatott, dacára rendkívüli sikerének előre. 1846-ban a föntemplített karnagygyal Ellinger Budára jött, honnan azonban csakhamar Pestre szerződtetett kardalnoknak.

1847-ben Bécsbe utazott azon szándékkal, hogy fölhagy a színházi működéssel egészen, minthogy egyes karmesterek állítása szerint úgyis hangja fejlődni s hasznavehetővé lenni nem fog sohasem. A sokszori színházlátogatás azonban újból kedvet adott Ellingernek a művészet iránt s rövid idő után

Adler karnagy által ismét kardalnoknak szerződ-
tette magát s Hipfel énektanárnál szorgalmasan
tanult. 1848-ban — a borus idők alatt — Ellin-
ger elvesztvén állását Strauss-hoz ment a badeni
népkertbe énekelni, hol nagy feltűnést okozott; 1848.
octoberben pedig Linczen köröszül Regensburgba
vette utját, hol Maurer ottani opera igazg. előtt
énekelt oly tetszéssel, hogy az october 29-én „Mar-
thá“-ban fölléptette s a kellő siker után szerződ-
tette is. 1849-ben Augsburgba ment, honnan mű-
utazást tett. 1851-ben vendégszerepelt a müncheni
udvari dalműszínházban, hol a közönség részéről ép
ugy mint ő felsége Lajos bajor királytól sok kitün-
tetésben részesült. 11-dik juliában Frankfurtban
találjuk Devrient Emillel s többekkel szerepelni.

Innen Grätzba szerződtek, hol azonban so-
káig nem maradt, minthogy Bécsbe hivatott az ud-
vari színházhoz. Itt 1852. májustól 1853. májusig
mint első tenorista jó sikerrel működött. 1853-tól
Kornet vette át az igazgatói állást a nevezett
színháznál s meg is kínálta Ellinger új szerződ-
tetéssel, de ez nem fogadta el az ajánlatot s Dres-
dába ment az udvari színházhoz vendégszerepelni;
Hamburgban s Berlinben vendégszerepelt míg Tho-
ma szinigazgató Rigába nem hívta meg, hol 1853.
év augusztushó végétől mint ünnepelt dalműénekes
1854. június hóig működött.

1854-ben hazájába Budapestre tért, hol az akkori
erzsébettéri „Német színház“-ban mint „Stra-
della“ kevés, igen is kevés hallgatóság előtt lépett
föl. Ez utóbbi körülménynek oka bizonyára az volt,
hogy Ellingerről a lapok föllépte előtt mitsem
irtak s így a publicumnak bizalma sem volt hozzá.
Ebből kifolyólag az első előadás jövedelme oly ese-
kély volt, hogy alig 20 frt. jutott reá. Azonban
vendégszereplésének második előadása 240 frtnyi
osztalékot vonván maga után, jónak látta Witte
akkori szinh. igazgató Ellingert szerződtetni első

tenoristának színházához. Mint ilyen majd egy éven keresztül működött.

A siker melyet avatott a „Német színház”-ban fölbátorítá a „Nemzeti színház” akkori intendánsát gr. Ráday Gedeon urat, Ellingert szerződéssel megkínálni, s miután az ajánlatot elfogadta s mint „Edgard” „Luciá”-ban nagy sikerrel föllépett, hét éven keresztül maradt kedvelt s szorgalmas tagja a nevezett színháznak. Az ez idő alatti szünidőkben pedig vidéki városokban mint: Arad, Temesvár, Kolozsvár stb. vendégszerepelt, nagyobbánál nagyobb kitüntetések közepette.

A „Nemz. színháznál” töltött hét évi működése után kisebb-nagyobb diverentiák fölmerülte miatt elvált a nevezett intézettől s Rotterdamban történt meghívásnak engedtetve, négy ivadon keresztül mint ünnepelt dalművész működött. A közbeeső szabadság idejét pedig szorgalmas tanulmányozással tölté Roger-nél Párisban, s Frankfurtban Müller-nél. Szive azonban hazájába vonata s már 1866. évi május hóban Radnótfay intendáns úrral kötött új szerződése folytán körünkben találjuk, mely idő óta maig kitartó s ügybuzgó tenoristája Ellinger a „Nemz. színház”-nak.

Ellipsis, (gör.) kihagyás.

Embaterion, l. *Enoplion*.

E-moll, egy $\flat$ jelzett lágy hangnem az E-re. Kemény hangrovata a G-dur, szintén egy $\flat$ -vel.

Enarmonico, l. *Enharmonique*.

Encora, *Encore*, (fr.) még egyszer.

Energia, *Energie*, (fr.) határozottság, erő.

Energicamente, *Energico*, erélyesen.

Engeszer Mátyás, budapesti belv. egyházi karnagy s szenedei tanár. Veterán zeneművészeink egyik legtöbb érdemű s legismertebb tagja, kinek 40 évi működésére csak tisztelettel lehet emlékezni. Született 1812. april 17-én Tolna-megye Bonyhád mezővárosában, hol atyja egyházi karnagy és főta-

Ságh, szenész. lexikon.

nitó volt, kitől a zenében első oktatását nyervén már nyolcadik évétől kezdve igen használható tagja lőn, az ottani templomi zenekarnak. További kiképzését és zenészeti tapasztalatait 1828-ban Kurdon és Dobóvártt. 1830-tól pedig Pesten szerzé meg magának. 1835-ben Kalocsa városa községéhez lett egyh. éneklésznek meghiva. Egy évvel később ismét Pestre jött, hol aztán megnősülvén, véglegesen le is telepedett mint zenetanár. 1840. évben a pesti nemzeti zenedénél (akkor még „hangászegyleti zenede“) énektanárnak választatott, 1846-ban belvárosi magyar éneklésznek, 1871-ben pedig midőn ez utóbbi hivatal egybelőn kötve az egyházi zenekarnagyi állomással, a fővárosi tanács által ez állomásra is ki-neveztetett.

Az 1870. év vége felé második nejével Marsch Katalinnal a női „Liszt-egyletet“ alapítván; ez egy-let vezetését és 1873. év elején, midőn a „Liszt-egylet“ férfi tagokkal is szaporodott, annak igazgatá-sát is átvette.

E téren ritka ügybuzgalmat és tevékenységet fejtett ki s átaljában ő egyike ama hazai művészeknek, ki a magyar zenészeti mozgalmakban, mindenkor és minden irányban tevékeny részt vett s benne a ha-zai zenészeti ügy egyik legügybuzgóbb s legtevéke-nyebb harczosat tisztelheti. — Mint az osztr. m. daláregyesületnek, megalakulása óta nemcsak tevé-keny és önzetlen vál. tagja és pénztárnoka, hanem mint a magyar férfinégyes-irodalom egyik kiváló mun-kása is, e téren is sok érdemet szerzett magának.

Zeneszerzeményeiből több misét, férfi-, női és vegyes kart ismerünk a zeneirodalom terén. A férfika-rokból különös fölemlítést érdemel „Requiem“-je (Scitovszky János herceg primásnak ajánlva) s or-szágosan ismert „Szerettelek“ című férfiné-gyese, mely utóbbi művével a pécsi dalárda 1874-ben Kolozsvárott az országos dalárünnepély alkal-mával az első díjat vivta ki magának. „Barna me-

nyecske“ című női négyesével pedig az ez irányu magyar művek terén, mondhatni egy egészen új utat tört. Mint műíró is figyelemre méltó dolgozatok s elemzésekkel tűnt fel. Nevezetesen: az egyházi zeneirodalom terén „Török Orbán“ álnév alatt a 60-as években Ábrányi Kornél „Zenészeti lapjában“ több érdekes vitát és megvilágításra szolgáltatott alkalmat, alaposan írt polemizáló cikkei által.

Englisches Horn, Cor anglais, Corno inglese, nem ércmű, hanem fa-hangszer; csaknem félkörbe hajtott *Oboa*. Nem egyéb az mint a régi *Oboa di caccia*. A hangolása F-ben áll, eszerint a normális hang „c“ f-nek hangzik, vagyis egy ötöddel lejjebb. Az angol-mű hangjai, egy ötöddel, (*quintával*) feljebb iratnak.

Enharmonique, (fr.) kétszinezetű, 2 zöngé ugyanazon fokon, tulajdonképp csak egy hang, melynek azonban kétféle elnevezése van, pl. cis, des v. disz, esz, a billentyűs hangszereken ugyanaz a zöngé.

Enoplion, így nevezték a spártaiak harci-dalokat.

Ensemble, (fr.) összes; az énekesek s énekesnők összéneklése; ezenkívül, a több szólamú zenedarab is így neveztetik.

Entr'acte, (fr.) köz-játék, felvonás közti zene.

Entrata, — *da*, *Entrée*, (fr.) bevezetés, előjáték.

Entusiasmo, Enthousiasme, (fr.) lelkesedés.

Entusiast, rajongó.

Entusiastico, lelkesedetten, rajongón.

Epicedion, (gör.) gyászének.

Epigonion, a görögöknek egyik huros hangszere.

Epiditonos (gör.) felső-harmad.

Epiglottio, gégefödél.

Epinette (fr.), régi elavult zongora, *Spinett* címen.

Epinicio, — *cium*, győzelmi-dal.

Episode (fr.) *Episodio*, mellék-jelenet.

Epistrophe (gör.), ismétlése a záróénekek.

Epithalamion, *Epithalam*, (gör.) lakadalmi-dal.

Epoche, időszak, korszak.

Epode, a lyrai óda záradéka; utó-ének.

Eptacorde, (fr.) 7 húros lyra.

Equabilmente, hasonló módon.

Erkel Ferenc, a nemzeti színház legelső kar-nagya, a magyar dalmű megalapítója, a legkiválóbb magyar zenész született 1810. novemb. 7-ikén Békés-megyében Gyulán. Atyja a W e n k h e i m grófok gaz-datisztje volt s a mellett nagy zenész is; kétségtelen tehát, hogy nagy befolyást gyakorolt a gyermek ve-leszületett kitűnő tehetségének kifejtésére. F e r e n c fiát ő maga oktatta a zongorázás elemeiben; azonban hivatalos elfoglaltsága és egyéb gondjai nem engedték, hogy a tanításra a megkívántató időt fordítsa, miért is 12 éves korában magára hagyta a fiút, a benne élő élénk vágyakra bizván a művészi hajlamok to-vábbi fejlesztését. A szorgalmas fiú nem csak meg-felelt atyja vára-ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUMzásának, hanem messze tulszár-nyalta azt. Sokan voltak körében, kik a leendő nagy művész csiráit, már ekkor fölismerték benne.

Eleinte nem lévén a zenére szánva, jó sikerrel végzé iskoláit Nagyváradon és Pozsonyban; azonban belső ellenállhatlan ösztöne, kedvenc hangszeréhez a zongorához vezette vissza, és miután a kezdet ne-hézségeit leküzdve a remekművek szellemébe beha-tolni képes volt, és a művészet isteni szentélyébe belepillantott, ott hagyta önként választott iskolai pályáját, és teljes erővel az általa imádott zenére szentelte magát. — Semmi sem gátolá többé, s E r -k e l most erős lépésekkel, határozottan haladt uj pályáján. Művészi hire csakhamar szárnyra kelvén, gróf C s á k y J ó z s e f fölszólítása folytán, Erdélybe ment s néhány évig Kolozsvár lakosa lett. Itt nagy befolyással volt reá, B r a s s a i, G y e r t y a i F e -r e n c, R u z s i c s k a G y ö r g y, D e á k i S á m u e l s többek barátsága, kiknek szellemétől művészete uj

lendületet kapott, s a klasszikusokon kívül alkalma nyílt a magyar zenét is megismerni. Nagy haszonnal volt reá, hogy egy ott ugyanazon időben megalakult zenekar, őt választá karnagyának, miáltal alkalma nyílt a hangszerelés titkait tanulmányozni, s páratlan karnagyi gyakorlatra tenni szert. Kolozsvártt 6 évet töltött, honnan Budapestre jött, s állandóan itt telepedett le. Itt csakhamar a legjobb zongoratanár és kitűnő karvezető hírében állott, úgy, hogy Schmidt Sándor az akkori nagy német színház igazgatója, másod karmesterül szerződtette, mely helyen azonban sokáig nem maradt.

1838-ban az újonnan épült nemzeti színházhoz, mint első karnagy lett szerződtetve. — Az azóta lefolyt idő igazolta, hogy e diszes és fontos állásra, méltóbb férfit választani nem is lehetett volna. A nemzeti színház zenekara, az ő szakértő vezetése alatt, európai hírnévre tett szert. De nemsokára, más téren is feltűnt az Erkel Ferenc neve, mely a magyar zene fejlődésére nézve történelmi fontosságu lett, s kit mint zeneköltőt, mint az első eredeti magyar dalmű szerzőjét a közönség 1840. augusztus 8-án előadott első nagy dalművével „Báthori Mária“-val üdvözölheté. Az opera szövegét a zeneileg képzett Egressy Béni írta. A közönség elragadtatással hallgatá az eredeti, komoly, méltóságteljes zenét, az andalító magyar dallamokat, melyeket egész dalművé fűzött össze. A dalművet a közönség zajos tetszés nyilatkozata kísérte.

1844. február 4-kén került színre második nagy dalműve „Hunyadi László“-ja, melynek szövegét szintén Egressy Béni írta. „Hunyadi László“ — mely szerzőjét a magyar közönség kedvencévé emelte — esemény volt a magyar zeneművészet terén. Mindjárt az első előadás után, a főváros fölsőbb körei, arany üteny-pálcával és 50 arannyal tisztelték meg. Zeneirői tollát e diadalok után sem pihentette. Kisebb szerzeményei közül 1845-ben írta

a pályadíjat nyert „N é p h y m n u s t“ és „H u n y a d i L á s z l ó“ szép és híres nyitányát. Előbbeni a magyar nép ajkán maradt s nincs magyar ünnepély, hol azt teljes átérzéssel hallani ne lehetne. Maradjon is meg, mert szebbet, érzelemteljesebbet a magyarnak teremteni alig ha fog még valaki. Zongorára is sok számos műve jelent meg, melyek egytől-egyik mind kedvencei még most is a zongorázó világnak.

1857-ben a két D o p p l e r r e l egyetemben írta az „E r z s é b e t“ című alkalmi dalművet. E dalmű akkori sikerét a második fölvonásban nyilatkozó teremtmény léleknek köszönheté; mely fölvonás az E r k e l műve. 1861-ben „B á n k b á n“-nal lepte meg a közönséget. 1862-ben kisebb hatással „S a r o l t á“-ja jelent meg a színpadon. S 1867-ben ismét „D ó z s a G y ö r g y - e l“ mutatta meg, hogy sem teremtmény ereje, sem kidolgozási képessége nem lankadt, sőt mindinkább növekedőben van. — Ezek alatt mint zongora-virtuóz is egyaránt haladt előre, amellet a zongora-tanári pályán is a legszebb sikerrel működött.

Kétségtelen és soha el nem évülő érdeme az, miszerint a magyar dalművet E r k e l F e r e n c alapította meg. A többiek, kik több, kevesebb szerencsével léptek fel e téren, az ő példáján, az ő általa egyengetett téren haladtak, sőt a komikai dalmű terén is, melyet ő mellőzött, de mások annál nagyobb mértékben fölkaroltak, igen gyakran, az ő komoly irányának, vidorabb színezetű utánzását láthatjuk. Mint magyar zeneköltő, oly magas rangot foglal el művészet-történetünkben, minőt kivüle még eddig senki sem ért el.

De nemcsak mint zeneköltő, hanem mint karnagy is európai hírnévre tett szert. Karnagyi kitűnő tulajdonai: teremtmény lélek, eredetiség, átpillantás, a zenei hatás teljes ismerete, a klasszikus zeneszerzeményekbe mélyen beható lélek. Ő alapította meg a

budapesti „Philharmonia-hangversenyeket“ is melyek mai napság fennmaradtak.

1874. május 20-án adatott Erkel Ferenc „Brankovics György“ című 4 felvonásos dalműve. E dalműről álljanak itt idősb Ábrányi Kornél által a „Zeneszeti lapok“-ban irt sorok irányadoul. „Egy — a maga nemében — monumentális művel állunk szemközt. S ezt bevezetésül mindjárt ki is mondhatjuk, utógondolat nélkül. Kettős okból alkalmazható rá ez elnevezés. Először: mert vele egy oly zeneköltő 30 éves működési pályáján találkozunk, ki — bár folytonos előhaladást jelző lépésekkel — szorosan véve, még is mindig csak a magyar zene gazdag elemeinek drámai feldolgozása és eszményítésével foglalkozott, (a mi halhatatlan érdemét képezi a magyar műtörténelemben) s most ezuttal teljesen szakít ebbeli irányával; s másodszor: mert feldolgozási anyagul három oly nemzeti zeneelem keverékét választotta, melyek mindeddig — mondhatni — legtávolabbi eszük még a nagy világzeneköltők reflexiói körétől s eme ép oly nehéz, mint merész feladatnak oly mesterileg felelt meg az általános zeneirány követelmei szerint, hogy vele egyszerre méltóvá tette magát arra, miszerint e művével a leghiresebb operairók sorában foglaljon helyet.

S íme ez már magában véve is oly vivmány, melyre minden magyar büszke lehet. még egy Erkel Ferencsel is szemközt, kitől különben leginkább megvárhatja, hogy minden újabb művével, multjához kötött álláspontjánál fogva, főleg a speciális magyar műérdekeknek szolgáljon. Sőt ép vele szemközt lehet kétszeresen is büszke, ki ez által is beigazolja — a nemzeti önérzet kielégítésére, — hogy egy magyar zeneköltő nem csak speciális, hanem világművészeti érdekeknek is képes szolgálni.

Való azonban, hogy talán ép e szempont szolgáltat a közönség és kritika nagy részénél kevésbé biztos, sőt talán kevésbé tárgyilagos támpontot is e

dalmű érdemleges megítélése és méltányolására nézve. Mert a szorosán vett nemzeti szempont, mely e részben minden vivmányt (és sok tekintet és körümenynél fogva méltán is) csak a nemzetiségi subjectivitás szempontjából szeret többé-kevésbé méltányolni s belbecsre nézve saját rokonérzetével azonosítani, nem találván, benne kizárólag azt, a mit talán várt és óhajtott, tartózkodóbb maradt elismerési fölhevülésében s talán még arra is kész, hogy ünnepelt zeneköltője ez irányát kárhoztassa. — A kosmopolitikus nézetűek és érzületűek pedig viszont, részint elfogultság, részint magas műizlést szenvedő tüntetésből, mások által már túsárnyalt álláspontnak fogják nevezni azt, melyre szerző e művével emelkedett. — Pedig ha más zeneköltők életében az ilyen nagy előhaladást jelző lépéseket rendesen mindig nagy elismerés is szokta követni a méltányos kritika részéről: nemcsak igazságtalanságot, hanem egyoldalúságot is tanusítana főleg a hazai művelt közvélemény és kritika, ha ép egy magyar zeneköltőnél nem méltányolná kellően azt, a mit más nemzetbelieknél oly készséggel szeret és szokott elismerni.

Én részemről, főleg ily szempontból fogtam fel s tudom méltányolni Erkel Ferenc e legújabb dalművét, melyet találó drámai hangulat, kifejezési igazság, zenészeti háttér, hangszerelési szingazdaság s valóban mesteri kidolgozás tekintetében az ujabbkor legkiválóbb műbecsű dalműi termékek mellé lehet bátran állítani“.

Erkel Ferencet a nemzeti színház igazgatósága 1866. főzeneigazgatónak nevezte ki. 1878. pedig a m. közoktatásügyi miniszter az azon évben életbeléptetett orsz. m. kir. zeneakadémia igazgatói állomására emelte, melyen mint ilyen s mint a magasabb zongoraművészet és a magyar hangszerelés tanára érvényesíti kiváló tehetségét s nem lankadó buzgalmát.

Erkel Elek, Ferencnek 2-ik fia, szül. 1843-ban Budapesten. 1860-tól 1875-ig mint zenekari tag s operai ügyelő működött a „Nemzeti színháznál.” 1875-től pedig a „Népszínház” első karmestere, hol mint ilyen kitűnően működik; organizatori tehetsége nagy előnyére van a színháznak. Jeles zongorajátzó is egyszersmind.

Erkel Gyula, Erkel Ferenc legidősebb fia, szül. 1841-ben Budapesten, hol tanulmányai után 1856—60-ig a „Nemzeti színház” zenekarának volt tagja. Ezután két évig Magyarország különböző vidékein, nevezetesen Nagybányán és Sopron-megyében zenetanárkodással foglalkozott, míg végre 1863-ban a „Nemzeti színházhoz” karmesternek szerződttetett, hol jelenleg is sikeresen működik.

Mint népszínműzene-író és hangszerelő újabb időben kiváló nevet szerzett magának, s e téren mondhatni mint reformator lépett fel s ez irányú kihatása a magyar zenei életre már eddig is megtermé üdvös gyümölcseit. Kiváló zongorász s mint zeneszerző is — Mosonyi M. egyik kedves tanítványa volt — számos magyar szellemű átirata s zongorára írt művei által ismeretes, melyek közkedvességűek.

Erkel László, Ferenc 3-ik fia, szül. 1844-ben Budapesten. Kora ifjúságától kezdve 1870-ig Békésgyulán és Szeghalmon működött mint zenetanár és dalárdai karnagy, s mint ilyen kiváló sikereket aratott s az aradi 1867-iki s a debreceni 1868-ki orsz. dalárünnepélyek alkalmával kitüntetésben is részesült. 1870-től Pozsonyban van állandó tartózkodási helye, hol mint egyik első zongoratanár működik.

Erkel Sándor, szintén Erkel Ferencnek fia, szül. 1846. Budapesten. Az újabb nemzedék legkiválóbb, legtehetségesebb s legtöbb képzettségű tagja, s nagyhirű atyjának is legméltóbb utóda.

1861—1874-ig a „Nemzeti színháznál“ működött mint zenekari tag és kartanító. 1874-ben a nevezett színház karmestere, 1875-ben pedig annak első karnagya s Richter János távozása után operai igazgatója lön. Rendkívüli karnagyi tehetségének már eddig is nem egyszer adá tanujelét. Kiváló ügybuzgalma a ritka zenetehetségével, rohamosan szerezte meg magának a zenevilág megillető elismerését. Több hangszert tud gyakorlatilag is kezelni s hogy mily könnyen tanulta azokat, mutatja az is, hogy pl. a cimbalom játszását egy pár hét alatt virtuozitásra vitte.

Mint zeneköltő is magára vonta a zenevilág figyelmét, több kisebb és nagyobb keretű műveivel. Első nyitánya 1862-ben a „Nemz. színház“ negyedszázados ünnepélyén adatott elő. 1865-ben „Csobáncz“ című operája került előadásra. 1870-ben pedig Ábrányi Emil. „Dalra magyar“ című költeményére írt férfi-négyese, 20 arany pályadíjt nyert, s mely a 1870-ki orsz. dalárverseny alkalmával mint versenymű szerepelt. Ugyancsak egyik újabb férfinégyese pedig az 1876-ki szegedi orsz. dalverseny alkalmára lett müdarabul kitüzve. Egy pár év óta a budapesti philh. hangversenyeknek is ő a vezére és éltető szelleme. Zenészeti emlékező tehetsége bámulatos s nem egyszer vezényelte már vezérkönyv nélkül a legnehezebb zeneműveket s dalműveket is.

Erney József, főv. templomkarnagy s zene-tanár, szül. 1846. febr. 7-én Budapesten, hol atyja Engeszer Mátyás mint zenedei tanár és magyar kántor működött.

Kora ifjúságától zenével foglalkozván, részint atyjától nyert alapos oktatást, részint pedig a „Nemzeti zenedé“-ben 1862-től mint zongora-tanító és orgonista működött 1866-ig a fővárosban, azonban anyja halála után felcserélé tartózkodási helyét Párisra, hol 1867 július hóig az ottani „Conser-

vatorium" látogatása által alkalmat nyert kiképeztetésére. 1867-ben visszatért a fővárosba, hol a „Nemzeti zenedé"-hez zongora-tanárnak választott meg.

1871-ben boldog házassági frigyét kötött Kammermayer Helennel, s 1873-ban a fővárosi templom karnagynak választott meg; 1874-ben pedig a „Nemzeti zenedé"-nél üresedésbe jött zeneszerzés- és orgonatanári állomás Erney Józseffel töltetett be, ki addig már a „Nemzeti zenedé"-nél elég jó hangzásúvá tévé nevét.

1875-ben polgári iskolai énektanárnak választván, ügybuzgalmával csak előnyére van a nevezett intézetnek.

Több kisebb nagyobb zeneszerzeményei az „Apolló" és „Orpheus" zenemű folyóirat előfizetői előtt bizonyára ismertek. Jelent meg azonkívül több sikerült zongoradarabja két és négykézre. Ezekről bővebben jövőre.

Eroico, hősiesen.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Erotica (lat.), szerelmi-dalok.

Erotopaeginon (gör.), szerelmi-dal.

Es-dur, kemény hangnem, mely előtt 3 ♯ áll, egyenközü hangneme C-moll.

Es, mi bemol (fr.), e flat (ang.), az „e" zöngé, mely előtt egy ♭ áll.

Es-moll, lágy hangnem hat ♭ előjegyzéssel, egyenközü hangneme Ges-dur.

Esercizio, gyakorlat.

Espace (fr.), a kotta-rendszer öt vonal közti tere.

Espirando, elhalva.

Espr., rövidítése az *Espressione*-nak, kifejezéssel.

Espressivo, kifejezésteli.

Essacordo, a hatod.

Estinto, elenyészve.

Etendue (fr.), terület, térfogat.

Etude, gyakorlat.

Euphon, Chladin által 1790-ben föltalált hang-

szer, melynél hangolt üveg pálcácskák, nedvesített ujjakkal hozattak hangzásba.

Euphonie (gör.), hangkellem, széphanzás.

Euphonique (fr.), szépen hangzó.

Euphonion, chromatikus katonai bádóg fuvó-hangszer.

Euphonikon, oly — feledékenységbe ment — hangszer, mely a zongora és hárfa tulajdonságait rejti magában és 7 nyolcad (octáv) terjedelme mellett 3 hanglappal (resonanziv) bír, támogatására a hangszínezetnek. Feltalálója Beale Londonban.

Evirato, evirati, neveztetnek a énekesek, kik olasz operákban Sopránt énekelnek.

Evolutio (lat.), a szólamok megfordítása a ket-tős ellenpontnál, hasonértelmű inversio-val.

Ewa Lajos, szül. 1851. aug. 17-én Fegy-verneken Hontmegyében. Atyja földbirtokos volt s a forradalom után mint politikai bűnös 1¹/₂ évig Olmützben várfogságra vettetett. Innen kiszabadulva különféle hivatalokat viselt. Lajos, 16 testvér közül az 5-dik, iskoláit Ungvárt és Szatmártt fejezván be 1870-ben Budapestre jött, hol az egyetemen tanári pályát végzett.

Időközben (1871) a muzeumi könyvtárban nyert alkalmazást, hol 3 évig folytonosan működött s e mellett minden alkalmat fölhasznált, hogy tanulmányokat — különösen régi magyar zenészeinkről-ten. Fáradságának gyümölcsét a figyelmes olvasó a Rákossy Jenő által szerkesztett „Reform“ című napilapban sokszor élvezhette. Ewa eme kutatásai s adat szellőztetései műtörténelmi szempontból is igen érdekesek, fontosságuk mellett. Jelenleg mint népszínházi titkár működik Rákossy Jenő népsz. igazgató mellett.

Ex-abrupto, rögtönözve.

Exalte (fr.), izgatottan.

Excelliren, tündökölni.

Exclamatio, fölkiáltás.

- Exécutant* (fr.), végrehajtó művész.
Executer, valamely zenét előadni.
Execution, zeneelőadás.
Exequiae, ünnepi-temetési-énekek.
Exercices (fr.), technikai gyakorlatok.
Exodium, végdarab.
Expression, kifejezés, érzelem.
Extempore, rögtön, hevenyében.
Extemporatio, rögtönzés.
Extemporiren, rögtönözve játszani.
Extension, kinyújtása az ujjaknak. (Ujj-rakás alkalmával.)
Extravagansa, szabály-ellenes.
Extrêmes (fr.), neveztetnek a külső, távolabb fekvő szólamok, pl. Sopran és Bass.

F, fa (fr.), a diatonikus, (aretini) C-dur hanglépcső 4-ik foka. Zenerendszerünk bass-kulcsa, „*F*” kulcsnak is neveztetik, mivel jele a 4-dik vonalon áll.

„*F*” *Corno* (en fa) = „*F*” kürt, *Trompette en fa* „*F*” trombita. A „*c*” normális hang, mindkét hangszeren mint „*f*” hangzik, de különböző oktávákban.

„*F*” rövidítve Forte helyett.

„*F*”-*Löcher*, hangzási-lyukak, így neveztetnek alakjokról, föltalálhatóak minden vonós hangszernél azok födelén.

Fa bémol (fr.) f flat (ang.) = „*Fes.*”

Façade (fr.), az orgona-homlokzata.

Façes d' un accord (fr.), a hangzat különféle helyzete.

Facile, könnyü. *Facilment*, (fr), *facilmente*, könny-

nyen. *Facilità, facilitè* (fr.), könnyűség. *Pièce facile*, könnyű kiviteli darab, kezdők számára.

Facture (fr.), valamely szerzemény (compositio) tervezete.

Fagott, fagotto, basson (fr.), bűgő-sip fa-fúvóhangszer, nád-fúvókával. Hangterje a contra B-től, három oktáva; hangjelzése a tenor- és bass-kules szerint történik.

Fagottino, kisebb (tenor) bűgő-sip. (l. Quint-Fagott).

Falsetto, falsett, fejhang, álhang. A falsett használata leginkább a tyroliak jodlirozásában divatozik.

Falso bordone, oly zene, hol a különböző szólamok egyféle hangjeggyel bírnak s a bassus egy nyolcaddal lejjebb áll; neveztetik még „ál-tenor-nak” is.

Fandango, spanyol nemzeti tánc, eredetileg $\frac{6}{8}$ ütemben, később $\frac{3}{4}$ ütemben is, castagnett kísérettel, leginkább moll-ban és egy trióval durban.

Fanfare, trombiták és üstdobokra irt zenedarab, azonkívül kürtökre alkalmazott vadász-zeneszerzemény $\frac{6}{8}$ ütemben. Tus, éljenzaj.

Fanatico, fanatique, rajongva.

Fantaisie, (fr), fantasia, fantasie, meghatározott forma nélküli zenedarab.

Fantastico, ábrándosan.

Farandole, farandoule, (fr.), provencei-tánc $\frac{6}{8}$ ütemben.

Farkas András, a legrégibb magyar költő és zeneszerző, kinek műve a XVI-ik században nyomtatva kiadatott. Életéről mitsem lehet tudni. Az egy tőle fennmaradt ének elég fontossággal bír arra néz-

ve, hogy megcáfolja azon téves állításokat, melyek szerint a magyar zene a cigányok által importáltatott volna Magyarországra. A kérdéses ének címe „Cronica de introductione Scyttarum in Ungariam et Judeorum de Aegypto.” A szöveg tartalma nem egyéb mint egy kronikás ének s arról szól, hogy Isten a magyarokat ép úgy kivezette Scithyából, mint hajdan a zsidókat Aegyptomból. Ez ének legrégibb nyomtatott példánya a Gálszécsi István „Keresztényi Tudományról” címzett és Krakkóban 1538-ban kiadott munkájában található.

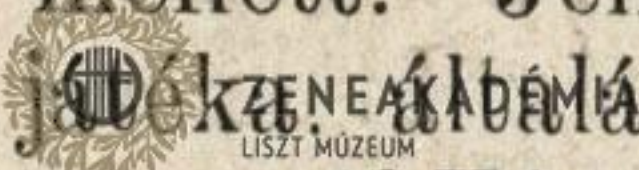
Farkas Miska, cigány primás, szül. 1829. mart. 8-án Győrött. A zenében oktatást sohasem nyert, hanem szorgalma s tehetsége csakhamar bevatta a hegedűjáték titkába s egy banda élére állva csakhamar hirnévre tett szert. Szerzeményei közül följegyzésre méltónak a következőket tartjuk: „Balaton-Füredi induló.” — „Orpheus induló.” — „Tündér Ilona lengyelke.” — „Visegrádi emlék.” — „Ida lassú.” — „Ilka csárdás.” — „Országgyűlési csárdás.” — „Angyalka csárdás.” — „Rozi csárdás.” — „Csikós csárdás.” „Csalogány csárdás” stb.

Farkas Ödön született 1851-ben. Szülei, dacára a zene iránti hajlamának, a technikai pályára képeztették és semmi alkalmat sem adtak arra, hogy vele született hajlamát kövesse. A tehetség azonban minden nehézségen győzedelmeskedett. Önmagától megtanult zongorázni és miután legfőbb vágya volt, hogy zeneszerző legyen, az összhangzattant is elsajátította mester nélkül. Így álltak a viszonyok, midőn az orsz. magyar zeneakadémia megnyílt. Farkas egy percig sem habozott, ott hagyta a már bevégzett technikai pályát és most a zeneakadémiának egyik legkitünőbb tagja. Művei a következők: „Rádó és Ilonka” magyar operette (1872). „Bayader”

opera egy felvonásban (1875), előadatott a budai szinkörben 1876. aug. 24-ikén. „Fonóházi képek” vonós négyes (1877). „Hallgató magyar” (1877) a zeneakadémia magyar versenyén 3 aranyat nyert mű. „A vihar” symphoniai költemény (1877). Mind e művek a határozott tehetség nyomait árulják el, melyek a legszebb reményekre jogosítanak arra nézve, hogy Farkast nemsokára kiválóbb ifju zeneszerzőink közt üdvözölhetjük.

Fastosamente, fastoso, pompásan, emelkedetten, ünnepélyesen.

Fátyol Károly, egyike a legkitünőbb magyar népzeneészeknek, szül. Nagy Károlyban 1830-ban. 8 évig mint kis bőgős játszott Bunkó Antal zenekarában, midőn Ujfalussy György fölsismervén ritka tehetségét, őt magához vette és tanította. Fátyol, Simonffy Kálmán és Pecsényánszky Jánossal beutazta a hazát, s mindenütt a legnagyobb siker mellett. Jellemző, tiszta, minden ízében magyaros sikert aratott.

Fáy István — gróf Fáy — mint zongoraművész a régibb iskolát, Hummel tanmódszerét követte, de emellett Liszt, Thalberg, Dreyschok s több hires zongoraművésztől is tisztelettel emlékezett; különösen az elsőről, kivel szorosabb baráti viszonyban állott. Társalgásban válogató nem volt, mindenki iránt leereszkedő és nyájas; kívánatra bárkinek is szívesen játszott, különösen ha zeneértő által volt fölkérve, s ha figyelemmel hallgatták, oly elragadtatással játszott, hogy mindannyiszor egészen neki hevült; kitűnő volt a rögtönzésekben és variációkban, s ha kedvére való gondolatra talált, ritkán hagyá el a zongorát könnyek nélkül.

A „Régi magyar zene gyöngyei” címen adatott ki 5 füzetet, habár ezeket 30-ra akarta kiegészíteni; ezek befejeztével „Vérpohár” című dalművet akart írni, de korai halála ebbeli szándékát nem engedte valósítani s így csak egyes sza-

kaszokat s a nyitányt hagyta maga után kéziratban.

Gróf Fáy István minden nem magyar zene iránt nagy ellenszenvvel viseltetett; kiállhatatlan volt előtte különösen a német keringő, polka stb.; német vagy olasz dalműveket is csak sok kérés után játszott; ellenben a tiszta magyar irányu dalműveket ritkán tette le zongorájáról. Meghalt 1862. martius 19-én Sopron megyében, a fülesi községhez tartozó gállos-házi pusztán.

Fáy Lőrincz, szül. 1827 május 15-én Gomba nevű pestmegyei helységben. Mintegy 10 éves korában jött Budapestre, hogy a gymnásiumi tanulmányokat megkezdje. Itt azonban a száraz gymnásialis tanulmányok mellett a hegedűjátékát is szeretete volna alaposan tanulni, de atyja erre költeni nem akarván, csak hosszas rábeszélés után sikerült legalább annyit kivinnie, hogy egy igen szerényen fizetendő mesterhez járhatott hetenkint egyszer-kétszer s akkor is hangszer nélkül — mesterének saját hangszerén kellett játszania, minden az órán kívül eső gyakorlás nélkül, mely körülmény kényszerítette felhagyni a hegedűtanulással. Később legidősb testvérbátyja elhalván, annak egyik hátramaradt hegedűjét elővette s újból kezdett teljes szorgalommal tanulni; emellett a gitárt is tanulta s sokat énekelgetett mellette, míg egy véletlen t. u. a gitárnak elrepedése, választotta el a hangszertől; a hegedűt is elhagyta s így évekig hangszer nélkül maradt. Mint jogász Losoncon megfordulván egyik barátjánál — kinek hegedűjén újból kezdett szebbnél szebb magyar dalokat tanulni — oly gyorsan haladt előre, hogy egy alkalommal ugyanott a jogászok gyűlhelyén — egy kávéházban elővette Bunkó ismert cigányprimásnak hegedűjét s oly szépen kezdett népdalokat játszani, hogy egyik cigány a másik után vevé elő hegedűjét őt kísérendő. Iskolai tanulmányainak végeztével haza ment Gombára, hol

egy vadászat alkalmával társa véletlenül úgy lőtt golyót egyik lábába, hogy borzasztó fájdalmak mellett kellett az ágyat őriznie, meglehetősen hosszú időn át. Javuló állapotban volt, midőn a sok vérvesztés folytán a gyengeség miatt több hónapig még mindig feküdnie kellett, hanyatfekve elővette hegedűjét s mindennap szorgalmasan gyakorlá azon magát, öcsese meg — ki szintén játszott — contrázott neki. Így tanult s sajátította el magának azon szép ügyességet, melylyel még ma is bír.

Sok szép dallamot, amolyan jó magyaros népdalt csinált *Erkel Gyula* meg egy füzetben zongorára alkalmazta több szerzeményét, melyek általában kedveltek s ismertek.

Fayl Frigyes, előbbeninek fia született Budapesten 1837. ápril 26-án. Zsenge korában már atyja nagy figyelemmel kísére a zene iránt nem ritkán föltüntetett hajlamát. Ezért csakhamar rendszeres oktatásban részesíté fiát s kezdé a zongora hangszerén maga *adapon* oktatni, később pedig az összhangzattanban adá meg azon irányelveket, melyeknek alapján a továbbképzés lehetségessé válik.

Fayl csakhamar oly bámulatos előmenetelt tanusított a zongorajátékban, hogy atyja a hirneves *Cserny Károlyhoz* Bécsbe küldte, hogy továbbképzésében ő adja meg a kellő irányt. *Cserny*-nél rendkívüli szorgalommal tanult s haladt előre. Budapestre tértekor számtalan hangversenyben nagy tetszés mellett működött közre.

Tanulási vágya azonban *Volkman Robert*-hez és *Mosonyi Mihályhoz* vitte, hol tanulmányait be is fejezé.

Több szerzeményeit s kivált magyar „*Ábránd*”-jait a budapesti s vidéki hangversenyek műsorán találjuk; játékát meg élénk taps követte a hangverseny teremben. Legnagyobb feltűnést azonban azon magyar „*Ábrándja*” okozott, melyet egye-

dül balkézre oly sikerülten irt s játszott, hogy vele a hallgatóságot mindenkor meghódította.

1876-ban a „Nemzeti zenedé”-hez választott meg tanárnak, hol ő is egyike az ügybuzgó tanároknak.

Fayl sokoldalú művész, a klasszikus kamarai hangversenyekben is tanujelét adá állításunknak nem egyszer; ő a salon-játék s kivált a magyar zene remekműveinek képviselője. Rubinstein remekműveit is ő ismertette több sikerült hangversenyben. Sok tanítványa a hazában szerte szét hangversenyekben működik. Jelenleg mint zenedei s jó-hirű zongoratanár működik körünkben a fővárosban.

Fayl György, szül. 1801 febr. 15-én Bonyhádon Tolna megyében. Ifju korában a pozsonyi császári zeneiskola kitűnő és az akkor ott működő Klein Henrik kedvenc tanítványa volt. 1822-ben a budapesti ág. evang. hitvallásu egyházhoz választott meg orgonistának és énektanárnak, hol majd 50 éven keresztül működött. Működése alatt tökéletesen reformálta az egyházi éneklést és tanítást. E közben az orthodox zsidó zsinagógákban ő hozta be először a rendes karéneklést. Tanítványai közül többen nagy hirre vergődtek. Meghalt Budapesten 1875. szept. 15-én.

Faux-bourdon, ál-tenor.

Favori (fr.), favorito a kedvelt.

F-dur, kemény hangnem, mely előtt egy $\flat$ áll.

Fedélnek nevezik a hegedűtest felső részét, melyre a fogólap egy része nyulik s a nyereg és húrtartó van illetve. Fölötte vonulnak el a húrok is s mindig puha fából van készítve; a hegedűtest belsejében pedig a gerenda van hozzá enyvezve.

Fektér Ferencz, dalmüénekes, szül. Apatin mezővárosban, Bács-megye. Első kiképeztetését a zenében atyjától nyerte; latin iskolákat meg felváltva Pécsen s Kalocsán végezte. Gymnaziális tanulmányai után a pécsi papnöveldebe ment, hol

három évi theológiát végzett. Sok rábeszélés, de különösen atyja az idő szerint történt halála, életének más irányt adott, mert 1854-ben elhagyta a papnövelvét, a szini pályára lépett. F e k t é r Buda-pestre jött, hol G e n t i l o m n ó t ó l vett éneklec-kéket, néhai E g r e s s y Gábortól pedig drámai órákat. Előmenetele folytán már 1855. évi február 14-én a „N e m z e t i s z i n h á z b a n” mint E r n a n i „E r n á n i” operában lépett föl a legkitünőbb sikert aratva, oly annyira, hogy a nevezett színházhoz mint első lyrai tenort szerződttetve találjuk. Később ez engagementből kilépett, énektanulmányait Mila-nóban L a m p e r t i F e r e n c, a világhírű zene- s énektanárnál folytatta. Milanóból Bécsbe utazott, honnan több szerep betanulása után Prágába ment, hol 1856. okt. 29-én mint T r o u b a d o u r „T r o u b a d o u r” operában oly sikerrel lépett föl, hogy két évi szerződést irt alá. 1861-ben a „N e m z e t i s z i n h á z b a n” találjuk rövid ideig s ismét el-hagyván ez intézetet szerződttették Boroszló-, Basel-, Brünn-, Düsseldorf-^{ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM} stb. nagyobb színpadjain, min-denütt általános elismerést aratva.

F e k t é r az 1877/8-diki idényre az „A r a d i s z i n h á z h o z” van szerződttetve, mint 1-ső tenor s a legnagyobb kitüntetésekben részesül, mert ked-venge a közönségnek.

Feldflöte, 1. Piccolo.

Feldstücke, a lovasság trombita jelzése.

Feldton alatt rendesen az „E s - d u r” hangnem értetik, mert a katonai hangszerek — fuvó hangszerek — legtöbbször ezen hangnemhez vannak rendezve.

Fellegi Viktor az „A p o l l o” zeneműfolyó-irat szerkesztője és kiadótulajdonosa, született 1840. évben Rosnyón Gömör megyében. — A zenében korán nyert oktatást s mint gymnasiumi tanuló, már 12 éves korában nemcsak a praemontreiek temp-lomában a tanuló ifjuság számára tartott isteni tisztelet alatt orgonált, de a szt.-ferenciek-nél is pár évig

mint rendes orgonista volt alkalmazásban. — 1855-ben a rosnyói kath. papnövéndékek közé fölvetetvén, az érettségi vizsga letétele után 1857-ben, Kollárcsik István megyés püspök által Bécsbe a Pazmanaumba küldetett s ez intézetben a bécsi egyetemen a theológiát három évig hallgatta.

Az intézet kápolnájában ez időben behozott harmoniumon az isteni tiszteletnél itt is F. játszott, s megengedettett neki, hogy zongorát is tarthasson, melyet F. komoly öntanulmányaival annyira igénybe vett, hogy e miatt az intézeti igazgatóval is meggyült a baja.

1860-ban elhagyta F. a papi pályát s 1861—1865-ig a pesti egyetemen a jogot hallgatta, az államvizsgát letette s a politikai tudományokból is szigorlatot állott ki. 1862—1866-ig egyszersmind a nemzeti zenede növendéke volt s a zongorában előbb Thern Károly, majd Zapf Antal, az összhangzattanban és zeneszerszésben ugyancsak Thern Károly, majd F. Bigler Viktor-nak volt tanítványa, s mindkét tárgyban kitünő bizonyítványt nyert, az intézeti vizsgákon zongora játéka által feltűnt, s a zenede által rendezett nyilvános hangversenyben is kiváló részt vett. 1866-ban Budapesten az osztrák-porosz sebesültek javára, majd Egerben és Gyöngyösön hangversenyt adott, minek bár anyagilag csekély eredménye volt, de F. tehetsége a sajtó részéről egyhangu elismerés és buzdításban részesült, mi is őt további komoly tanulmányokra serkenté. Ez időben id. Ábrányi Kornél-tól a „Zenészeti lapok” szerkesztőjétől is nyert rövid ideig oktatást s utmutatást a zeneszerzés tudományában.

F.-vel az executiv művészet nyilvános terén ez idő óta nem találkozunk. Miután még két évet a fővárosban kizárólag zenével s zongoratanítással töltött, most már jogászi s politikai képzettségét is igyekezett érvényesíteni, s 1868-ban Lónyay Meny-

hért akkori pénzügyminister által a pénzügyministeriumhoz fogalmazó gyakornokká, 1870-ben segédfogalmazóvá s 1874-ben Ghiczy Kálmán által ministeri fogalmazóvá neveztetett ki. — E változás azonban nem vonta el Fellegit a művészettől, sőt épen ez időre esik ama vállalatának létesítése, mely által a hazai zeneirodalom terén névre s jelentőségre tett szert. 1872. évben megindítván zongorázók és énekesek számára „A p o l l o” című zenei folyóiratát, hazánkban az első ilyenmű közlőnyt. 1873-ban egy kis zenelapot is mellékelte ahoz, melyet nagy részben ő maga írt, ezt azonban 1874 óta a lap borítéka váltá fel, melyen 1876. év végéig sok érdekes elméleti közlemény jelent meg. Ez utóbbi évben nőül vette Divald Ilonát, Divald József pénzügyi tanácsosnak szép műveltségű leányát.

F. vállalata a zeneszerzés terén már eddig is egy egész irodalmat teremtett. Sok jeles eddig ismeretlen tehetség talált abban alkalmas nyilvánulási tért, s buzdítást a további kitartó működésre. Ezek művei, a lapban elismert jónevű zeneszerzőink műveivel s régibb szerzőinknek a feledéstől megmentett zenegyöngyeivel váltakoznak. Még mindig kedvezőtlen zeneirodalmi viszonyaink között csak nem nélkülözhetlen e lap, s azért óhajtható, hogy F. vállalata mindinkább felvirágozzék.

Felsmann János, szül. 1839. febr. hó 3-án Nagy-Mányokon Tolna megyében. Az első zeneoktatást atyjától, Felsmann Ferenc től nyerte és oly nagy előmenetelt tett, hogy 10 éves korában már az orgonát nagy ügyességgel és szabatsággal játszotta; de mivel lábai a pedál nyomásra még rövidek voltak, atyjának kellett a hiányt pótolnia. Az orgona mindenkorra kedvenc hangszere maradt. Atyja kívánsága szerint a tanítói pályára lépett s így őt már az 1855. és 1856. években Budapesten találjuk mint tanítójelöltet a pesti magy. kir. tanítóképezdében. Szegény fiu lévén, zenetani-

tással iparkodott szükségleteit fedezni. A képezdében nyert zenészet oktatás tudvágyának elég tápanyagot nem nyújtván, csakhamar fölkereste a „nemzeti zenedét” és ott Thern Károly zenetanár vezetése alatt tanulmányozá az összhangzattant és rendes és szorgalmas látogatója volt a felsőbb zongora-osztálynak is. Az itt letett alapkövet magán szorgalom és tanulmányozás által iparkodott egészszé kiépíteni. Noha a gyakorlati téren tőle nagyobb zenészeti művekkel nem találkozunk, annál többen foglalkozott a zenészeti irodalom terén, amiről a „Zenészet lapok”-ban megjelent cikkei és „lugosi” levelei eléggé tanuskodnak. Hazánkban a dalárügy lábrakapásával a dalárügynek nagyobb lendületet adandó „Dalárzsebkönyv” szerkesztéséhez fogott, mely vállalat azonban pártolás hiányában már az első évfolyammal (1865) véget is ért. Kár volt, az eszme életrevalóságánál fogva, azzal a hazai dalárügynek nagy szolgálatot tehetett volna.

Fermamente, határozottan, biztosan.

Fermata, hosszú nyugpont vagy nyugjel.

Fermezza, biztosság.

Feroce, vadul, zordonan.

Fes, fa bemol (fr.), *f flat* (ang.), az egy *b*-vel lejebbített *f*.

Festivamente, ünnepélyesen. *Festivita*, ünnepélyesség. *Festivó, festoso*, ünnepélyesen, vidáman.

Fetter János, szül. 1831-ben Budapesten. Elemi- és gymnásiális iskolái mellett zongorázni — s a zenedében (akkorában énekiskola) énekelni tanult. Kellemes hangja s zeneképessége folytán beosztatott azok közé, kik hangversenyek alkalmával működtek közre; az öreg Bräuer is nem egyszer énekellette misék alkalmával. 1848-ban zongora-tanítói állást foglalt el egy előkelő családnál, hol a tanítás mellett önmagát is a legkitartóbb szorgalommal képezte. A Hamar Leo által föltalált villanyos zongorák (l. villanyos zong.) bemutatásában nemcsak

hogy részt vett, hanem két, a nemzeti színházban rendezett-hangversenyben, ő is játszott azokon.

Jelenleg mint polgári iskolai ének- és „Nemzeti zenede“-i zongoratanár működik a fővárosban.

F *F* rövidítése a *fortissimonak* (nagyon erősen).

Fiasco, megbukni, keresztül esni.

Fiddel, a hegedű gúnyneve. *Fiddler*, így neveznek az angolok minden hegedűst. A kóbor hegedűsöket nevezik így; *Fiddle-stick*, (ang.), hegedűnyirettyü.

Fides, (lat.), citerahur.

Fiducia, (lat.), hetykeség, bizakodás.

Fieramento, *fiero*, zordonan.

Fifre, (fr.), harántsip, sip.

Figur, rövid zenei képlet, hangalakzat.

Figural, *le*, *Figuralgesang*, feldiszitett hangjegyekkel; hol nemcsak dallami főhangjegyek fordulnak elő, mint a *chorálban*, hanem különféle hangalakzatokkal és mellékhangjegyekkel vannak feldiszitve. = *Mensuralgesang*, -*Musik*.

Fin, (fr.), *Fine*, végzet, zárlat. *Finale*, zártétele valamely több részből álló zeneműnek. *Finalclausel* 1. *Coda*. *Finalnote*, *tonica* alaphang.

Finito, bevégezett.

Finto, *Trugschluss*, csalzáradék.

Fiochetto, kissé rekedten, nyersen. *Flochezza*, rekedtség.

Fiooc, rekedten, nyersen.

Fioreggiante, feldiszitve. *Fioretti*, *Fioretten*, feldiszitések. *Fioriscente*, *piorito*, feldiszitve. *Fioritura*, feldiszités, *coloratura*.

Fiottole, sajkadal, hajósdal.

Fis-dur, kemény hangnem 6 $\sharp$ előjegyzéssel.

Fis-fa diése, (fr.), *f sharp* a $\sharp$ -el feljebbitett *f*.

Fisis *f*, két $\sharp$ feljebbitéssel.

Fis-moll, lágy hangnem 3 $\sharp$ -el, mint A dur egyenközü hangneme.

Fistel, fejhang.

Fistula, sip, pásztorsip, — *Fistula germanica*, közönséges fuvola. — *Fistula panis*, *Fistula pastoralis*, pánsip, pásztorsip.

Fistuliren, fejhanggal énekelni.

Fl, rövidítése a *flautának*, *fuvola*; ugyszintén a *flageoletnek*.

Flageolet, (fr.), *Flageoletta*, fuvókával ellátott körülbelül egy láb hosszú fuvola; hangja a hegedű üveghangjaihoz (*flageolet*) hasonló, innen elnevezése. Az üveghangok a vonóshangszereknél *Flautino*-, *Sons harmoniques*, *Suoni armonichi*, és a hangjegy fölött álló o-val jeleztetnek. Ezen üveghangok a ujjaknak a hurra alig érezhető felrakásából keletkeznek; két oktávával magasabban hangzanak, a mint irvák.

Flaschinet l. *Flageolet*.

Flat (ang.) a lejebbítő jel (♭).

Flautando, fuvolaszerűleg. *Flautino*, kisebb alaku fuvola.

Flauto, fuvola, fufuvonágszer, hat lyukkal, bilentyükkel. fuvóka (*Mundstück*) nélkül. Legmélyebb hangja az egyszervonalzott h, hangterje ettől számítva 3 oktáva:

Flauto piccola, *piccolo*, octávufuvola. Hangjelzése egy nyolcaddal lejebb történik, mint a hogy hangzik. —

Flauto, *traverso*, a nagy harántsip; közönséges fuvola. — *Flautona*, mély fuvola.

Flebile, panaszkodva, siránkozva.

Flessibile, *Flessibilità*, hajlékonyan, hajlékonyság.

Flöte, *flauto*, az ismert fuvola, melynek hangterjedelme három oktáva.

A kis fuvola (*flauto piccolo*) egy oktávával magasabb hangzásu a közönségesnél; katonai ka-

roknál vagy nagy zenekaroknál általában, az úgynevezett harmadfuvola, (T e r z f l ö t e) Es-fuvola. (Es-flöte auch Nonnenflöte) és kis octáv-harmadfuvola (Octav-Terzflöte) is használtatik.

Flöte à bec, l. *Flauto dolce* és *Flautino*.

Flügel alatt a nagy zongorákat értjük; ma különösen hangversenyekben használtatnak, azért hangversenyző (C o n z e r t - F l ü g e l) zongoráknak is hivatnak.

Flügelhorn, vadászkürt, réz-fuvóhangszer.

Flûte, *Flûte douce*, (fr.) fuvolázni. — *Flûte*, *allemande*, v. *traveésiere*, (fr.), l. *Flauto*, *Flûter* fuvolázni, *Flûteur*, — *enze*, fuvolás v. fuvolásnő.

F-moll, lágy hangnem, mely előtt négy $\flat$ áll.

Focoso, tüzzel, élénken.

Fodor, egy magyar eredetű család, melynek több tagja a zeneművészet terén hirnévre tett szert. Három F o d o r testvér, névleg J ó z s e f, K á r o l y és A n t a l, 1752—1759 közt születtek és mint virtuosok tüntették ki magukat.

J ó z s e f a híres B e n d á n a k volt kiváló tanítványa. Mint hegedű-művész Európa legnagyobb városait bejárta, 1787—88 körül Párisban lakott, hol két éven át sok dicsőséget és pénzt aratott. Meghívást kapván II. K a t a l i n orosz cárnőtől, udvari zenekarához szegődött és udvari virtuozként 2—3 éven át (élete alkonyatáig) működött.

K á r o l y és A n t a l, mint zongoraművészek tettek szert hirnévre, különösen A n t a l ki 1790-ben Amsterdamban telepedvén meg, ott folytonosan a közönség kegyence s a hangversenyek királya maradt. Ő nemcsak mint reprodukáló, hanem mint teremtmény művész is nevezetes, hátrahagyván több maradandó becsesel bíró zenekölteményt.

Fodor Józsefa, J ó z s e f n e k leánya, a F o d o r család leghiresebb és legkiválóbb tagja 1787—1788 körül Párisban született. Vagy a hárfán vagy a zongorán már 11 éves korában közreműködött

atyja hangversenyeiben, nagy mérvben magára vonva mindenütt a közfigyelmet. 14 éves korában lépett föl először mint énekesnő, e pályának szentelve végkép erejét és életét. Föllépte váratlan föltűnést okozott. Szt.-Pétervárról hol atyja állandóan lakott Párisba ment hogy ott is bemutassa művészetét. Dacára azonban, hogy némi hír megelőzte volt már, föllépései nem eredményezték a reménylett sikert. Ez okból elhagyta Párist, hová csak 1819-ben és már mint hírneves művésznő tért vissza. Drámai énekesnői minőségében a világhírű Catalani dalműtársulatához szegődött, és mint olyan csakhamar a párisiak kedvence lett. Catalani féltve azonban saját dicsőségét, veszedelmes vetélytársát elűzte társulatától és Párisból. Több évi távollét és Olaszország diadalmas beutazása után ismét visszatért a francia fővárosba. 1825-ben lépett föl ismét „Semiramis“-ban. A viszontlátás öröme határtalan volt a közönség részéről, minek következtében az ünnepelt művésznő egész szert megrendült. Alig hogy néhány hangot énekelt, annyira elrekedt, hogy az előadást félbe kellett hagyni. Többé föl sem léphetett, sőt Franciaországot is elkelte hagynia, hogy magát Olaszországban orvosoltassa. Egészsége helyre állt ugyan, de hangja nem nyerte vissza többé azon hatalmat, mellyel mindenütt és annyiszor elbűvölte a világ legelső színpadjain a műértőket és műbarátokat. A kiváló drámai énekesnő, kinek művészetére még a nagy Catalani is féltékeny volt, 1847-ben Fontenebleauben még élt. Olaszországban dicsőséges körutjának emlékére igen szép ezüst- és érc-érmeket verettek.

Fogólap, a hegedü-, gordon-, gitár stb.-nél azon rész, mely a nyak felső oldalát képezi s melyen az a fölött végig vonuló hurokon az ujjakkal a hangokat fogni vagyis lenyomni kell. Többnyire ébenfából készül.

Főkövy Pálné született Valkó Jozefa, az

alföld egyik legkitünőbb zongora-játékosnője, született 1819-ben. Atyja V a l k ó S a m u jószág - kormányzó észrevevén kitűnő zenei hajlamát, a prágai jeles mester P a u k J ó z s e f keze alá adta, kinek oktatása mellett, rövid idő alatt a tökély magas fokára emelkedett. Az út nyitva állott előtte a művészi pálya magaslatára, atyja azonban nem akart belőle művésznőt képeztetni. Később férjhez menvén 1861-ben Szegedre került. Itt többször lépett föl jótékony célú nyilvános hangversenyekben, hol a hallgatók s a sajtó méltó elismerését vivta ki, művészi magaslaton álló zongorajátéka által. 1867. óta Szegeden mint zongora-tanárnő működik és e téren is mint alapos és kitűnő mester van elismerve, hol általános elismerést vivott ki. A zeneszerzés terén is tett kísérletet; írt egy „A l a g y á t” Kazinczy sirjára. E mű a „Kelet” 1859. 48. száma szerint a szakértők által becsesnek és zenészetileg is kitűnőnek találtatott.

Folatre (fr.) pajzánul, bolondosan.

Follemente, tréfa ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Follia, spanyol zenedarab változatokkal.

Fondamento, alap.

Fort (fr.), *forte*, *fortementa*, erősen.

Fortana, velencei gondolás-tánc $\frac{6}{8}$ ütemben.

Forte-Piano l. *Pianoforte*.

Forte possibile, oly erősen, ahogy lehet. *Fortissimo* nagyon erősen.

Forza, erő. *Forzando*, *forzato*, fokozott erővel.

Fourquette tonique (fr.), hangvilla.

Fp. oly hangokhoz tétetik, melyet csak röviden kell erősen (*forte*) játszani, s utánna rögtön halkán (*piano*).

Française (fr.), elavult francia-tánc $\frac{6}{8}$ ütemben, áll két nyolc ütemes részből, mely ismételtetik.

Frank Ignác — Szabadi — szül. 1825. decemb. 14-én Pápán. Iskoláit Pápán végezte, de e közben 2 évig fűszer-kereskedő tanonc lett s csak azután járt ismét a pápai collégiumba mint nem

rendes hallgató (mert katolikus volt) a physikát hallgatni. Később 17 éves korában a bécsi polytechnikumba járt $1\frac{1}{2}$ évig, onnan ismét csak 3 hétig a conservatoriumba, honnan, elvi összeütközések miatt, tanáraitól búcsút vett s Németországnak vette útját. Rövid idő alatt bejárta Grátzot, Tyrolt, ismét Münchent Stuttgartot, Mannheimot, Amsterdamot, Hamburgot, Rotterdamat, Köllnt és fél év elteltével volt Strassburgban, Párisban, Londonban s ismét Párisban, honnan Swájc minden cantonját bejárta. Swájból egy év után meglátogatta Turint, Milanot, Veronát, Velencét, Modenát, Bolognát, Florencet, Rómát, Nápolyt, míg Calabrián át a siciliai Palermoba jutott, honnan hajón Tunist, Algirt, Maroccot, a canári szigeteket, s innen Lisabont, Madridot, Marseillt, Tulont, Liont s ismét Párist látogatta meg. A forradalomban Swájcon át haza jött s itt mint honvéd-főhadnagy szolgálta hazája szent ügyét. Vége levén a harcnak, Komáromból bujdosva, atyjához Pápára jött s rövid idő múlva annak vendégfogadóját vette meg. Tíz évig élt ő itt mint vendéglős, mialatt azonban legtöbb idejét a zenei alkotások vették igénybe s háza a legvendégszeretőbb magyar ház lett, hol minden időben művészek, írók és zenészek testvéri fogadtatásra találtak. Nem egy szegénysorsu művész fordult hozzá ezidőben, kiken ő mindannyiszor egy-egy hangverseny adás által segített s módot nyújtott nekik a további küzdelemre és önképzésre. 1860-ban a vendéglősi életet abbanhagyta és egyedül zenei tanulmányainak élt, míg e közt a kollégiumi ifjúságot, mint magántanár, a zenében díjtalanul oktatta. Maradt ideje arra is, hogy a cigányokat tanítsa énekelni és hangjegy után játszani. 1863-ban művészi körutat tett Sopron, Kőszeg, Szombathely, Kőrmend, Zala-Egerszeg, Sümeg, Tapolca, Nagy-Kanizsa, Kaposvár, Szigetvár, Mohács és Esztergom városokban, hol egy-egy fényesen sikerült hangversenyt adott. Megunva

a sok utazást, állandó lakhelyül Pestet választá, s mert már jól tudta, mikép Magyarországon a művészet a legmostohább pálya, 2000 akó borral egy pincét nyitott, mint borkereskedő, a duna utcai Lackovits-féle házban, a híres Jakobinusok pincéjében. Itt azonban csak másfél évig volt s innen ismét az akkor épp bezárt s nem kis nevezetességű „Komló-kert“-et bérelte ki s nyitotta meg, hol 8 éven keresztül, — a szegény magyar népénekeseinek is állandó tanyát adva — fáradhatlan küzdelemmel élt.

S most? Nehány éve a „Grand café delicatessen“ kávéház tulajdonosa, hol szürkülő hajjal nem egyszer láthatja őt bárki elmélázva, s mintegy aggalom-nehéz arculattal ülni az emelvényen, bizonyára talán nem annyira az édes művészetre, mint családja jövőjére gondolva, mely e rossz időkben napról-napra — s dacára az ő előrelátó realistikusabb vállalkozásainak — kétesebb s kétesebb képeket tüntet föl az fogékony művészi képzelme előtt.

Szép s kedvelt szerzeményei közül fölemlítjük a következőket: „Lujza-csárdás“, „Laura-csárdás“, „Kemenesi-csárdás“, „Margit-csárdás“, „Flóra-csárdás“, „Álmaim“, „Lesz még jobb világ“, „Befordultam a konyhára“, „Jaj de fáj“, „Klotild-csárdás“, „Mezei-csárdás“, „Tücsök-csárdás“, „Kanászdal“, „Ilka-csárdás“, „Szilaj nóták“, „Bucsuzó“, „Mama nótája“, „Apám nótája“, „Erre te, arra te“, „Cifra szűrő“, „Ösapáink nótája“ (10 aranyat nyert pályamű), „1848-iki ábránd“, „Krinolin-csárdás“, „Csákány-dal“, „Bécsi emlék“, „Dudás-csárdás“, „Nincs kincs“, „Keserű dal“ stb.

Cimbalmait is érdemes megtekinteni, mert e hangszer ujitása körül is sok érdemet szerzett magának.

Frappé (fr.) leütés.

Frasi, phrasis, rövid hangmenet, futam.

Freddo, hidegen.

Frescamente, fresco, élénken, vidámul.

Fretta, sietség.

Frivolo, könnyelműen.

Fuge, fuga, ellenpontos műforma, mely már a legrégibb mesterek által fődöztetett föl a templom használatára és melyben egy dallam föl váltva ismételtetik a különböző szólamokban, melyek egymást némileg kísérik, a themák mintegy harcban állnak egymással, melyek nyugalma csak a záradéknál áll be. Bővebb tudósítást a fúgáról, Dehn, E. F. Richter, Köhler, Lobe, Marx stb. művei adnak.

Fuge galante, szabad fuga, kamarai stylusban. Ilyen fölülmúlhatlan szabad fuga Mozárt „Varázsfuvola“ nyitánya. *Fughetta*, kisebb fuga. *Fugato*, fugaszerűleg kidolgozott tétel, anélkül hogy a szabályokhoz szigorúan ragaszkodnék.

Fundament, Fundamentalbass, alap bassus.

Fundamentaltöne, alaphangjai mint: Tonica. ötöd és negyed, valamely hangnemnek.

Funèbre (fr.) *funerale*, gyászosan.

Fuoco, tüzzel, *fuocosó* tüzesen.

Füredi Mihály szül. 1816. ápril 18-án Vác-on, hol derék atyjának Vác város egykori jeles kovácsának és máskülönben is tisztelt, értelmes polgárának emléke máig is a legjobb hirben áll. Mesterségét az utóbbi értelmesen üzé, a miben annyival inkább módja volt, mert korábban katonai szolgálatban ezred-kovács, később állatorvos is volt. Mihály fiát eleinte pappá akarta nevelni, de mivel a világiassal szellemmel bíró fiúnak ez élethez semmi kedve nem volt, a szükséges iskolák bevégeztével saját mesterségére fogta, hogy e pályán az ő nyomdokaiba lépve, tőle egykor nemcsak a kovácsműhelyt, hanem a kivivott közbecsülést is örökölhessen. Az ifju egész erélylyel s szorgalommal neki feküdt atyja mesterségének, s a legszebb sikerét látta fáradozásainak. S most már csaknem hihetetlennek látszik,

— pedig szó szerint igaz — hogy F ü r e d i, nemzeti színházunk operájának és drámájának 25 évén át egyik legünnepelebb tagja, husz éves korában már remekelt kovács mester volt Vácon, a mellett 1834-5-ben Budapesten az állatgyógyászati tanfolyamot is sikerrel bevégezte. Később, midőn Budapesten művészi hírének délpontján állott, beszéltek róla, hogy egy könnyű kis kocsit, melyet egykor remekben készített, megszerzett s rajta kocsizván örömmel mutogatta mint saját keze művét.

Meg kell említenünk, hogy F ü r e d i hangja már gyermekkorában, különösen a templomi éneklések alkalmával, nagy figyelmet gerjesztett s egy váci műkedvelői előadás alkalmával rendkívüli tetzésben is részesült. Serdülő ifjukorában pedig már általánosan ismerték szülőföldén ritka szép hangját. A legelőkelőbb házakhoz is hivatalos volt, hol gyönyörűen előadott népdalaiban mindenki örömét találta.

Azok között, akik ifju szép hangját gyönyörrel hallgatták, első helyen állott G á s p á r i k K á z m é r akkori váci kanonok. Ő volt az, ki legelőször figyelmezteté a fiatal F ü r e d i t a nemzeti színházra s azon esetre, ha ide menne, némi segélyzést is ajánlott neki. Noha az ifju lelkében az énekművészet iránti vágy titokban már régen lángolt, de elhatározása mégis nagy küzdelembe került, mert nemcsak egy biztos és jövedelmező mesterséget, de ekkor férjevesztett édes anyját is el kelle hagynia. Végre a művészeti ösztön s vágyak győztek s F ü r e d i 1837. okt. 15-én jött a „Nemzeti színházhoz“, mely két hónappal azelőtt nyílt meg. Ha a reményteljes ifju megálmodhatta volna akkor, hogy 25 év múlva mikép fog elválni e szent hajléktól.

A karban eleinte igen magasan s erőltetve kellett énekelnie, később azonban H a y n i s kartanító figyelmeztette, ne rontsa hangját, melyből idővel

szép bariton válhatik. Örömet fogadott szót s szorgalommal tanult, de miután egy évi működése után sem juthatott legkisebb önálló szerephez 1838. évi okt. 15-én Joób Zsiga és Kovács Endre igazgatása alatti szintársulathoz szegődött s velők Kassára menve, itt néhány kisebb drámai és operai szerepben föllépett. Azonban ismeretessé válni s kissé hirre kapni csak később kezdett Kolozsvárrt, hol Kilényi társaságánál „Normában” Orovesót, „Beatriceben” Enricót, „Zampában” Zampát kitünő sikerrel éneklé. 1842. okt. 23-án, már némi hírnévnek birtokában ismét Budapestre jött Fűredi, föltevén magában, hogy ha nem szerződtek, ismét visszatér elhagyott mesterségéhez. November 14-én „Lázár a pásztor”-ban Judael szerepében lépett fel. Később szerződtek is csekély fizetéssel, de két éven át más szerephez nem juthatott, mint a „Bájital”-ban Belcore szerepe, mit rövid idő alatt 17-szer kellett énekelnie. De végre rá nézve is bekövetkeztek a rég várt jobb idők. Ez időre esnek Szigligeti első népszinművei, melyek akkori rendkívüli hatását a mai nemzedék alig képzelheti. A szerencsés pillanatban született művek új irányt, új életet s szellemet öntének szinművészetünk zsibbadozó tagjaiba. S a termékeny szinműírónak mindenekelőtt oly művészre volt szüksége, ki az általa teremtetett népies alakokat hiven visszaadja; szüksége volt egy jó népszinműénekesre, ki a művekbe szőtt, elfelejtett, elhanyagolt gyönyörű magyar népdalokat a közönség gyönyörűségére elő is tudja adni. Ekkor tűnt fel Fűredi szerencsecsillaga, ekkor jutott a közönség is egy, addig nem sejtett kincs birtokába. Magyar dalok soha sem hangzottak szebben a nemzeti szinpadon sem azelőtt sem azután, mint akkor, midőn Fűredi, csengő érhangjának teljes birtokában volt. A hatás és elragadtatás minden várakozást felül mult. A népszinmű hőse Fűredi lett.

A széphangu énekes közfigyelem tárgya lett s a főrendiek közül többen elhatározták, hogy gyűjtés útján eszközendő segélypénzzel további kiképzetés végett külföldre utaztatják, de a begyűlt összeg csekély lévén, csak néhány lelkes műbarátnak köszönhető, hogy F ü r e d i 1844-ben Bécsbe utazhatott, hol B a s a d o n n a akkori híres énektanárnál a magasabb zeneművészetben nagy szorgalommal hosszabb ideig képezte magát. 1845-ben visszajött-Budapestre s már első föllépésével oly diadalt aratott, hogy azonnal 2000 frt. fizetéssel szerződtetett, mely későbbi években fokoztatott. Azóta közszere-
tetben részesült tagja volt a színháznak.

Mig az idegen operákban is mindig nagyobb tért foglalt el, (az ő Figarója, Rigolettoja, felejthet-
lenek maradnak): addig az időközben felmerült magyar dalművekben csaknem utánozhatlan eredeti-
ségű alakokat teremtett.

F ü r e d i M i h á l y országszerte ismert név. F ü r e d i M i h á l y magyar színeszetnek s különösen a „Nemzeti színháznak“ itt született, itt nevededett, oly sajátos édes gyermeke, kinek attól elválnia nem lehetett anélkül, hogy hiányát a közönség sajnosan ne érezze. Élőfa, mely itt ezen a földön termett s vert gyökeret, mely virágaival, dús lombjaival, gyümölcseivel, huszonöt nyár és tél lefolyása alatt, gyakran vidította a hallgatókat. Meghalt 1871-ben.

Furia, düh. *Furioso*, vad szenvedéllyel. *Furore* örült düh; lelkesedést is jelent.

Fusa (lat.) nyolcad-hang.

Fusella (lat.) 64-ed hang.

Fűsz János, hivatott és kitűnő zeneszerző, született Tolna megye hasonnevű mezővárosában 1777-ben. Az első zenei oktatást mint énekes gyermek, Baján nyerte, s már igen korán kivált, nem mindennapi tehetsége. Ifju korában a tanítószágra szánta magát, s e minőségben alkalmazást is nyert

Tolna megyében, s miután különféle hangszereket is kezelt, társaságokban igen kedvelt egyéniség volt, mi által alkalma nyílt, különféle kitűnő zeneművekkel ismerkedni meg. Később Verebre hivatott egy urasághoz zenetanítónak, hol az uraság számára annak házi színpadán tevő első kísérleteit a zeneszerzésben, ugyanitt a nehezebb művek előadásánál és a helybeli templomban alkalma nyílt a dirigálásban is gyakorolni magát. Innen Pozsonyba ment, hol mint zenetanár működött, kevés üres idejét „Pyramus és Thisbe” egy fölvonásos melodráma írására fordítván, mely a pozsonyi városi színházban köztetszés mellett adatott elő. Eközben csüggetlen szorgalommal tanulmányozta a legjobb zenei munkákat és classikai partitúrákat; állandóan gyakorolta magát a zeneszerzésben, s végre a férfikort elérvén Bécsbe ment a nagyhirű Albrechtsbergerhez, kinél oly szorgalmat fejtett ki, hogy őt az ősz Albrechtsberger nem egyszer mondá legjobb tanítványának. E Bécsi időben ismerkedett meg Haydennel, ki őt szíves barátságában részesíté, mi által tekintélye a birodalmi fővárosban tetemesen emelkedett, s bár szép kilátásai voltak, mindamellett elhagyta a fővárost, s hogy szegény anyján segítsen, Pozsonyban telepedett le. Itt írta több rendbeli szerzeményein kívül „Watwort” című operáját is, továbbá Klein Henrik tiszteletére egy Kantátét. Anyja halála után ismét Bécsbe ment, s a lipcsei zenelapnak munkatársa lett, mely lap több szerzeményeit hozá. Innen ismét Pozsonyba hivatott első karmesternek a városi színházhoz, mely minőségben mint karnagy is kimutatá ügyességét s az ottani zenészeti viszonyokat tetemesen emelé; hivatalát azonban csak egy évig viselte, s a következő 1816-ban ismét Bécsbe ment lakni, hol munkái kiadásával foglalkozott, azonkívül mint általános kedvelt zenetanár, nemkülömben drámai és templomi compositor működött. Irogatott ezenkívül

a Bécsben Steiner és társánál megjelenő zenészeteti lapba is. Már 1813-ban a huzamos munka meggyengíté egészségét, úgy hogy betegeskedni kezdett, s miután egy szerencsétlenül alkalmazott orvosi műtét még jobban meggyöngíté, vissza kívánczozott hazájába, melyet e szavakra: „Sey mir gegrüsst Pannonia, mein theures Vaterland“ szerzett gyönyörű Kánonnal fiuilag üdvözölt és itt testvére és egy régi barátja kíséretében a budai meleg fürdők által kívánta fájdalmait enyhíteni. Fúsz Budán sem szünt meg dolgozni és egy nagy mise irásába fogott, melyet azonban csak a Credoban előjövő „et in carnatus“ szavakig vihetett, azonkívül ugyanezen időben egy nagyobb oratórium tervével is foglalkozott, de mindezeket meggátolá a halál, mely a derék férfiút 1819. márt. 9-kén kiragadá az élők sorából. Fúsz János egyike volt kora ügyesebb zeneszerzőinek és általános becsülésben részesült, mit az e korbéli zenészeteti lapok, általános elismerései nyomatékosítanak. Nagyobb munkái 39 összes számot tesznek, melyek mindnyája hatá-
 sos és korrekt munka és pedig: Quartettek és Triok fúvó hangszerekre, Duok hegedü és zongorára, zongora Sonáták két és négy kézre, Rondok, Variatiók és táncok zongorára, énekek, dalok és egy Pantomimika. Ezeken kívül sok apró munkái jelentek meg a lipcsei és bécsi zenészeteti lapban. Irt ezenkívül következő játékszíni munkákat: „Pyramus és Thisbe“ melodráma, „Watwort“ opera, „Isaak“ melodráma, „Judith“ opera, „A Kalitka“, operett, „Romulus és Remus“ nagy hősi opera, „Jakab és Rachel“ patriarchai Idyll, végül „Pandora szelencéje“, bohózat.

Fz a forzando rövidítése.

R646

a Bécsben Steinert és társai megjelentetett
 azóta lapja is. Máj 1818-ban a bécsi
 meggyengíté egységét, úgy hogy betegeskedni kezd-
 de, s minthán egy szertartásból akitől az
 mütét még jobban meggyengíté, vissza kénytelen
 hazajárni, melyet a szertartás: „Sei mit ge-
 Pannonia, mein theures Vaterland“ szertartás
 után Kánonnal hűlőg udvözlé és a test-
 egy régi barátja kíséretében a bécsi mel-
 álai kiválasztás feldolgozását követően a bécsi
 szertartás megkezdésénél egy nagy
 golt, melyet a bécsi szertartás
 a bécsi szertartás szertartás
 szertartás, melyet egy nagy
 a szertartás, a szertartás
 mely a bécsi szertartás 1818. máj 18-án
 Bécsben a bécsi szertartás a bécsi szertartás
 szertartás, melyet a bécsi szertartás
 szertartás, melyet a bécsi szertartás

ZENEAKADÉMIA
 LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
 LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1982

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Orsz. M. Liszt Ferenc Zeneműv. Főiskola
KÖNYVTÁRA

Leltározva: 1948. nov hó.....
462 / 1a tsz. alatt.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADEMIA
KÖNYVTÁRA

111